

JOURNAL OF SETTHAWIT REVIEW

วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์

ISSN : 2822-0994 (Online)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม, 2564)

Vol.1 No.3 (September-December, 2021)

JSR

ISSN : 2822 0994 (Online)

Journal of Setthawit Review

วารสารเสถียรวิทยปริทัศน์

ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม, 2564)
Vol. 1 No. 3 (September-December, 2021)

วารสารเสถียรวิทยปริทัศน์

57 หมู่ 1 บ้านเขวาสี ต.แสนชาติ
อ.จันทรา จ.ร้อยเอ็ด 45000
โทร. 096 836 7800
E-mail: Setthawit138@gmail.com

กองบรรณาธิการ

• บรรณาธิการ (Editor)

พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปญโญ (สืบนิสัย), ดร.

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระพลากร สุ่มงค์โล, ดร.

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

• กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ ปัญญาภา

: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.พิสิษฐ์ กอบบุญ

: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล

: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์

: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี

: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.สัญญา เคนาภูมิ

: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ดร.สุธีศักดิ์ ฝอยสูงเนิน

: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ดร.ธวัชชัย ดุลยสุจริตกุล

: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

• ผู้จัดการวารสาร

นายสนั่น ประเสริฐ

เกี่ยวกับวารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์

นโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์ : วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์ มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ

กระบวนการพิจารณาบทความ : บทความที่เผยแพร่จะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบข้อมูลของผู้ส่งบทความ

ประเภทของบทความ :

1. บทความวิจัย
2. บทความวิชาการ
3. บทวิจารณ์หนังสือ

ภาษาที่รับตีพิมพ์ : ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร :

- วารสารกำหนดวงรอบการเผยแพร่ 3 ฉบับต่อปี ดังนี้
- ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน
 - ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม
 - ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

การติดต่อประสานงานและส่งบทความเผยแพร่ :

1. สอบถามรายละเอียดเบื้องต้น เช่น รอบการเผยแพร่ หนังสือตอบรับการตีพิมพ์ เป็นต้น โทร. 096 836 7800
2. การเตรียมต้นฉบับบทความ โหลดแบบฟอร์มบทความ และรายละเอียดการเตรียมต้นฉบับบทความ
3. ส่งบทความในระบบวารสาร <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/stw/>
4. สแกนไลน์ กลุ่มวารสารฯ เพื่อการติดต่อประสานงานเผยแพร่บทความ

บทบรรณาธิการ

วารสารเสกขวิทย์ปริทัศน์ เป็นวารสารด้านสังคมศาสตร์ เปิดรับบทความวิชาการ บทความวิจัย รวมทั้งบทวิจารณ์หนังสือ เปิดรับตีพิมพ์เผยแพร่บทความด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ โดยบทความที่ส่งมาตีพิมพ์เผยแพร่กับวารสารจะได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ท่าน วารสารฉบับนี้เป็นวารสารปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564) ตีพิมพ์บทความทั้งสิ้นจำนวน 5 บทความ วารสารขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่กับทางวารสาร และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อบทความ วารสารมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปรับปรุงพัฒนาคุณภาพด้านวิชาการให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปญโญ (สืบนิสัย), ดร.
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
แนวทางการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพ	1
พระครูวาปีจันทคุณ	
พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบของธุรกิจ	11
พระอธิการโสฬสมงคล อินฺชโธ	
สุนิยมตามหลักขรवासธรรม 4	23
นิติกร วิชชุมา	
ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระ	33
พระชลชัย สุธมฺโม	
การศึกษาวิเคราะห์การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร	47
พระมหาปริยญา วรญาโณ	

แนวทางการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพ

Approach to the Promote the Four sublime states of Mind for Peace

พระครูวาปีจันทคุณ

Phrakhu Vapeechanthakhun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahamachulalongkornrajavidyalaya University

Email: Assajeree2@hotmail.com

Received: 24 September 2021; Revised: 12 October 2021; Accepted: 21 October 2021

บทคัดย่อ

การส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกการส่งเสริมพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพในสังคมระดับพื้นฐาน โดยการจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อเป็นรูปแบบแนวทางในการปฏิบัติ โดยใช้องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรม 4 สัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้านของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน 3) ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน 4) ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน 5) ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และ 6) ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ส่วนที่สอง สันติภาพภายในนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากที่จะต้องพัฒนามากกว่าการแสวงหาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหามาจากภายนอก ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าผลที่สะท้อนออกมาที่นั่นสาเหตุที่แท้จริงคือเกิดจากสาเหตุภายในคือสภาวะจิตใจที่ไม่เอื้อเกื้อกูลต่อการแก้ปัญหา ดังนั้นการที่จะไปสู่จุดหมายของการส่งเสริมพรหมวิหารสันติภาพได้อย่างยั่งยืนจะต้องผสมผสานกลไกทั้งสองส่วน

คำสำคัญ: การส่งเสริม, พรหมวิหารธรรม, สันติภาพ

Abstract

Approach to the Promote the Four sublime states of Mind for Peace, fair is divided into two parts: The first part is promoting the Four sublime states of Mind in the field of peace development in basic societies by arranging the principle of Four sublime states of Mind in the National Economic and Social Development Plan as a guideline for practice by using the elements of the Four sublime states of Mind in relation to the formulation of national development strategies in each aspect of the 13th National Economic and Social Development Plan, It consists of 6 strategies, namely 1) strategy for creating fairness in society 2) strategy for developing people towards a sustainable lifelong learning society 3) strategy for strengthening the agricultural sector 4) food and energy security; 4) economic restructuring strategies for quality and sustainable growth; 5) strategies for building links with countries in the region for economic and social security; and 6) strategies for managing natural resources and the environment effectively. Sustainable. part two, Inner peace is more important and necessary to develop than seeking external solutions. In Buddhism, it is considered that the reflected effect is that the real cause is caused by an internal cause, which is a state of mind that is not conducive to solving problems. Therefore, to achieve the goal of sustaining the Four sublime states of Mind for Peace, the two must be harmonized.

Keyword: Approach to the Promote, the Four sublime states of Mind, Peace

บทนำ

โดยทั่วไปแล้วคำว่า สันติภาพ มักใช้อธิบายถึงภาวะแห่งความสงบสุขที่เกิดขึ้นกับสังคมในระดับประเทศขึ้นไป บางคนอาจใช้สับสนกับคำว่า สันติวิธี ซึ่งความจริงแล้ว 2 คำนี้มีความหมายแตกต่างกัน คือสันติวิธี หมายถึง วิธีที่นำไปสู่ความสงบสุข สันติภาพไม่อาจจะเกิดขึ้นได้หากไม่มีการเปรียบเทียบกับภาวะที่ตรงกันข้ามคือความไม่มีสันติภาพ ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของภาวะที่ปราศจากสงครามบ้าง (Webster, 1995) ภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง ไม่กระทบกระทั่งกันและกันบ้าง (พุทธทาสภิกขุ, 2531) รวมทั้งภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ตามทัศนะของกลุ่มนักสันตินิยมรวมทั้งปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้อธิบายถึงสาเหตุแห่งความขัดแย้งว่า สังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความ “ไร้ระเบียบ” (Chaos) ตัวแปรสำคัญของสภาวะดังกล่าวนั้นซ่อนตัวอยู่บนพื้นฐานของสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่พยายามจะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ และผลประโยชน์ของกลุ่มตัวเองเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ “ความไม่สมนัย” ของตัวแปรต่างๆ เกิดอาการ “ขบเหลี่ยม” จนกลายเป็น “ภาวะไร้ความสมดุล” และก่อให้เกิด “ผลข้างเคียง” (Side Effect) จนนำไปสู่ “ความขัดแย้ง” (Conflict) ในที่สุด (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547)

สันติภาพ ตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความสงบสุข เป็นความสงบสุขที่เกิดจากภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลก่อน เมื่อตนเองสงบสุข คนรอบข้างตลอดจนถึงสังคมก็จะสงบสุขตามไปด้วย ดังนั้น สันติภาพในลักษณะนี้จึงเป็นสันติทั้งภายในและภายนอก ซึ่งสันติภายนอกจะเกิดขึ้นได้ด้วยสันติภายใน (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, 2538) พรหมวิหารธรรม คือธรรมเป็นเครื่องอยู่อันประเสริฐ ได้แก่ เมตตา ความ

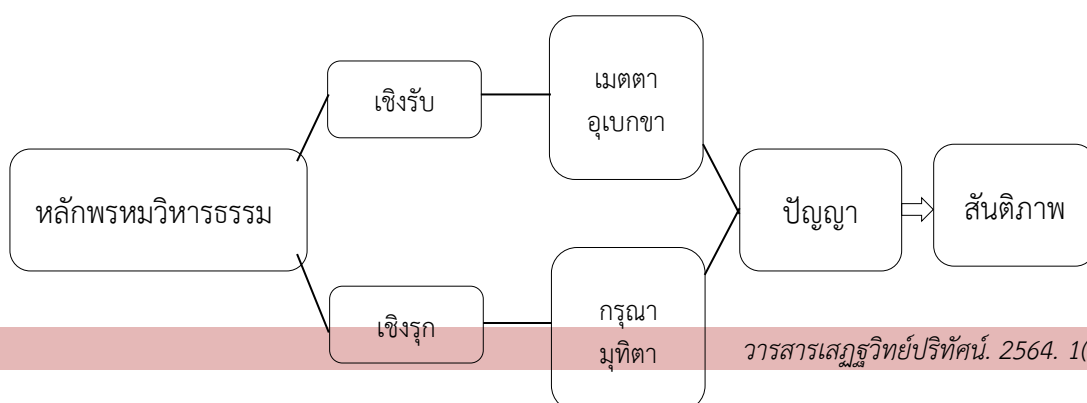
รักและปรารถนาดีต่อกัน, กรุณา ความสงสาร รู้สึกห่วงใยเมื่อเห็นคนอื่นประสบความทุกข์ยากลำบาก, มุทิตา ความพลอยยินดีต่อผู้อื่นเมื่อเขาได้ดี, อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางได้ บุคคลที่มีพรหมวิหารธรรมจะมีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว มีใจเสียสละ หวังดีต่อผู้อื่น รู้จักให้อภัย ไม่มีใจริษยา นิยมความสมัคสมานสามัคคี เป็นต้น ซึ่งลักษณะตามที่กล่าวมานี้เป็นได้ทั้งสันติภาพและธรรมที่ส่งเสริมสันติภาพ เพราะเป็นกิริยาที่เกิดจากสันติหรือความสงบสุขภายใน จะช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุขด้วย

ผู้เขียนเห็นว่าสังคมไทยกำลังประสบกับวิกฤติสามัคคี เห็นแก่ประโยชน์ตนและพวกพ้องเป็นสำคัญเมื่อไม่อาจตกลงกันได้จึงหาวิธีทำลายฝ่ายตรงกันข้ามให้พินาศไป เพื่อไม่ให้ขัดขวางประโยชน์ตนและพวกพ้องทำให้เกิดวุ่นจวนการจ้องแค้น หากมองในแง่ของสันติภายในก็คือคนในสังคมขาดคุณธรรมที่เป็นความสันติหรือจะก่อให้เกิดความสันติ เช่น ปัญญา ความเสียสละ การให้อภัย ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งธรรมเหล่านี้บางอย่างมีพรหมวิหารธรรมเป็นธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นได้ ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพ ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาให้เข้าใจในหลักพรหมวิหารและการเจริญพรหมวิหารเท่านั้น แต่จะเป็นกระบวนการที่นำหลักพรหมวิหารไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อสันติภาพด้วย

วิธีสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพ เป็นแนวคิดพื้นฐานซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการจัดการความขัดแย้งภายในและภายนอกในระดับของบุคคล เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในระดับของสังคม ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีหลายข้อธรรมที่เกี่ยวข้องแต่ในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอนำหลักธรรมในหัวข้อพรหมวิหารธรรมเป็นแนวคิดในการมุ่งพัฒนาสันติภาพในระดับบุคคลและสังคม

วิธีการสร้างสันติภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการที่นำหลักพรหมวิหารธรรมที่ใช้เป็นแนวคิดมุ่งเน้นในการพัฒนาสันติภาพ โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาคุณภาพและสรรพภาพทางจิตของบุคคลเป็นสำคัญ เพราะการพัฒนาจิตใจของบุคคลที่ดีย่อมถือว่าเป็นพื้นฐานในการที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุข มีความรักเมตตา มีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ขจัดความไม่พอใจ ความกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ความขัดเคือง เคียดแค้น พยาบาทอาฆาต มีความอดทนอดกลั้นทางจิต โดยใช้สติปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองให้ถูกต้องตามความเป็นจริงอย่างรอบคอบ เข้าใจปัญหาเข้าใจอุปสรรคที่ขัดขวางแนวทางสร้างสันติภาพ การพัฒนาจิตใจของบุคคลนั้นจะเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพโดยหลักพรหมวิหารธรรม วิธีการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพหรือ"พรหมวิหารธรรม" จัดได้ว่าเป็นแนวคิด "เชิงรุก" และ"เชิงรับ" ที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นหลักการที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นใน "หัวใจ" หรือให้เกิดขึ้นภายในเสียก่อนเพราะการสร้างสันติภาพโดยปราศจากหลักพรหมวิหารธรรมก็อาจจะนำไปสู่การไร้สันติภาพได้ หรือวิธีแห่งสันติจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มี "หลักพรหมวิหารธรรม" (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547) ดังแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 แนวคิดเชิงรับและเชิงรุกในหลักพรหมวิหารธรรม

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่าวิธีการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพตามกรอบแนวคิดหลักพรหมวิหารธรรมซึ่งมีชุดแนวคิดแบบเชิงรับมี เมตตาและอุเบกขาและแนวคิดเชิงรุกมีกรุณาและมุทิตาซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือมีปัญญาเป็นผู้ใช้เครื่องมือ หลักการดังกล่าวนี้จะนำไปสู่แนวทางการสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2565)

ในบทที่ผ่านมาได้กล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสันติภาพในสังคมระดับพื้นฐาน กล่าวคือ การมุ่งส่งเสริมให้บุคคลฝึกฝนอบรมตนเองให้มีพรหมวิหารธรรมเป็นนิสัย และการฝึกฝนอบรมตนเองด้วยหลักพรหมวิหารธรรม จึงถือได้ว่าเป็นการวางแนวทางปฏิบัติพื้นฐานของการสร้างสรรค์สันติภาพของบุคคลและเป็นการวางพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขอีกด้วย สิ่งสำคัญสำหรับแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพนั้นจะต้องจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้เกิดแบบแผนหรือเป็นรูปแบบแนวทางปฏิบัติเสียก่อน ดังนี้

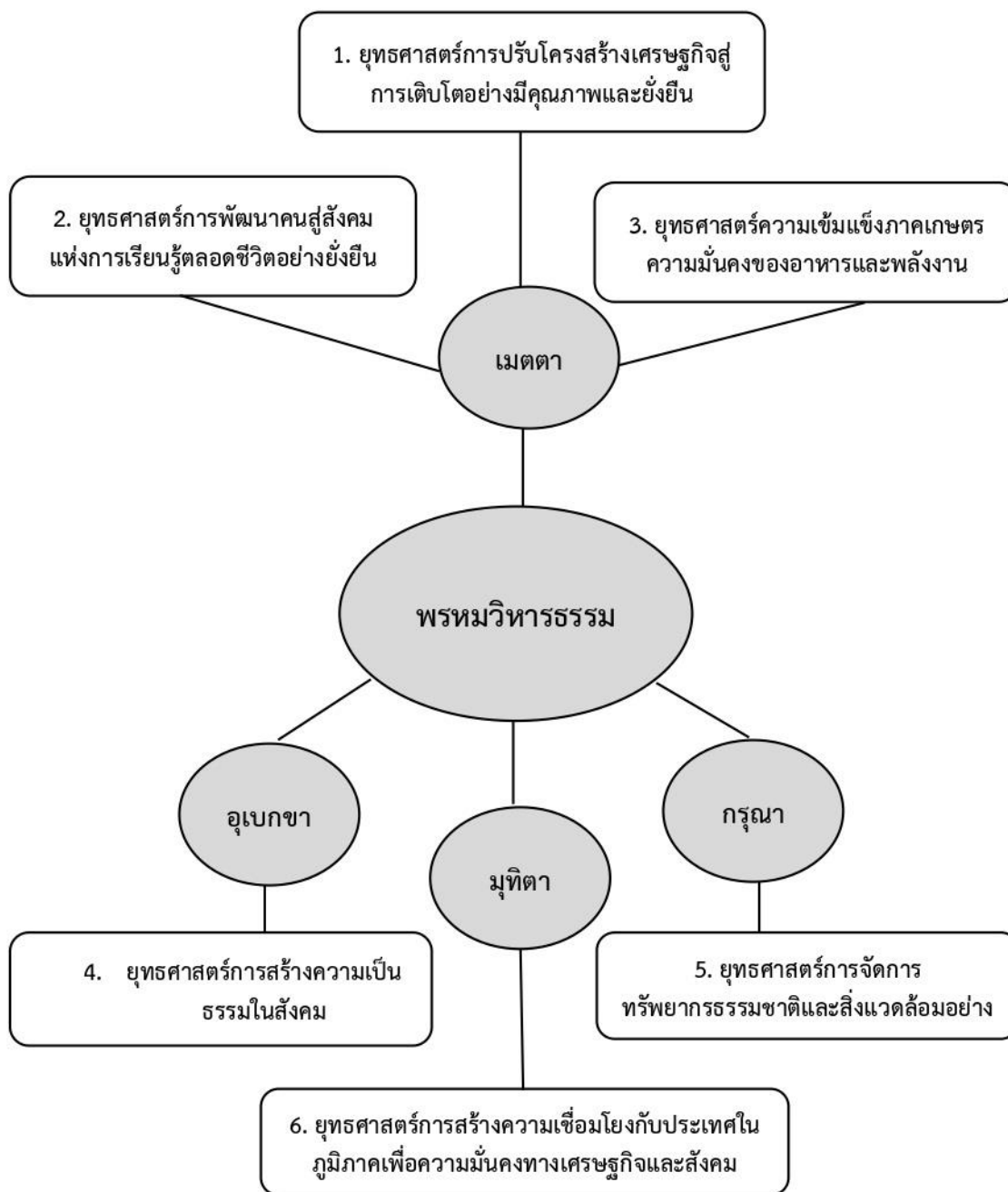
บทความนี้จะเสนอการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต จำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสม ขณะที่การทบทวนผลการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งมีความเสี่ยงในหลายมิติที่อาจทำให้ปัญหาต่างๆ รุนแรงมากขึ้น ดังนั้นในการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในอนาคต จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะภูมิคุ้มกันของประชาชนภายในประเทศ ตามกรอบการพัฒนาทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการในการสร้างภูมิคุ้มกันนี้จึงใช้องค์ประกอบของหลักพรหมวิหารธรรมสัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้านอันประกอบด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน
3. ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน
4. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน
5. ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

และ

6. ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

โดยสามารถจัดหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมสันติภาพไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาตามกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาฯ

ผู้เขียนศึกษาโครงสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 (สำนักงานคณะกรรมการการวางแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555) แล้วกำหนดโครงสร้างเพื่อเสนอแนวทางในการเขียนแผนพัฒนาฉบับที่ 12 ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนี้

1.1 ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม

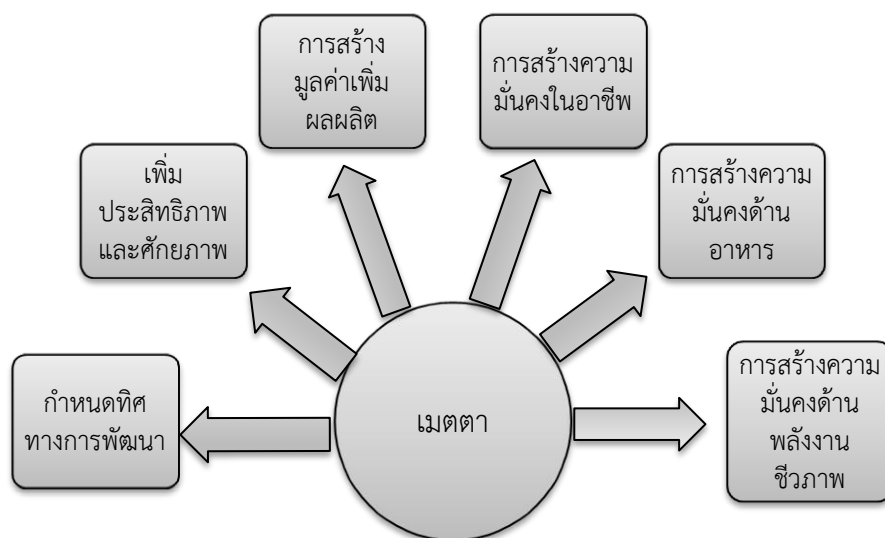
ให้ความสำคัญกับหลักอุเบกขาในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้มีฐานการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน มุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับตามกฎหมายและมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นบริหารราชการแผ่นดินโดยหลักอุเบกขาธรรม ให้มีประสิทธิภาพเป็นไปบุคลากรต้องทำตามระเบียบข้อบังคับตามกฎหมาย ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยเคร่งครัด ไม่ยึดเอาความรู้สึกส่วนตัวเป็นสำคัญ ต้องวางใจเป็นกลางคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยอคติ

1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์ในแต่ละด้านคือ ความรักความเมตตาในคุณค่าของมนุษย์และธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนถึงตายซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้อย่างครอบคลุมทุกมิติ ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยศึกษาได้จาก การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ที่ระบุถึงเป้าหมาย “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” วิสัยทัศน์นี้แสดงถึงความเข้าใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สังคมที่ดีและมีความสุขอันเกิดจากคุณภาพของคนในประเทศเห็นค่าของความเมตตาที่ทุกคนควรมีต่อกันในสังคม อีกประเด็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งพัฒนาคนทุกช่วงวัยพร้อมกับการสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ที่จะปลูกฝังความเมตตาอันเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการเกื้อกูล

1.3 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน

ให้ความสำคัญกับหลักเมตตาในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตร มุ่งเน้นให้ความสำคัญให้หลักของเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และต่อธรรมชาติ ส่งเสริมค่านิยมในสังคมด้วยหลักเมตตา ให้เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์และธรรมชาติ ส่งเสริมเกษตรกรและพัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตร โดยใช้หลักเมตตา ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 3 การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 3

1.4 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ให้ความสำคัญกับหลักเมตตา เพราะการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนายอย่างมีคุณภาพได้ที่สำคัญจะต้องยึดหลักมนุษยธรรมโดยเน้นให้ความสำคัญกับหลักเมตตาในพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจทุกมิติเพื่อให้เป็นมิตรกับทุกสิ่งโดยเฉพาะที่สำคัญคือเรื่องของสิ่งแวดล้อม ในการปรับโครงสร้างสำหรับผู้ประกอบการจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่ควรจะต้องผลักดันให้มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งได้และที่สำคัญการแข่งขันจะต้องยึดหลักของเมตตา

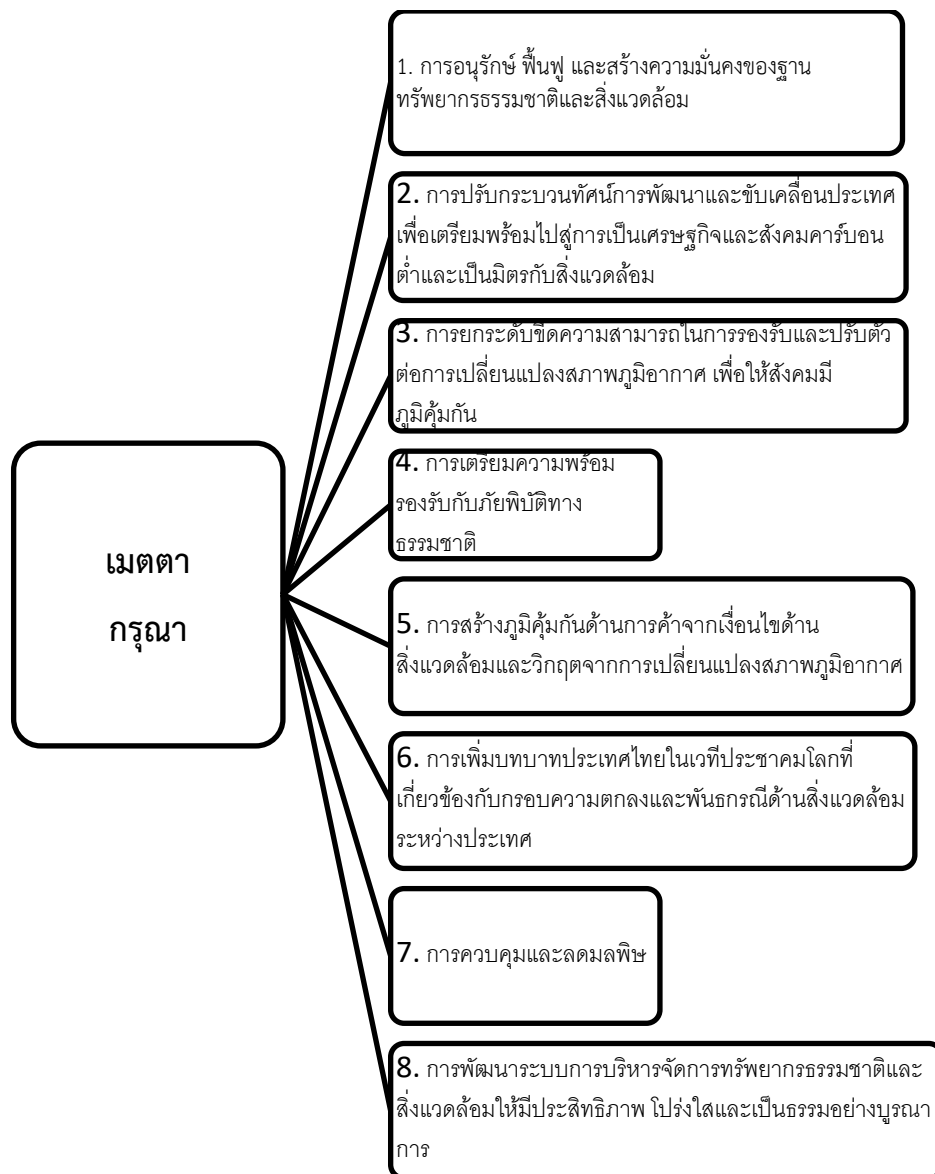
ส่วนการปรับโครงสร้างภาคบริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ พัฒนาภาคเกษตรบนฐานการเพิ่มผลิตภาพในการผลิตและยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพและยั่งยืน ด้วยการใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ สู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในที่นี้จะต้องใช้หลักเมตตาพรหมวิหารในการกำหนดโครงสร้างในการพัฒนา เพราะว่าการพัฒนาทางด้านต่างๆ ดังที่กล่าวมาถ้าขาดหลักมนุษยธรรมเรื่องความเมตตาก็จะกลับกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมก็ได้ ดังนั้นในการกำหนดยุทธศาสตร์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ความสำคัญกับการกำหนดคุณค่าดังกล่าว

1.5 ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมควรให้ความสำคัญกับหลักเมตตา เช่น การสร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลากรในทุกภาคส่วนเศรษฐกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ยกระดับทักษะฝีมือแรงงาน กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของคุณภาพสินค้าและบริการ ที่เป็นการป้องกันสินค้าและบริการนำเข้าที่ไม่ได้คุณภาพทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน นับเป็นยุทธศาสตร์ที่กระตุ้นให้ทรัพยากรของประเทศมีทักษะความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับในระดับสากลเมื่อประสบผลสำเร็จ หลักเมตตาที่มีความยินดีชื่นชมในความเพียรความสำเร็จของผู้อื่นอย่างจริงใจทั้งความสำเร็จของบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กร

1.6 ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับเมตตาและกรุณา แนวคิดในการจัดหลักพรหมวิหารธรรมในยุทธศาสตร์นี้คือ ความรักและความกรุณาในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมนุษย์ถือเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติการให้ความสำคัญนี้จึงถือว่าเป็นพื้นฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมหลักธรรมโดยศึกษาได้จากการกำหนดวิสัยทัศน์ ที่ระบุถึงเป้าหมายให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นการสร้างหลักคิดในการนำเอาหลักพรหมวิหารธรรมนำไปสู่การปฏิบัติได้ตามวิสัยทัศน์ภายใต้หลักธรรมเรื่องความกรุณาตามแผนภาพการจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนดังนี้

ภาพที่ 4 การจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 6

การจัดหลักเมตตากับหลักกรุณาในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีทิศทางในการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้สังคมมีความสุขและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง แนวคิดของการปฏิบัติของยุทธศาสตร์นี้คือ ความรักความกรุณาในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการจัดหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์นี้จึงใช้หลักเมตตากับหลักกรุณาเพื่อกำหนดเป้าหมายและทำที่ในการปฏิบัติระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ถ้ามีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องแล้ว เป็นไปในทิศทางที่ดีโดยมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เกื้อกูลต่อชีวิตและมีความสุขที่ได้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังนั้นในการจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนจึงควรใช้หลักเมตตาพรหมวิหารกับหลักกรุณาพรหมวิหารเพื่อเป็นฐานในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการปฏิบัติสำหรับเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ เพราะหลักเมตตาพรหมวิหารกับหลักกรุณาพรหมวิหารจะเป็นฐานให้มนุษย์ทุก

คนมองเห็นธรรมชาติอย่างรื่นรมย์เป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อชีวิตและมองเห็นเพื่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็ต้องเป็นไปตามธรรมชาติที่เรียกว่ากฎของธรรมชาติเช่นเดียวกันและที่สำคัญสุดท้ายในการจัดหลักพรหมวิหารธรรมคือให้มองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่ให้คุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์เช่นเดียวกัน

แนวทางการส่งเสริมการเจริญพรหมวิหารธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “สันติ” หมายถึง ความสงบ ความระงับดับหายหมดไปแห่งความพลุ่งพล่านเร่าร้อนกระวนกระวาย ภาวะเรียบปรึนไร้ความสับสนวุ่นวาย ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนว้าวุ่นขุ่นมัว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ซึ่งพระพุทธศาสนาจะเน้นให้ความสำคัญและมุ่งไปที่สันติภายในมากกว่าสันติภายนอก ส่วนคำว่า “สันติภาพ” หมายถึงภาวะแห่งสันติ ตามที่ใช้กันในปัจจุบัน หมายถึงความสงบภายนอก คือสภาวะที่สังคมหรือบ้านเมืองสงบ ไม่มีความปั่นป่วนวุ่นวาย ภาวะที่ระงับหรือไม่มีความขัดแย้ง ภาวะปราศจากสงครามหรือความมุ่งร้ายเป็นศัตรูกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

ในปัจจุบันสันติภาพจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้นการสร้างสันติภาพเพื่อทำให้ไม่มีความความรุนแรงอย่างที่เรียกกันในปัจจุบันว่า อหิงสา ฝรั่งว่า nonviolence นั้น ต้องเป็นคนที่มีสติปัญญาความสามารถอย่างยอดเยี่ยม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550) ดังนั้นพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะไปสู่เป้าหมายแห่งสันติภาพได้นั้นสิ่งสำคัญคือจะต้องมีความเห็นที่ถูกต้องเสียก่อนจึงจะไปนำไปสู่เป้าหมายได้ เพราะว่าการที่เรามองว่าภาวะที่บ้านเมืองหรือสังคมสงบนั้นจำเป็นจะต้องมีวิธีการที่ใช้ในการศึกษาในการกำหนดปัญญา ใช้วิธีการสันติวิธี สันติศึกษา หรือแม้แต่การใช้วิธีการในเชิงลบ หากมองในทางพระพุทธศาสนาสันติภาพภายนอกนั้นเป็นสภาวะที่เกื้อกูลความสงบภายใน แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสันติภายในนั้นเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะต้องมีก่อนที่จะแสวงหาสันติภาพภายนอก เพราะฉะนั้น ถ้ามองสันติภาพในสังคมไทยก็อาจจะสรุปเป้าหมายได้ 2 ประการ คือ 1) สันติภาพภายนอก หมายถึง สภาวะที่สังคมไทยมีความสงบ ปราศจากความวุ่นวาย ไม่มีความขัดแย้ง มีแต่ความสงบ 2) สันติภาพภายใน หมายถึง สภาวะจิตใจที่สงบ ไม่วุ่นวายว้าวุ่น กระสับ กระส่าย อันมิบ่อเกิดจากกิเลส

สังคมไทยจะต้องมองว่าสันติภาพภายในนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากที่จะต้องพัฒนามากกว่าการแสวงหาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหามาจากภายนอก ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าผลที่สะท้อนออกมานั้นสาเหตุที่แท้จริงคือเกิดจากสาเหตุภายในคือสภาวะจิตใจที่ไม่เอื้อเกื้อกูลต่อการแก้ปัญหา และไม่สามารถนำไปสู่จุดหมายที่ 2 ได้ หากข้อขัดแย้งสามารถที่จะสงบลงได้ด้วยการแก้ปัญหาที่วัตถุหรือการจัดสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่สามารถที่จะนำไปสู่ความสงบโดยรวมได้ เพราะการแก้ไขปัญหามาในสังคมไทยปัจจุบันเน้นในเรื่องของการประนีประนอม ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งการที่จะไปสู่จุดหมายได้อย่างยั่งยืนจะต้องผสานกลมกลืนทั้งสองส่วน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการสลายความขัดแย้งว่าปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถถึงจุด Harmony แต่มาได้แค่ Compromise การแก้ปัญหาจึงบกพร่อง ไม่มั่นคงยั่งยืน และไม่แท้ไม่จริง เพราะ Compromise คือต่างฝ่ายต่างยอมลดความต้องการของตัวเองลงเพื่อตัวเองจะได้บ้าง มิฉะนั้นอาจจะต้องรบราฆ่าฟันกันซึ่งอาจจะพินาศทั้ง 2 ฝ่าย คือไม่ได้ทั้ง 2 ฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ไปข้างเดียว ซึ่งเป็นวิถีแห่งความขัดแย้ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, มปป.) จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของสันติภาพในสังคมไทยจะต้องเป็นเป้าหมายที่มั่นคงยั่งยืน ถ้าสังคมไทยจะอยู่กันอย่างสงบสุข ประชาชนจะต้องไม่เพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับกติกาของสังคมที่ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจในหลักธรรมและคุณค่าของหลักธรรมปฏิบัติเหล่านั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสันติภาพที่

เหมาะสมสำหรับสังคมไทย และจะเป็นการพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในหัวข้อที่ว่าด้วยวิธีสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนาจะได้กล่าวต่อไป

สรุป

แนวทางการปฏิบัติในการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพนั้นจะต้องจัดหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ เพื่อให้เกิดแบบแผนหรือเป็นรูปแบบแนวทางปฏิบัติเสียก่อน อันเป็นการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมสันติภาพ จึงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการที่จะส่งเสริมสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมทุกระดับได้อย่างยั่งยืน โดยนำหลักพรหมวิหารธรรม 4 มาใช้โดยตรงซึ่งและถือเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ได้ ในการกำหนดเป้าหมายการส่งเสริมหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อสันติภาพในการใช้อำนาจประกอบของหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการจึงแสดงให้เห็นว่าหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สัมพันธ์กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละด้านในการวิจัยนี้จึงแสดงให้เห็นถึง หลักพรหมวิหารธรรม เป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมสันติภาพได้อย่างแท้จริง แม้ว่าภาครัฐนี้จะไม่มีการกำหนดหลักธรรมไว้ชัดเจนก็ตาม แต่สิ่งที่หน่วยงานหรือองค์กรกำหนดแนวคิดไว้นั้นมีความสอดคล้องและเป็นไปตามหลักของพรหมวิหารธรรมทั้งสิ้น ซึ่งหมายความว่าหากต้องส่งเสริมการพัฒนาสันติภาพอย่างยั่งยืนแล้ว ควรกำหนดวัตถุประสงค์อันเป็นแบบบรรทัดฐานที่ให้ความสำคัญกับ หลักเมตตา หลักกรุณา หลักมุทิตาและหลักอุเบกขา ซึ่งคุณสมบัติทางด้านจิตเจตจำนงอันเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาสันติภาพได้อย่างยาวนานและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล. (2538). อตฺตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อีสรภาพในการถ้อย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาสน์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2550). วิธีสู่สันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สว.
- _____. (มปป.). สลายความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: มปป..
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). สันติภาพโลก. ไซยา: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิยการ). (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ. เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี.
- Webster. (1995). New College Dictionary bosston. New York: Houghton mifflin company.

พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจ

Buddhist Ethics in Business

พระอธิการโสฬสมงคล อินฺทโชโต

Phra Athikarn Sorosamongkhon Inchoto

วัดคำเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

Wat Khammek, Ubon Ratchathani Province

E-mail: intachod2521@gmail.com

Received: 12 September 2021; Revised: 25 September 2021; Accepted: 30 September 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจ เป็นหลักกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมทุกๆ อาชีพ จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธธรรมเป็นหลักในการดำเนินธุรกิจ โดยพุทธปรัชญาได้นำเสนอหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ หรือประโยชน์ให้เกิดในปัจจุบัน โดยการขยันหาทรัพย์, รักษาทรัพย์ดี, มีเพื่อนดี, ใช้ชีวิตพอเพียง และช่วยเหลือสังคมด้วยการร่วมมือกับชุมชนสร้างสรรค์สังคม รักษาสิ่งแวดล้อม และการคืนกำไรให้กับสังคม พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจยังเป็นฐานในการพัฒนาจริยธรรมในด้านต่าง ๆ เช่นสังคม การเมือง ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ ให้ถูกต้องชอบธรรมเป็นการส่งเสริมคุณลักษณะของการพัฒนาตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมอย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์, ธุรกิจ, ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ

Abstract

This article aims to study Buddhist ethics in business. Is a rule for the coexistence of people in every profession, so it is essential to have ethics as a basis for doing business. In Buddhist philosophy, the principle of ditthadhammikatta has been presented. or benefit to the present By diligently seeking wealth, maintaining good wealth, having good friends, living a self-sufficient life And help society by cooperating with the community to create a society that preserves the environment. and returning profits to society Buddhist ethics in doing business is also the foundation for ethical development in various areas such as society, politics, governmental system, and economy to be right and righteous.

Keywords: Buddhist Ethics, Business, Ditthadhammikatta

บทนำ

สังคมมนุษย์มีกิจกรรมในการทำงานร่วมกับสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง เพื่อผลิตสิ่งของและบริการ กระจายแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่า การประกอบธุรกิจนั่นเอง ในประกอบธุรกิจหากผู้ประกอบการมุ่งหวังแต่เพียงการทำกำไรให้มากมายมหาศาล โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมอันดีงามของมนุษย์ การทำธุรกิจดังกล่าวก็กลับเป็นอันตรายให้กับสังคมได้ เช่น การค้าอาวุธ การค้ามนุษย์ การค้าน้ำเมา เป็นต้น

ในปัจจุบัน แนวคิดจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจจึงเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวขานถึงในโลกตะวันตกปัจจุบัน ได้มีการหันมาศึกษาจริยธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจกันเป็นอันมาก เพราะก่อให้เกิดความมั่นคงแก่ธุรกิจและอำนวยความสะดวกให้กับสังคมอย่างยั่งยืน ในโลกตะวันออกนั้นหากศึกษาในเชิงลึกเราจะพบว่า พ่อค้าหรือ เศรษฐี คือ นักธุรกิจ ที่มีบทบาทที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคม นักวิชาการ นักการศาสนา และนักธุรกิจจำนวนหนึ่งจึงเห็นพ้องต้องกันว่า จำเป็นต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินธุรกิจ กระแสหลัก เพื่อให้ธุรกิจอำนวยความสะดวกและแก้วิกฤตการณ์มนุษยชาติมากที่สุด แต่สร้างปัญหาน้อยที่สุดแก่สังคม พร้อมกับการสร้างความสุขแก่สถานที่ทำงาน โดยพยายามเสนอให้นำคุณค่าทางศาสนาและจิตวิญญาณเข้ามาเป็นรากฐานของกระบวนทัศน์ในการดำเนินธุรกิจ กระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่นี้จึงเริ่มเป็นที่แพร่หลาย และได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะในปลายศตวรรษที่ 20 สังเกตได้จากจำนวนผลงานทางวิชาการที่เพิ่มมากขึ้น และจำนวนองค์กรที่นำกิจกรรมเกี่ยวกับจิตวิญญาณมาสู่สถานที่ทำงานมีจำนวนที่มากขึ้น

จุดมุ่งหมายของธุรกิจ หากมองอย่างผิวเผินแล้วจะเห็นว่าขัดแย้งกันกับจริยธรรม ไม่สามารถนำเอามาบูรณาการใช้ร่วมกันได้ เพราะเหตุที่ว่าธุรกิจกับจริยธรรมมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มีบุคคลอยู่ 2 กลุ่มที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ คนกลุ่มแรกคือ คนในวงการธุรกิจที่สนใจจะทำธุรกิจ ไม่สนใจจริยธรรมแต่ไม่ได้หมายความว่าเขาคือคนเลว หากแต่เขาไม่ต้องการรับผิดชอบความเดือดร้อนของสังคมเขามีหน้าที่รับผิดชอบให้องค์กรธุรกิจของเขาดำเนินการต่อไปได้อย่างเรียบร้อย บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่เขาต้องการ คนกลุ่มที่สองคือ คนนอกวงการธุรกิจที่เข้าใจว่า นักธุรกิจเป็นผู้ไม่มีจริยธรรมเพราะมุ่งแต่ประโยชน์ที่ตนจะได้รับโดยไม่คำนึงถึงการเสียประโยชน์ของบุคคลอื่นๆ หรือสังคมเมื่อเกิดปัญหาจากกิจการธุรกิจ นักธุรกิจก็มุ่งที่ให้

สังคมร่วมรับผิดชอบ นักธุรกิจเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องการแสวงหากำไรโดยไม่คำนึงถึงผลร้ายจากการกระทำของตนที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น (คำพอง งามภักดิ์, 2543)

การดำเนินธุรกิจเป็นกระบวนการสนับสนุนความสุขด้านวัตถุให้แก่มนุษย์ได้ การแสวงหาความสุขเป็นสิ่งเดียวที่เป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ลักษณะของการแสวงหาจะต้องก่อให้เกิดความสุขปริมาณมากที่สุด และถ้าใช้หลักจริยธรรมในการประกอบธุรกิจแล้ว ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะผลิตหรือขายวัตถุที่เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลในสังคม มีการกำหนดคุณภาพของสินค้าและบริการตามความต้องการของคนในสังคม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือย ตลอดจนรักษาสິงแวดล้อม การกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่เหมาะสม มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพของตน ดังนั้น ธุรกิจจึงจำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและการกระทำของตนให้เหมาะสมไม่ละเมิดผู้อื่น ระมัดระวังในการใช้สิ่งของอย่างไม่ฟุ่มเฟือยหรือในปริมาณที่พอเหมาะกับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข บุคคลในสังคมสามารถแสวงหาได้จากความสุขทางกาย และความสุขที่ได้รับจากคุณธรรมที่อยู่ในใจแล้วจึงสามารถที่จะดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางประการสุดท้ายได้โดยการได้รับความสุขอย่างยิ่ง ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา (กัลยธีรา สรรพสัมฤทธิ์, 2547)

เนื่องด้วยมีระบบชีวิตหรือวิถีชีวิตในทัศนะของพุทธปรัชญาที่เรียกว่ามรรค คือ ความเป็นกลางๆ เป็นความพอดีหรือความเหมาะสม แต่สังคมไทยในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจเป็นระบบทุนนิยม การประกอบอาชีพที่หลากหลายในสังคม เช่น แพทย์ เกษตรกร พ่อค้า ข้าราชการ นักการเมือง และอื่นๆ อีกมากมายหลายอาชีพเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน เช่น การขายสุราถ้าขายสุราที่เสียภาษีให้รัฐบาลถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย แต่ถ้าขายสุราที่ไม่เสียภาษีให้รัฐบาลถือว่าเป็นผิดกฎหมาย แต่ถ้าพิจารณาในด้านศีลธรรมการขายสุราถือเป็นมิชฉาวฉินชา ผิดศีลข้อที่ 5 เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2538) การแสวงหามุ่งเอาผลประโยชน์เป็นเป้าหมายโดยไม่คำนึงถึงจริยธรรม เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ ดังนั้น ควรนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาศึกษาให้เกิดความชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรม และเป็นหลักประกันชีวิตให้ปลอดภัยและเป็นสุขสำหรับคนในสังคมทั้งในส่วนองบุคคลสังคม และสามารถเข้าถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขได้

ความสำคัญของจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจ

จุดหมายของธุรกิจหากมองอย่างผิวเผินแล้วจะเห็นว่าขัดแย้งกันกับจริยธรรม ไม่สามารถนำเอามาบูรณาการใช้ร่วมกันได้ เพราะเหตุที่ว่าธุรกิจกับจริยธรรมมีจุดหมายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งมีบุคคลอยู่ 2 กลุ่มที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ คนกลุ่มแรกคือ คนในวงการธุรกิจที่สนใจจะทำธุรกิจ ไม่สนใจจริยธรรมแต่ไม่ได้หมายความว่าเขาคือคนเลว หากแต่เขาไม่ต้องการรับผิดชอบต่อสังคมเขามีหน้าที่รับผิดชอบต่อองค์กรธุรกิจของเขาดำเนินการต่อไปได้อย่างเรียบร้อย บรรลุจุดหมายตามที่เขาต้องการ คนกลุ่มที่สองคือ คนนอกวงการธุรกิจที่เข้าใจว่า นักธุรกิจเป็นผู้ไม่มีจริยธรรมเพราะมุ่งแต่ประโยชน์ที่ตนจะได้รับโดยไม่คำนึงถึงการเสียประโยชน์ของบุคคลอื่นๆ หรือสังคมเมื่อเกิดปัญหาจากกิจการธุรกิจ นักธุรกิจก็มุ่งที่จะให้สังคมร่วมรับผิดชอบ นักธุรกิจเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องการแสวงหากำไรโดยไม่คำนึงถึงผลร้ายจากการกระทำของตนที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น (คำพอง งามภักดิ์, 2543)

ธุรกิจเป็นกระบวนการสนับสนุนความสุขด้านวัตถุให้แก่มนุษย์ได้ การแสวงหาความสุขเป็นสิ่งเดียวที่เป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์ ลักษณะของการแสวงหาจะต้องก่อให้เกิดความสุขปริมาณมากที่สุด และถ้าใช้

หลักจริยธรรมในการประกอบธุรกิจแล้ว ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะผลิตหรือขายวัตถุที่เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลในสังคม มีการกำหนดคุณภาพของสินค้าและบริการตามความต้องการของคนในสังคม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือย ตลอดทั้งรักษาสสิ่งแวดล้อม การกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่เหมาะสม มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพของตน ดังนั้น ธุรกิจจึงจำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมที่จะควบคุมตนและการกระทำของตนให้เหมาะสมไม่ละเมิดผู้อื่น ระมัดระวังในการใช้สิ่งของอย่างไม่ฟุ่มเฟือยหรือในปริมาณที่พอเหมาะกับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข บุคคลในสังคมสามารถแสวงหาได้จากความสุขทางกาย และความสุขที่ได้รับจากคุณธรรมที่อยู่ในใจแล้วจึงจะสามารถที่จะดำเนินชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายประการสุดท้ายได้โดยการได้รับความสุขอย่างยิ่ง ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (กัลย์ธีรา สรรพสัมฤทธิ์, 2547)

ดังนั้น ผู้เขียนมีทัศนะที่เห็นว่า แนวคิดจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจมีความสำคัญต่อจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ที่ไม่ใช่เพียงความต้องการวัตถุภายนอกอย่างเดียว แต่ต้องมีในทางจิตใจด้วย เพราะวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ได้โดดเดี่ยวจากคนอื่น แต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็จึงมุ่งประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุดตลอดเวลาเมื่อมีโอกาส และจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเป็นประโยชน์ขั้นสุดท้ายนั้นเป็นความมุ่งหมายที่ไม่เกี่ยวกับโลกทางวัตถุ การประกอบธุรกิจย่อมต้องแนวคิดทางจริยศาสตร์ เพื่อให้เกิดจริยธรรมเป็นกรอบสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน เนื่องจากธุรกิจเป็นการดำเนินที่เกี่ยวกับคนจำนวนมากและมีสถานภาพต่างหาก หากนักธุรกิจไม่มีจริยธรรมจะทำให้เกิดปัญหามากมายขึ้นได้ เช่น ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ ปัญหาผลกระทบระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุติธรรมศาสตร์เป็นหลักในการดำเนินธุรกิจ และจริยธรรมธุรกิจไม่จำเป็นต้องอยู่ในกฎเกณฑ์หรือศาสนาใด แต่เพียงก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ดีงามขึ้นในวงการธุรกิจก็สามารถนำมาใช้ประกอบในการดำเนินธุรกิจได้ ความสำเร็จของธุรกิจต้องมีควบคู่กันไปทั้งด้านกำไรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจทั้งปวง ทั้งนี้ต้องมีปริมาณที่พอเหมาะทั้งสองด้านไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป เช่น ถ้าธุรกิจไม่มีกำไรเลยก็อยู่ไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันถ้าธุรกิจไม่ดูแลผู้ที่เกี่ยวข้องเลยก็อยู่ไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะว่าไม่ได้รับความเชื่อถือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจจึงควรมุ่งจุดยืนในการดำเนินงาน เพื่อให้ธุรกิจนั้นมีความมั่นคงในการประกอบกิจการได้ในระยะยาว โดยอาศัยหลักจริยธรรมในการประกอบธุรกิจ จะทำให้ธุรกิจกับสังคมสัมพันธ์กันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย

ทฤษฎีธัมมิกัตถะ : หัวใจของการประกอบธุรกิจตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์

1. หลักการของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์มีแนวความคิดและวิถีทางแห่งการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและชีวิตรอบด้าน ซึ่งนับได้ว่า เป็นกระบวนการแห่งความสัมพันธ์กันของทุกสิ่งในโลก ดังนั้นแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์จึงมีฐานะเป็นองค์ความรู้ ระบบศีลธรรม จริยศาสตร์ จิตวิทยา และปรัชญาที่มีเป้าหมาย เพื่อเข้าถึงสัจจะและความสมบูรณ์ของโลกและชีวิต อันเป็นผลแห่งปรีชาญาณหรือการหยั่งถึงสัจจะที่เกิดจากความเพียรพยายามค้นคว้า และทดลองด้วยการปฏิบัติของเจ้าชายสิทธัตถะจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วพระองค์ได้ทรงแสดงความรู้ที่ได้ออกเป็นทศนะ หรือหลักคำสอนด้วย การสรุปและจำแนกแจกแจงองค์ความรู้ที่ทรงค้นพบและปฏิบัติตามตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์แก่ชาวโลกเพื่อประโยชน์สุขและความสงบงามแห่งมนุษยชาติและสังคม ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ที่ จึงมีลักษณะพิเศษคือ สอนศีลธรรมแต่ไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพราะยอมรับเป็นหลักการที่สำคัญที่เดียวว่า คนจะดีได้นั้นจะต้องประกอบด้วยศีลธรรม แต่ศีลธรรมจะเกิดขึ้นได้ยาก

ถ้าเศรษฐกิจส่วนบุคคลไม่ดี ศีลธรรมจะต้องควบคู่ไปกับเศรษฐกิจเข้าทำนอง “ศีลธรรมเดินด้วยท้อง” พระพุทธองค์นอกจากจะสอนศีลธรรมแล้วยังสั่งสอนเน้นหนักให้ตั้งเนื้อตั้งตัวในทางเศรษฐกิจให้ได้ โดยที่ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะความชอบธรรมของตัวนักธุรกิจเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงกลไกในการจัดการกับองค์ประกอบอื่น เช่น คน ทรัพยากร เทคโนโลยี สังคม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อประสิทธิผลสูงสุดของธุรกิจนั่นเอง (วิริยา ชินวรรณโณ, 2541)

2. ระดับของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิตการครองชีพอย่างประเสริฐเพราะฉะนั้นพุทธจริยธรรมจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นักปราชญ์ชาวพุทธทั้งหลายได้จัดหลักพุทธจริยธรรมไว้เป็น 3 ชั้น ได้แก่ 1) **ระดับต้น** ได้แก่ ศีล 5 หรือ เบญจศีล ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, และการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษามาระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน (ไสว มาลาทอง, 2542) 2) **ระดับกลาง** ที่มุ่งขัดเกลาดนเองให้มีจิตใจสูงขึ้น แยกเป็นทางกาย วาจา และใจไว้ 3 หมวด รวม 10 ประการ ได้แก่ 1) กายกรรม 3 หมายถึง การกระทำชั่วทางกาย 2) วิจิกรรม 4 หมายถึง การกระทำชั่วทางวาจา และ 3) มโนกรรม 3 หมายถึง การกระทำชั่วทางใจ เป็นหลักการสำคัญในการพัฒนามนุษย์ทั้งกาย วาจา และใจ โดยมีจุดหมายของชีวิต คือ ความสุข ความอสิสภาพ ความดี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และ 3) **ระดับสูง** เป็นจริยศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาตนเองสู่ความเป็นอริยชน ประกอบด้วยหลักธรรมคำสอนที่เป็นมรรค 8 หรือที่เรียกอีกชื่อว่า มัชฌิมา ปฏิปทา ซึ่งแปลว่าทางสายกลางงามของชีวิตได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา หมายถึง วาจาชอบ 4) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบ 7) สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ 8) สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550)

1. ญาณภูมิมีกัตถะกับการประกอบธุรกิจตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ถือเอาประโยชน์จากความรู้และความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้กฎธรรมชาติและนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ในระดับโลกียธรรม ได้แก่ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชน ผู้ครองเรือนเป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรมมุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่างๆ ให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว หมั่นจดจาดจากกองกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเองและสังคม โดยอาศัยหลักญาณภูมิมีกัตถะ เป็นแนวทางการปฏิบัติที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายของการประกอบธุรกิจตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ 4 ประการ ดังนี้

1) **อุฏฐานสัมปทา** ขยันหา ขยันในการทำงาน ทรัพย์สมบัติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน พระพุทธองค์ได้ตรัสยืนยันไว้ว่า “อุฏฐาตา วินทเต ะณัง ผู้มีความขยัน ย่อมหาทรัพย์ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การขยันทำกินคือไม่กลัวความลำบาก เพราะความลำบากสร้างคนความสลายทำลายคน พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า ที่เราตกต่าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนี้ ก็ด้วยความขยัน ไม่ใช่ด้วยความเกียจคร้าน คนที่เกียจคร้านต่อให้พ่อแม่มีทรัพย์มากแค่ไหน ถ้าสมบัติตกทอดมาถึงลูก ก็ล้มจมทุกคน (ว.วชิรเมธี. 2553)

2) อารักขสัมปทา รักษาดี หรือการออมทรัพย์ การออมทรัพย์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ผู้หวังความเจริญในโภคทรัพย์ จะต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยพยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นและงดเว้นการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงดเว้นหลักเลียงจากอบายมุขซึ่งเป็นทางแห่งความเสื่อม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539: 11/247/202) แต่รักษาไม่ถูกหลัก ไม่ถูกวิธี จึงแทนที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ กลับไม่ได้เท่าเสีย เช่นคนมีเงินมากมาย แทนที่เขาจะนำเงินนั้นไปฝากธนาคารกลับเก็บไว้กับตัวเสีย เงินนั้นก็เกิดประโยชน์ได้น้อย หรือบางทีไม่มีประโยชน์กับบุคคลนั้นเลยมีหน้าซำยังนำกลับมาสู่ตนเองอีก การเก็บเงินไว้กับตัวมีผลเสียหลายทาง เงินเป็นเครื่องที่ทำให้เศรษฐกิจวัตถุอย่างอื่นเพิ่มผลผลิตได้ เมื่อเราเก็บเงินไว้เฉยๆเช่นนี้ ก็ได้ชื่อว่าหยุดยั้งความเจริญพอกพูนของเศรษฐกิจวัตถุอย่างอื่นโดยประการทั้งปวง และเมื่อเกิดภัยต่างๆ มีอัคคีภัยและอุทกภัย เป็นต้น เงินนั้นก็สูญเปล่าโดยที่ผู้เก็บไว้นั้นไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย หรือเมื่อเราเก็บเงินไว้มากๆ พวกโจรย่องมคยหาช่องทางที่จะแย่งชิงอยู่เสมอ บางทีถึงกับทำร้ายเจ้าทรัพย์ก็มี นี่คือผลร้ายที่เก็บทรัพย์ไว้กับตัว ฉะนั้นทางที่ดีควรเก็บให้เป็น การเก็บให้เป็นให้ถูกหลัก ทุกวันนี้คงไม่มีวิธีใดจะดีเกินไปกว่าการฝากธนาคาร เพราะต้นทุนไม่มีโอกาสเสีย ดอกเบี้ยก็เพิ่มพูนมีหน้าซำยังเป็นการก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติอีกด้วย เพราะเงินที่เรานำไปฝากธนาคารนั้นสามารถนำไปหมุนเพื่อพัฒนาชาติของเราให้เจริญได้ อย่างนี้จึงจะได้ชื่อว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยอารักขสัมปทาอย่างแท้จริง

3) กัลยาณมิตตตา การมีเพื่อนดี เพื่อนที่ดี นับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาเล่าเรียนในการประกอบธุรกิจต่างๆ ทุกสาขาอาชีพเพราะมนุษย์เรานั้นจะอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนฝูงเป็นผู้ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมต่างๆ และจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเพราะเพื่อนได้ทั้งนั้น ในด้านเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน จะตั้งเนื้อตั้งตัวได้หรือไม่นั้นก็เพราะเพื่อน ถ้าได้เพื่อนที่ดีเป็นที่ปรึกษาร่วมมือในการประกอบอาชีพการงานก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้ หากไม่แล้วก็จะประสบความล้มเหลวในที่สุด ผู้หวังความเจริญในอาชีพของตนอันจะนำไปสู่ความมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี จำเป็นจะต้องเลือกคบเพื่อนที่ดี ลักษณะเพื่อนที่ดีหรือมิตรแท้ที่ควรคบมี 4 ลักษณะในตัวเขาคือ 1) มีอุปการคุณ 2) ร่วมทุกข์ ร่วมสุข 3) แนะนำประโยชน์ให้ 4) มีความรักใคร่จริงใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อีกประการหนึ่งเพื่อนที่ดีนั้นจะต้องมีน้ำใจช่วยเหลือกันและกันให้ได้รับความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ เพื่อนที่ดีถ้ามีมากไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ปริมาณไม่จำเป็น ดังคำกลอนสอนใจที่ว่าเพื่อนที่ดีมีหนึ่งถึงจะน้อยดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยาเหมือนเกลือดีมีนิดหนอยด้อยราคายังดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล (ว.วชิรเมธี. 2553)

4) สมชีวิตา มีความประหยัด ความประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก จะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพและสมฐานะของตน พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของตน เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้น ย่อมประสบความเดือดร้อนอย่างสาหัส เป็นผู้มีหนี้สินรุงรังเอาตัวไม่รอดทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ จะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์ พยายามใช้จ่ายแต่สิ่งจำเป็นเท่านั้นข้อนั้นนับว่าเป็นหัวใจในการทำธุรกิจทีเดียวเพราะคนเราไม่รู้จักประมาณตัว หมายความว่าไม่รู้จักกำลังทรัพย์ของตัวเองรายจ่ายท่วมรายรับ อย่างนี้แล้วละก็เขาจะไม่มีทรัพย์เหลือพอที่จะลงทุนเพื่อตั้งตัวเอาทีเดียว อย่างว่าแต่จะคิดตั้งตัวเลย แม้แต่จะปกครองตัวให้มีชีวิตอยู่ไปวันหนึ่งๆก็ทั้งยาก บุคคลเช่นนี้เรียกได้ว่าเป็นแพ่ ไม่รู้ตัวเอง ยอมเชื่อยอมทำอะไรได้ง่ายๆ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ไม่คำนึงถึงฐานะความเป็นอยู่ของตัวเอง ว่าเหมาะว่าควรเพียงไร อาศัย

ความเห่อเหิมทะเยอทะยานตามเพื่อน เห็นคนอื่นเขาทำได้ ก็คิดว่าตัวเองก็ทำได้ผลสุดท้ายจึงกลายเป็นว่าหนี้สินล้นพ้นตัวจนถึงกับเป็นบุคคลล้มละลายก็มี

คุณค่าของพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบของธุรกิจ

ในข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงคุณค่าทางจริยธรรมของสัมมาอาชีวะต่อผู้อื่นและระบบทางสังคม โดยจะศึกษาครอบคลุมประเด็นดังนี้คือ

1. คุณค่าต่อทางสังคม

เป็นระยะเวลาที่ยาวนานที่ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยยึด รูปแบบ มากกว่าความเป็นจริง กลายเป็นวัฒนธรรมที่ฝังลึกและยึดมั่นว่ารูปแบบที่ถือปฏิบัติมาช้านานนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ชอบธรรม เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง การจัดตั้งรัฐบาล การปกครองภายใต้ระบอบราชาธิปไตย การถือเสียงข้างมาก ตลอดจนการแข่งขันเสรี การลงทุน การผลิต การค้า การตลาด การสื่อสาร และการบริโภค มิใช่เนื้อแท้หรือสาระสำคัญ และมีข้อเป้าหมายหลักของประชาธิปไตย จากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาการมีรัฐธรรมนูญไม่สามารถป้องกันการปฏิบัติรัฐประหารได้แต่อย่างใด การเลือกตั้งทั่วไปได้พัฒนาการทุจริตกลโกงอย่างซับซ้อนมากขึ้น เป็นที่มาของรัฐบาลที่มีมิใช่เป็นของปวงชนแต่กลับเป็นแหล่งแสวงผลประโยชน์ของนักการเมือง นักธุรกิจ โดยอาศัยระบบราชการเป็นเครื่องมือ อาศัยเสียงข้างมาก ใช้เสียงประชาชนเป็นข้ออ้างในการสร้างอิทธิพล และการทุจริตคอร์รัปชันอย่างมโหฬาร ภายใต้กระบวนการการแข่งขันเสรี (วิทยากร เชียงกูล, 2548)

นับเป็นความโชคดีของประเทศไทย ที่ประชาชนผู้มีส่วนสำคัญของสังคม ต่างออกมาร่วมกันรับผิดชอบ ด้วยการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยการสร้างความเป็นกลางให้แก่สังคมนั่นเอง เพราะภาวะของความเป็นกลาง นั้นต้องเข้าข้างสิ่งดี คนดี เพื่อให้เกิดระบบที่ดี คนดี ย่อมสร้างระบบดี คนเลวย่อมสร้างระบบเลว ระบบเลว จะคอยกัดกินคนดี ให้ทำได้ยาก ในขณะที่เดียวกันก็จะเปิดช่องทางให้คนเลว ทำเลวได้สะดวก และง่ายขึ้นส่วนระบบดี จะส่งเสริมให้คนดีได้ทำดีมากขึ้น ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะคอยป้องปรามคนเลว ให้ทำเลวได้ยากขึ้น นี่คือนโยบายสร้างสมานฉันท์ที่แท้จริง ดังนั้น การตระหนักรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จะต้องช่วยกันออกมาแสดงตัวตนและชี้้นำความถูกต้อง และเป็นธรรมแก่สังคมให้เดินตามแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม

พุทธจริยศาสตร์เป็นเครื่องสนับสนุนคุณค่าจริยธรรมต่อระบบทางสังคม เป็นการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ส่งผลตั้งแต่การดำรงชีพระดับพื้นฐานทางสังคมคือครอบครัว ก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีปรองดอง ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นใจซึ่งกันและกัน ขยายผลไปสู่ชุมชนที่เอื้ออาทรและกระจายไปสู่ความสงบเย็นของคนในสังคมแม้ว่าการเลี้ยวชีพในสังคมจะมีความหลากหลาย แต่การเลือกประกอบอาชีพที่สุจริตชอบธรรมที่ถูกต้องทั้งกฎหมายและศีลธรรม จะเป็นหลักประกันการเลี้ยวชีพให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง หลักในสัมมาอาชีวะจะต้องมีพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขทั้งตนเองและบุคคลอื่น เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในสังคมโดยรวม สร้างเสริมความสงบสุขให้เกิดแก่สังคม ถ้าคนในสังคมเลือกประกอบอาชีพที่สุจริต จะเป็นการลดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ การตระหนักในหน้าที่การงานอันบริสุทธิ์เสมอกันของคนในสังคมย่อมส่งผลให้สังคมเกิดความสงบเย็นเป็นสุขได้

2. คุณค่าต่อการเมือง

สำหรับประเทศไทย ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในทางการเมืองได้แก่คนระดับชั้นกลาง ที่มีการศึกษา และมีรายได้ในระดับที่ไม่เดือดร้อน อยู่ดีกินดี กลุ่มนี้นอกจากมักไม่ค่อยสนใจกิจกรรมทางการเมืองแล้ว ยัง

ปล่อยให้เป็นการะหน้าที่ของคนอีกกลุ่มหนึ่งให้มีอำนาจและใช้อำนาจอย่างไร้การตรวจสอบ ประกอบกับองค์กรภาคประชาชนอ่อนแอ สื่อสารมวลชนถูกแทรกแซง ปล่อยให้โอกาสให้นักการเมืองกับนักธุรกิจที่เห็นแก่ตัวร่วมกันซ้ำแสวงหาผลประโยชน์ของชาติอย่างต่อเนื่อง จนไม่สนใจที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งผลให้การเมืองไทยประสบความล้มเหลวมาอย่างยาวนาน (สุติน ชาวหินฟ้า, 2549) ที่เป็นเช่นนี้เพราะกลุ่มคนที่มีการศึกษาและคนระดับชั้นนำของประเทศถูกรอบงำด้วยความเชื่อภายใต้แนวความคิดที่ว่าประเทศไทยและคนไทยเป็นองค์ประกอบของเครื่องจักรกล เป็นวัตถุที่ต้องได้รับการพัฒนาโลก ทำให้มองไม่เห็นสัมพันธภาพที่ลึกซึ้งของจิตใจกับวัตถุและสิ่งแวดล้อม นโยบายและแผนพัฒนาทุกระดับ จึงเอียงไปกับการสร้างและพัฒนาแต่วัตถุและกลไก ขาดการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ แผนพัฒนาด้านต่างๆ ถูกยกร่างกันขึ้นเพื่อรับใช้ระบบทุนนิยม บริโภคนิยม นับวันปัญหาต่างๆ ก็สะสมสลับซับซ้อนขึ้น ยากแก่การแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองที่เชื่อมโยงอำนาจไปผูกไว้กับผลประโยชน์ ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน โดยเฉพาะคนที่ร่ำรวยและมีอำนาจ ก็จะฉกฉวยแสวงหาความร่ำรวยบนความยากจนของประชาชนยิ่งขึ้นไปอีกไม่รู้จบสิ้น

ไม่ว่าประเทศไทยจะผ่านการเลือกตั้งมาหลายครั้งหลายรอบ มีนักการเมืองรุ่นแล้วรุ่นเล่า แต่ก็มีพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน เพราะคิดว่า หัวใจการปกครองในระบบประชาธิปไตย ต้องมีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง และมีรัฐสภา แต่นั่นเป็นเพียงรูปแบบ ที่นักการเมืองทั้งหลายเหล่านั้นนำมาเป็นข้ออ้าง เพื่อปูทางไปสู่ช่องทางที่อาศัยระบอบการประชาธิปไตย เป็นแหล่งแสวงอำนาจและผลประโยชน์ โดยที่เจ้าของอำนาจประชาธิปไตยคือประชาชน กลับถูกใช้เป็นเครื่องมือ และยกเป็นข้ออ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มของตนสาเหตุเป็นเพราะว่า ระบบการเมืองของไทย ไม่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมจริยธรรม กลายมาเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่ไม่ให้ศาสนาเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกับการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติในระดับสากลโลก แต่กลายเป็นเรื่องปกติสำหรับการเมืองไทย นั่นเท่ากับว่าปฏิเสธการตรวจสอบจากฝ่ายคุณธรรม ทำให้รากแก้วของประชาธิปไตยไม่มีโอกาสเจริญเติบโต รากแก้วที่นักปรัชญาการเมืองให้การยอมรับกันมากที่สุด ก็คือ หลักธรรมาภิบาล ถ้าปล่อยให้ไม่มีช่องว่างของรายได้ก็ดี หรืออำนาจก็ตาม ระหว่างผู้ปกครองและประชาชน จะทำให้เกิดความไม่ชอบธรรมขึ้นมาระดับหนึ่ง เป็นธรรมดาอยู่เองที่ประชาชนจะร้องขอความเท่าเทียมกันในสังคม เพราะผู้แทนปวงชนที่ขึ้นอาสามาแก้ไขปัญหามันเมือง แต่ทำตัวให้เป็นปัญหาเสียเอง ย่อมแก้ปัญหามันเมืองไม่ได้ ย่อมถูกสังคมตรวจสอบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่นั่นภาคประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนในการตรวจสอบ นักการเมืองเหล่านี้ อย่าให้มีโอกาสใช้อำนาจ หรือใช้โยมสิทธิของประชาชนไปแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ ภาคประชาชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตามจะต้องสามารถตรวจสอบรัฐบาลได้ และร่วมกันผลักดันปฏิรูปการเมืองไทยให้เป็น ประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ อำนาจที่เป็นธรรมถูกต้องตามหลักศีลธรรม ถ้ามีหรือได้รับฉันทานุมัติโดยชอบแล้ว ถ้าไม่ใช่ถือว่ามีความผิด ฐานละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ถือว่าทำลายทุนทางสังคมของตน แต่ถ้าใช้ถือว่า เป็นความชอบธรรม แม้ว่าประชาชนผู้ไม่มีธรรม จะไม่เห็นด้วยก็ตาม กรณีใช้อำนาจยวบหรือยกเลิกธุรกรรมหยาบการพนัน เป็นตัวอย่างหนึ่งในการใช้อำนาจโดยชอบธรรม

3. คุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ

เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนา ธุรกิจต่างๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างรุนแรง จนในบางครั้งผู้ประกอบการอาชีพธุรกิจต่างๆ มิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้บริโภค และประเทศชาติ เพียงเพื่อมุ่งหวังแต่กำไร และผลประโยชน์ของบริษัทเท่านั้น ฉะนั้นโลกแห่งธุรกิจในปัจจุบันจึงตกอยู่ในภาวะวิกฤต มีการคดโกง การเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบ ฉะนั้นจริยธรรมของการประกอบอาชีพหรือนักธุรกิจจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันระหว่าง ผู้ผลิต ผู้บริโภค

ผู้ประกอบการ สังคม และประเทศชาติอย่างเป็นระบบ พระพุทธศาสนามองว่า พฤติกรรมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่แตกต่างหากจากกิจกรรมด้านอื่นๆ ของชีวิต ทักษะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการปฏิบัติในชีวิตจริง เพราะในชีวิตจริง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ไม่สามารถแยกออกมาจากกิจกรรมด้านอื่นๆ ของชีวิตได้ การมีชีวิตที่ดีก็จะต้องมีกิจกรรมที่ดีในด้านต่างๆ ที่สอดคล้องกลมกลืนกัน ดังนั้น หลักสัมมาอาชีวะที่มีคุณค่าต่อจริยธรรมทางเศรษฐกิจจะช่วยให้มีความสุขในระดับหนึ่ง คือเมื่อมีเศรษฐกิจดี ก็เป็นปัจจัยเอื้อให้ความเป็นอยู่และกิจกรรมในด้านอื่นๆ ของชีวิตดีไปด้วย นอกจากนั้นยังเป็นปัจจัยพื้นฐานซึ่งทำให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้นไป

จากลักษณะดังกล่าว การจะพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จะต้องอยู่บนฐานของความพอเพียง ความพอดี เพราะความอยากของกิเลสตัณหาอันนี้ไม่สามารถตอบสนองได้จบสิ้น การพัฒนาเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์เพียงอย่างเดียวไม่มีวันเพียงพอและไม่มีทางพบความสุขที่แท้จริง เพราะเป็นการพัฒนาที่สร้างปัจจัยกระตุ้นต่อมโลภะให้กระพือและขยายขนาดมากขึ้น เมื่อการพัฒนาไม่พบความสุขตามที่หวังในที่สุดก็เป็นการพัฒนาที่สูญเปล่า เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เนื่องด้วยมีระบบชีวิตหรือวิถีชีวิตในพุทธปรัชญาที่เรียกว่า สัมมาอาชีวะ คือความถูกต้องและความพอดีความเป็นมัชฌิมา คือ ความเป็นกลางๆ ความเป็นความพอดีนั่นเอง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) ในทรรศนะดังกล่าวได้เสนอความเห็นให้พิจารณาว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่งนั้นมีอยู่และเป็นไปเพื่ออะไรกันแน่ ถ้าหากมิใช่เป็นไปเพื่อการเพิ่มพูนคุณภาพแห่งชีวิตของประชาชนแล้ว ก็ไม่น่าจะถือได้ว่าเป็นความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งแท้จริง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อมประสานของ “เศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธ” กับ “เศรษฐกิจพอเพียง” อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถเกี่ยวโยงและเชื่อมประสานเป็นแนวเดียวกันอย่างเหมาะสม เพราะเกิดจาก “สัมมา” และความไม่เบียดเบียนกันทั้งมนุษย์และธรรมชาติ “ความพอเพียง ความพอดี” แสดงให้เห็นถึงความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งในโลก เป็นสมณะในความสันโดษซึ่งเป็นมรรคที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ติงาม และมีความสุขอันยั่งยืน ซึ่งตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจกระแสโลกที่ประกอบด้วยเร้าร้อน แengชิง เอรัดเอาเปรียบ โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์และกำไรเป็นหลักซึ่งมิใช่วิธีการที่จะทำให้ตนเองและสังคมมีความมั่งคั่งและความสุขที่ถาวรได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541)

“เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระพระราชดำรินี้ มีเป้าหมายสำคัญที่การพัฒนาชีวิตของแต่ละบุคคลให้สอดคล้องไปกับการพัฒนาสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อมโดยใช้คุณธรรมเป็นแนวทาง เช่น มีความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความร่วมมือกัน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน รักษาวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในลักษณะพึ่งพิงอาศัยกัน ไม่ทำลายกัน อันสอดคล้องกับระบบชีวิตของพุทธปรัชญาที่มีอยู่แล้วคือความพอดีที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน การได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต และการได้คุณภาพชีวิตย่อมเป็นฐานสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในการดำรงชีวิตด้วยชีวิตที่ติงาม มีความสมบูรณ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540)

อนึ่ง เศรษฐศาสตร์ทั้งสองที่กล่าวมานั้น จะมีคุณค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายนั้นไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การจำหน่าย การสร้างงาน เป็นต้น เหล่านี้ต้องเป็น “สัมมาเศรษฐกิจธรรม” คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม อันเกิดมาจาก ความเมตตาที่จะไม่เบียดเบียนกันเองระหว่างชีวิตต่อชีวิต ชีวิตกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม โดยสรรพสิ่งในโลกอยู่อาศัยแบบเกื้อกูลกันและกันไม่เอาเปรียบกัน แengชิงผลประโยชน์ทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่นหากมองจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มาจากคำว่าความ

สันโดษ คือความยินดีตามที่มี ตามที่ได้ ด้วยปัจจัย 4 คือ ฝ้านุ่งห่ม อาหาร ที่นอนที่นั้งและยารักษาโรค ตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพ ที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตนที่ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร คือพอใจตามที่สมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน นอกจากความพอใจในตนได้ตนมีแล้ว ยังมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขต่อเพื่อนมนุษย์ไปพร้อมด้วย

ประการสำคัญพุทธจริยศาสตร์สอนให้สันโดษในเรื่องการเสพวัตถุ การบริโภควัตถุ แต่ไม่ให้สันโดษในเรื่องการทำความดี เช่น ไม่ให้สันโดษในเรื่องความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตชอบธรรม เพราะความพอเพียงในที่นี้ต้องเกิดจากฐานของความซื่อสัตย์สุจริต แสวงหาได้มาด้วยความถูกต้องชอบธรรม และไม่ได้ยึดปริมาณเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน หากแต่นั่นที่วิธีแสวงหา ให้ความสำคัญกับการได้มา โดยยึดความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมเป็นสำคัญ และตรงกันข้ามพระพุทธรองค์ทรงยกย่องสรรเสริญคนที่มีความขยันหมั่นเพียร ในการแสวงหาทรัพย์ โดยวิธีการสุจริตชอบธรรม

คำสอนในเรื่องการแสวงหานั้นพระพุทธรองค์สอนให้ขยันในการแสวงหา ตามหลักของทฤษฎีภูมิภักตประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีพที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียน ในการทำธุระหน้าที่ของตนเอง 2) ถึงพร้อมการเก็บรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหาได้ด้วยความหมั่น ขยัน รู้จักเก็บออมทรัพย์ ไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสียไป 3) ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว มีกัลยาณมิตร และเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ผิดเคือง ไม่ให้ฟุ่มเฟือยฟุ่มเฟาย ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจพื้นฐานในระดับครอบครัว มีเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ ให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิตสัมมาอาชีวะนอกจากจะมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อระบบเศรษฐกิจแล้ว ยังมุ่งประโยชน์สุขที่สัมพันธ์กับการกระบวนการแสวงหาทั้งระบบอีกด้วย โดยเฉพาะความสุขของคฤหัสถ์ผู้ที่ครองเรือนซึ่งมี 4 ประการ คือ 1) สุขเกิดจากการมีทรัพย์ หมายถึงปัจจัยเครื่องอาศัย อย่างมีปัจจัยสี่ 2) สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค สอนให้จ่ายแต่ต้องจ่ายเป็น ถูกต้องเหมาะสม มองเห็นความจำเป็น ความสำคัญ เข้าถึงคุณค่าแท้ของสิ่งนั้น ๆ มิใช่จ่ายเพราะเพื่ออวดโอ่อวดรวยเพื่อต้องการแสดงฐานะ แสดงให้เห็นว่ายังจมปรักอยู่กับคุณค่าเทียม ของใช้จ่าย การบริโภค 3) สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ อันนี้ถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ จะยากดีมีจนเพียงใดแต่ต้องไม่เป็นหนี้ มีมากมีน้อยเพียงใดแต่ต้องไม่มีหนี้สิน เหตุนี้การพัฒนาแบบจากยากจนแล้วก้าวกระโดดไปสู่ความเป็นผู้มีหนี้สิน จึงเป็นความผิดพลาดจากหลักการนี้โดยสิ้นเชิง และ 4) สุขเกิดแต่ประกอบกิจการที่ปราศจากโทษ คือการงานอันเป็นที่มาของทรัพย์มีความสำคัญไม่น้อย พระพุทธศาสนามีได้มองผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว แต่มองเหตุที่ได้มาซึ่งทรัพย์ ได้มาโดยสุจริตหรือไม่อีกด้วยจะเห็นว่าพุทธศาสนานี้เน้นการแสวงหาความสุข โดยมีศีลธรรมและหลักของการไม่เบียดเบียนเป็นเครื่องนำทาง จึงมีนัยถึงผู้แสวงหาเลี้ยงชีพว่า การแสวงหาประโยชน์จากการประกอบธุรกิจนั้น ต้องกระทำโดยสุจริตชอบธรรมนอกจากจะไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นการอนุเคราะห์เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบอีกด้วย

พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจเป็นการเลี้ยงชีพชอบที่สามารถยกระดับจิตใจของบุคคลให้สูงขึ้นไปตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากระดับพื้นฐานด้วยการไม่เลี้ยงชีพในทางที่ผิด ให้อยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงาน ด้วยการเฝ้าระวังรักษาไม่ให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ผิด ด้วยการงดเว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดทั้งสามทาง คือทางกาย วาจา ใจ เมื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบตนเองด้วยสติอยู่เสมอแล้วว่าการงานที่กระทำอยู่เป็นสิ่งที่สุจริตชอบธรรม ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม ก็สามารถพัฒนาจิตใจของตนให้พ้นไปจากการยึดติดทรัพย์สิน

เงินทอง และเข้าใจคุณค่าการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงไม่เดือดร้อน และสามารถสร้างความสุขให้แก่ตนและสังคมได้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

สรุป

พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจเป็นการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเกื้อหนุนต่อหลักจริยธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะเกื้อหนุนกายสุจริต คือ การประพฤติชอบทางกาย เว้นจากการหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ไม่เบียดเบียนชีวิตหรือร่างกายผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดต่อทรัพย์สินของคนอื่น ในขณะเดียวกันก็มีความเมตตาสงสารบุคคลอื่นให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก สัมมาอาชีวะในแง่การเกื้อหนุนกายสุจริต จะต้องควบคู่ไปกับการเกื้อหนุนจิตสุจริตด้วย ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา คือ การพูด แต่ความจริง ไม่พูดเท็จ พูดเพื่อประสานประโยชน์ เป็นต้น ต้องผละไปกับการทำความดีทางใจ คือ การคิดดี ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น คิดเห็นในทางที่ถูกต้องชอบธรรม

พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจไม่ได้มุ่งเน้นการมีฐานะมั่งมีหรือยากจน แต่มุ่งเน้นวิธีการแสวงหาทรัพย์อย่างไร และใช้จ่ายทรัพย์นั้นอย่างไร รวมไปถึงคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาที่รู้เท่าทัน เข้าใจคุณค่าและประโยชน์ของทรัพย์ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของเงิน อันจะทำให้ทรัพย์กลายเป็นเหตุเพิ่มพูนความทุกข์แก่ชีวิต ผู้มีสัมมาชีพจึงเป็นผู้ที่ทำงานแสวงหาทรัพย์ด้วยวิธีการที่ชอบธรรม นำทรัพย์ที่ได้มาใช้เลี้ยงตนและแบ่งปันผู้อื่น และใช้ทรัพย์ในทางที่ถูกต้อง นอกจากนี้ยังดำเนินชีวิตด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่งโล่งเบาพ้นจากความลุ่มหลงมัวเมา มีความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมไปจนถึงการเชื่อมั่นตั้งใจมั่นในการประกอบเลี้ยงชีพ ซึ่งคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์เป็นฐานในการพัฒนาจริยธรรมในระดับต่างๆ ทั้งด้านการพัฒนาสังคม การเมือง ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ และการพัฒนาระบบจริยธรรมให้สูงขึ้นไป เป็นการพัฒนาจากตนเองด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องชอบธรรมเป็นการส่งเสริมคุณลักษณะของการพัฒนาดนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- กัลยธีรา สรรพสัมฤทธิ์. (2547). นกธุรกิจกับพุทธศาสนา. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คำพอง งามภักดิ์. (2543). ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประโยชน์นิยมกับแนวคิดพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิคอนราดอาคเนวาร์.
- ววจิรเมธี. (2553). เคล็ดลับหัวใจเศรษฐี. กรุงเทพมหานคร: ปราณ พับลิชชิง.
- วิทยากร เชียงกุล. (2548). ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ทุกคนควรรู้. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง.
- _____. (2540). มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- ไสว มาลาทอง. (2542). คู่มือการศึกษาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

สู่ติน ชาวหินฟ้า. (2549). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาวะภายใต้ระบบบุญนิยม. สารนิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกริก.

สุขนิยมตามหลักฆราวาสธรรม 4

Hedonism in Accordance with the Four Gharāvāsa Dhamma

นิติกร วิชума
Nitikorn Wichuma
นักวิชาการอิสระ
independent scholar
E-mail: jacknitikorn2517@gmail.com

Received: 20 September 2021; Revised: 28 September 2021; Accepted: 5 October 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสุขนิยมตามหลักฆราวาสธรรม 4 พบว่า สุขนิยม เป็นกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับความสุข ถือว่าความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต มีคุณค่าในตัวเองและมีค่ามากที่สุด ซึ่งมนุษย์ควรแสวงหา สุขนิยมตามหลักฆราวาสธรรม 4 เป็นหลักคุณธรรมสำหรับบุคคลทุกคนถือปฏิบัติ เพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ได้แก่ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจ ทำให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ หนักแน่น มั่นคง ส่งผลให้มีเกียรติยศชื่อเสียง 2) ทมะ ความข่มใจ ฝึกฝนตน ทำให้เป็นผู้มีปัญญา มีความกล้าหาญและพัฒนา ส่งผลให้มีความเจริญรุ่งเรือง เจริญฉลาด 3) ขันติ ความอดทน อดกลั้น ทำให้เป็นผู้มีความเข้มแข็งเป็นที่พึ่งได้ ส่งผลให้มีทรัพย์สมบัติมาก 4) จาคะ ความเสียสละ แบ่งปัน ทำให้เป็นผู้มีอารมณ์ดีจิตใจผ่องใส มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ส่งผลให้มียศถาบรรดาศักดิ์จำนวนมาก ทำให้มนุษย์มีความสุขสงบทั้งกายและใจ และแผ่ขยายความสุขไปสู่บุคคลและสังคมโดยรอบด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: สุขนิยม, ฆราวาสธรรม 4, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article aims to study happiness according to the four secular principles. It was found that happiness is a group of concepts related to happiness. considered happiness to be the ultimate goal of life Valuable in and of itself is the most valuable. which people should seek Happiness according to the four secular principles is a moral principle for all people to follow. For success in life: 1) Truth, honesty, sincerity, making a person responsible, strong, stable, resulting in honor and reputation. have courage and develop Resulting in prosperity, intelligence. dependable Resulting in having a lot of wealth. 4) Jaka, sacrifice, sharing, making people have a good mood and a bright mind. have a sacrifice unselfish As a result, there are many friends. makes human beings happy and peaceful both physically and mentally and spreading happiness to individuals and surrounding society as well

Keywords: Hedonism, Four Gharāvāsa Dhamma, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

จากสภาวะแวดล้อมทางสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วรอบด้านในทุกมิตินั้น ทำให้มีการปรับเปลี่ยนบริบทต่าง ๆ ในสังคมอย่างมากมาหลายหลาย ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้า และข้อมูลข่าวสาร ส่งผลกระทบต่อวิถีต่างๆ ทั้งในมุมมองและลบ ทำให้เราเห็นสภาพสังคมทั้งในมุมที่มีความเจริญรุ่งเรือง ความศิวิไลซ์มีอารยธรรม หรือมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ และในทางตรงข้าม มุมแห่งความเสื่อมถอย ความไม่เจริญรุ่งเรืองไร้อารยธรรม หรือปัญหาต่างๆ ทางสังคมก็เกิดขึ้นคู่กันตามมา แต่มนุษย์ทุกคนย่อมต้องการชีวิตที่ดี ที่พร้อมสมบูรณ์ ปราศจากความทุกข์ความสลาย ความเจริญและความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ทุกชีวิตที่เกิดมาในโลกนี้ จึงแสวงหาความสุขด้วยกันทั้งสิ้น แต่ก็เชื่อว่าทุกคนจะได้ตั้งใจตัวเองปรารถนา เพราะการมีชีวิตที่มีความสุขนั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายด้าน ต้องผสมกลมกลืนกันหลายอย่าง การแสวงหาความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน เพราะคนเรานั้นมีความแตกต่างกัน เช่น ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ เป็นต้น แต่ความสุขที่มนุษย์ได้รับ มักเน้นทางด้านวัตถุมากกว่า เป็นความสุขที่อิงอาศัยวัตถุสิ่งของ ที่สนองความต้องการเท่านั้น ธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นเช่นนี้ เพราะถูกอำนาจของกิเลสครอบงำ ทำให้มีความปรารถนาไม่สิ้นสุด ถูกอวิชชาปิดบังทั้งตนเองและผู้อื่น จึงเกิดปัญหาทางสังคม ปัญหาทุจริตเพื่อการแข่งขัน การแก่งแย่งทำทุกวิถีทางที่จะได้ครอบครองเป็นเจ้าของสิ่งเหล่านั้น มนุษย์จำนวนมากในโลกเป็นเช่นนี้ คือเมื่อใช้ชีวิตอยู่ไปเรื่อย ๆ ชีวิตและความสุขของตนก็ไปขึ้นกับวัตถุภายนอกหมด ถ้าขาดวัตถุที่จะเสพแล้วอยู่ไม่ได้ กระวนกระวาย ทรมานทุกข์หาความสุขไม่ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ประเทศไทยก็เช่นกัน ต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ความซับซ้อน และคาดการณ์ผลกระทบได้ยาก ประกอบกับการทบทวนผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาบ่งชี้ว่า เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศมีความเจริญก้าวหน้าในหลายด้าน แต่ในขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาด้านโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศที่มีความบิตเปื้อน ไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่

ยังยืนในระยะยาว ทั้งยังเป็นความเสี่ยงที่อาจทำให้ปัญหาต่างๆ รุนแรงมากขึ้น และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

เมื่อความต้องการเร่งรีบพัฒนา องค์กรหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ก็ต้องการให้ประชาชนมีความสุขมีชีวิตที่ดีงาม ก็ระดมทุน ระดมนโยบายที่หลากหลาย เพื่อให้ความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข จึงได้เร่งรีบพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าเพื่อความสะดวกสบาย เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ทำให้เกิดผลกระทบ มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายตามมา ซึ่งล้วนมาจากผลของการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านวัตถุมากเกินไป เมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคม กลับมีความเสื่อมถอยลงเพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมก็ว่าได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2542)

เพราะได้แต่อิงอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านวัตถุ เช่น เครื่องอำนวยความสะดวกด้านสื่อสาร มีโทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง เป็นต้น หรือมีเครื่องใช้วัตถุต่างๆ ที่เกินความจำเป็น ต้องการรถยนต์หรือบ้านที่ใหญ่โต ซึ่งเมื่อวัตถุเจริญก้าวหน้าไปเท่าใด ด้านจิตใจของมนุษย์ก็สับสนวุ่นวายมากเป็นเท่าตัว เพราะการไม่สามารถจะพัฒนาตนให้รู้ทันต่อสภาพความจริง จึงตกเป็นทาสวัตถุเพราะผลิตเพลิด ตกอยู่ใต้อำนาจของตัณหาความอยากได้อะไรก็มี ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่มเป็นทาสแห่งตัณหา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักคำสอนสำคัญของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ) อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสุจน์ทราบข้อเท็จจริง (อัมมวิจยะ) เห็นเหตุผลว่าสิ่งนี้มี สิ่งนี้ จึงมี (อิทัปปัจจยตา) จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิต ให้มีความสุขในชาตินี้ และชาติต่อ ๆ ไป (ด้วยการสั่งสมบุญบารมี) ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานของผู้มีปัญญา

การดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาวะตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ทุกคนจึงควรรู้จักและเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะให้ถูกต้อง และช่วยกันพัฒนาปรับปรุงตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีร่วมกันได้ในที่สุด เพราะในบริบทเชิงสังคม ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดูให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน ทั้งนี้ การพัฒนาที่เกิดขึ้นตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน ปรากฏจากการบิณฑบาตของสภาวะอารมณ์ต่าง ๆ ชีวิตที่มีสุขภาวะ ซึ่งเป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี อยู่อย่างมีหลักการ และบุคคลนั้นสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหามาได้ เพื่อดำเนินชีวิตอย่างสงบตามอัตภาพ

แนวคิดปรัชญาสุขนิยม

1. ความหมายของสุขนิยม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน สำหรับคำที่ใช้ในความหมายที่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน จึงขอกล่าวถึงความหมายของคำต่าง ๆ คือ สุขนิยม ความสุข และสุขภาวะหรือสุขภาพ ดังต่อไปนี้

คำว่า “สุขนิยม” ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ คำว่า “สุข” กับคำว่า “นิยม” โดยคำว่า นิยม หมายถึง การชมชอบหรือมีทัศนคติและแนวความคิดเหมือนกัน ส่วนคำว่า สุข หมายถึง ความสบายกายและสบายใจ เมื่อรวมกันแล้ว สุขนิยม จึงเป็นชื่อแนวคิดทางปรัชญาแบบสุขนิยม ซึ่งมีแนวคิดทางปรัชญาเกี่ยวกับความสุข สุขนิยม ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “hedonism” มาจากศัพท์ภาษากรีกแปลว่า ความพึงพอใจ มีผู้แปลเป็นภาษาไทยที่แตกต่างกัน เช่น สุขารมณ์นิยม รตินิยม สุขนิยม

สุขนิยม (Hedonism) หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าความสุข ความเพลิดเพลินเป็นมาตรฐาน อันสูงสุดของชีวิตทางศีลธรรม ความสุขเป็นความดีสูงสุด เป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของชีวิต (ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, 2520) เพราะมนุษย์ต่างก็แสวงหาความสุข เป็นไปไม่ได้ที่เขาจะแสวงหาสิ่งอื่น (วิทย์ วิศทเวศย์, 2553)

ดังนั้น สุขนิยม จึงเป็นแนวคิดทางปรัชญาที่เห็นว่ามนุษย์ต้องการความสุข มนุษย์ทุกคนล้วนแสวงหาความสุข การกระทำของมนุษย์ล้วนเป็นไปเพื่อความสุข มีเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือความสุข โดยมุ่งหวังความสุข 2 ระดับ คือ ความสุขขณะมีชีวิตในปัจจุบัน และสู่สัจดีเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ซึ่งจะได้กล่าวถึง ความหมายของ ความสุข คือ ความสงบ และความสงบก็คือความสุข สันติเป็นสุข สุขเป็นสันติ คือ สันติสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554) และท่านยังได้ให้ความหมายของ สุขภาวะ โดยแยกศัพท์ได้ดังนี้ คำว่า “สุข” มีคำเชื่อมต่อก็คือคำว่า “ภาวะ” โดยวิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า “สุขภาวะ” ในภาษาบาลี แปลว่า “ภาวะแห่งความเป็นสุข” มาจากคำว่า “สุข” แปลว่า ความสุข กับคำว่า “ภาวะ” แปลว่า “ความเป็น” เมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึง “ภาวะแห่งความสุข” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) ส่วนในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ท่านได้ให้คำนิยามความหมายของ “ความสุข” ว่า หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) ความสุข ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ใน 3 มิติ คือ 1) ความสุขที่เป็นสภาวะแห่งความสุข ความสบาย เมื่อความสุขเกิดขึ้นแก่ผู้ใดผู้นั้นย่อมมีความสุข เช่น มีความสนุกสนาน ร่าเริง เบิกบาน แจ่มใส ยินดี มีสุข สบายกายสบายใจ เป็นต้น 2) ความสุขคือสภาวะที่สามารถทนต่อความทุกข์ได้ง่าย หมายถึง เป็นสภาพที่ทนได้ง่าย ซึ่งตรงข้ามกับคำว่า “ความทุกข์” คือ สภาพที่ทนได้ยาก เป็นสภาพที่บีบคั้นให้ผู้คนไม่สบายกายไม่สบายใจ ความสุขในความหมายนี้ มิได้หมายถึงการปฏิเสธความทุกข์โดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงสภาวะที่สามารถอยู่ร่วมกับทุกข์ได้ สามารถทนอยู่กับความบีบคั้นได้ สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางสภาวะที่ทนได้ยากได้ 3) ความสุขในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความทุกข์ ไม่มีความทุกข์ ขจัดหรือทำลายความทุกข์ เป็นสภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวงหรือสภาวะที่ปราศจากต้นเหตุความอยากทั้งปวง พระพุทธศาสนาเรียกความสุขชนิดนี้ว่า “นิพพานสุข” (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ, 2556)

ดังนั้น สุขนิยม หมายถึง แนวคิดทางปรัชญาว่าด้วยความสุข ถือว่า ความสุขเป็นสิ่งมีค่าสูงสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา เป็นสิ่งมีค่าในตัวเอง ความสุขเป็นแรงปรารถนาของมนุษย์ และมนุษย์มีเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือ ความสุข ซึ่ง ความสุข เป็นภาวะที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างพึงพอใจ ส่วน สุขภาวะ หมายถึง การที่มนุษย์เข้าถึงสภาวะของความสุข ซึ่งจะสะท้อนออกมาในรูปของการมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี ดังนั้น สุขนิยม จึงหมายรวมถึงแนวคิดทั้งที่

เกี่ยวกับความสุข และสภาวะ ในทุกมิติ ที่ทำให้มีชีวิตที่ดี มีความสุขสบาย มีความพึงพอใจ โดยรวมถึงสภาวะที่ปราศจากความทุกข์ด้วย

1. สุขนิยมตามแนวคิดของพุทธปรัชญา

ปรัชญาพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับความสุขว่า เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุขและเกลียดกลัวต่อความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น พุทธปรัชญา สอนหลักธรรมให้แก่มนุษย์ เพื่อให้มีพฤติกรรมที่ดีงาม ก่อให้เกิดความสุข ซึ่งจะส่งผลต่อมนุษย์โดยตรงและสิ่งอื่นที่อยู่แวดล้อมด้วย พุทธธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้นมนุษย์เป็นอยู่และเป็นไปอย่างมีความสุข “พุทธธรรมเป็นลายแทงแห่งความสุข เพราะว่าสิ่งที่มนุษย์แสวงหา คือ ความสุข” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ก็ต้องการความสุขด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่มีอุดมคติ วิถีทาง และความรู้ที่แตกต่างกัน เท่านั้น พุทธปรัชญา มีความครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นสุขนิยมสากล และประโยชน์สุขนิยม ดังข้อความที่ว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แสดงให้เห็นว่า ในมิติทางพุทธปรัชญา แม้จะเน้นการเสริมสร้างและพัฒนาความสุขแก่มนุษย์ แต่ก็ไม่ได้เพิกเฉยต่อความทุกข์ของสิ่งอื่นนอกเหนือจากมนุษย์ และมองว่าสัตว์ทั้งหลายล้วนเป็นเพื่อร่วมทุกข์กับมนุษย์ จึงไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะกลุ่มมนุษย์ โดยรวมแล้ว พุทธปรัชญา เห็นว่า สิ่งที่มนุษย์พยายามแสวงหาทั้งชีวิต แม้ความพยายามดับทุกข์ก็เข้าไปเพื่อความสุข ดังนั้น พุทธปรัชญา จึงมุ่งเน้นไปที่ มนุษย์ ต้องสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับตนเองและเพื่อแผ่ความสุขแก่ผู้อื่นและสัตว์อื่น รวมถึงสากลโลกด้วย

จุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดหรือประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ในชีวิตนี้ที่ ดีที่สุด หรือประโยชน์สูงสุดนี้ ท่านเรียกว่า ภาวะไร้ทุกข์ ซึ่งได้แก่ ความสุขที่เต็มที ดีที่สุด ยอดเยี่ยม หรือความสุขที่แท้จริง ภาวะสงบเย็น ชื่นใจ ไร้ทุกข์ มีชื่อเรียกว่า นิพพาน นิพพานเป็นปรมาตมหรือบรมอัตถ์ คือ ประโยชน์สูงสุด หรือจุดหมายสูงสุด เป็นบรมสัจ คือ ความจริงสูงสุด เป็นบรมสุข คือ ความสุขสูงสุด และเป็นบรมธรรม คือธรรมสูงสุด (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2559) ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือ นิพพาน ปรมา สุข นิพพานเป็นบรมสุข หรือนิพพานเป็นสุขอย่างสูงสุด ใครเข้าใจความหมายนี้แปลว่าเข้าใจความสุขครบจบสิ้นสมบูรณ์แล้ว ดังนั้นความสุข จึงเป็นจุดหมายสูงสุดในพุทธปรัชญา สำหรับบุคคลและสังคมโลก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

ความสุข ตามแนวคิดทางพุทธปรัชญา แบ่งเป็น 4 มิติ คือ 1) สุขภาวะทางกาย ได้แก่ การมีสุขภาพดี ปลอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่อดอยากหิวโหย มีปัจจัย 4 พอเพียงกับอัตภาพ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ปราศจากมลภาวะหรือภัยธรรมชาติ มีการเอาใจใส่ดูแลร่างกาย รวมทั้งบริโภคใช้สอยอย่างถูกต้องเหมาะสม ดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่ อันตรายต่อสุขภาพของตนเอง 2) สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่นกลมกลืน ประกอบด้วย ไมตรีจิตมิตรภาพ ปราศจากสัมพันธภาพร้ายฉาว มีสวัสดิภาพในชีวิต สิทธิเสรีภาพได้รับการคุ้มครอง ปลอดพ้นจากการถูกคุกคามหรือเบียดเบียน ในขณะเดียวกันก็ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนผู้อื่น 3) สุขภาวะทางจิต ได้แก่ การมีจิตใจสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส และสงบสุข ไม่กลัดกลุ้ม กังวล มีกำลังใจและความมั่นคงภายในปราศจากความท้อแท้ หดหู่เศร้าโศกหรือโกรธซึ่ง มีเมตตา กรุณา และเข้าถึงจิตใจที่อ่อนโยน สามารถเข้าถึงความสุขที่ประณีตได้ 4) สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การมีความรู้และความคิดที่ถูกต้องดีงาม ช่วยให้อำนาจชีวิต ได้อย่างมีความสุข รู้จักคิดหรือพิจารณาด้วยเหตุผล จน

สามารถแก้ปัญหาหรือหลุดพ้นจากความทุกข์ ตลอดจนรู้จักการดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการ
แห่งปัญญา สามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2552)

หลักฆราวาสธรรม 4

1. ความหมายของฆราวาสธรรม 4

ฆราวาสธรรม คือ ธรรมของคนผู้อยู่ครองเรือน มีศรัทธา ประพฤติธรรม 4 ประการ คือ สัจจะ ธรรมะ ธิติ และจาคะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตายแล้วย่อมไม่เศร้าโศก สัจจะ เป็นเหตุให้ได้เกียรติ ธรรมะ เป็นเหตุให้ได้ปัญญา ชันติ (ธิติ) เป็นเหตุ ให้หาทรัพย์ได้และ จาคะ เป็นเหตุให้ผูกมิตรไว้ได้ คนผู้ครองเรือน ประพฤติฆราวาสธรรม 4 ประการ ตายแล้วย่อมไม่เศร้าโศก มี 4 ประการ คือ ฆราวาสธรรม 4 คือ ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน เป็นหลักการครองชีวิตของ คฤหัสถ์ (virtues for a good household life; virtues for lay people) ประกอบด้วยธรรม 4 ข้อ ได้แก่ 1) สัจจะ ความจริง ซื่อสัตย์ จริใจ พุดจริง ทำจริง (truth and honesty) 2) ธรรมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา (taming and training oneself; adjustment) 3) ชันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความ ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย (tolerance; forbearance) 4) จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็นและความต้องการของคนอื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว (liberality; generosity) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้น หลักฆราวาสธรรม 4 คือ สัจจะ ธรรมะ ชันติ จาคะ มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิตสำหรับผู้ครองเรือน ถือเป็นแนวทางกำกับการดำเนินชีวิตของคน เป็นหลักธรรมส่งเสริมการพัฒนา ชีวิตให้สูง มีคุณค่ามากขึ้น ประกอบด้วยความประพฤติ 4 ประการ คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต ความจริงใจ 2) การฝึกฝนตน การข่มใจ บังคับควบคุมจิตใจตนเอง 3) การอดทน มุ่งมั่น อดทนในการทำกิจใด ๆ และ 4) การเสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อแบ่งปัน ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้ จะเป็นเหตุให้บังเกิดผล แห่งความสุขทางกาย และความสุขทางใจขึ้น เกิดเป็นผลแห่งความสุขของฆราวาส หรือความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ คือ 1) ความสุขจากการมีทรัพย์ 2) ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และ 4) ความสุขจากการประพฤติไม่เป็นโทษ จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ ทั้งต่อตนเอง บุคคลและสังคมโดยรอบ จะ ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต มีความสุขความเจริญ เป็นที่รัก ชื่นชอบของทุกคน ส่งเสริมให้เกิดความสงบ สุข ความสามัคคี เอื้ออาทร ความสมานฉันท์ของบุคคลในสังคมได้อย่างยั่งยืนไปในที่สุด

สุขนิยมตามหลักฆราวาสธรรม 4

สุขนิยมตามหลักฆราวาสธรรม 4 จะส่งผลทำให้เกิดความสุขขึ้นกับฆราวาสได้ จริงหรือไม่ และ ความสุขตามแนวคิดสุขนิยมตะวันตกและตะวันออก มีทรรศนะอย่างไร ในมุมมองของพุทธธรรม ตามหลัก ฆราวาสธรรม 4 จากการศึกษา วิเคราะห์ได้ ดังนี้

1) หลักฆราวาสธรรม 4 เป็นธรรมของฆราวาส หรือบุคคลทั่วไป ให้ใช้ยึด และถือปฏิบัติ เพื่อหวังมุง ผลแห่งธรรม ให้บุคคลได้ดำเนินชีวิตในวิถีแห่งความสุข ความเจริญ และความสำเร็จ ด้วยหลักของความ ซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน และความเสียสละเป็นที่ตั้ง ส่งผลให้บุคคลที่ดำรงตน ครองเรือน ครองชีวิต

และปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างปกติสุข ทำให้บุคคลครองชีวิตคฤหัสถ์ 4 ประการได้ด้วยความดี และเป็นกุศล ดังเช่น ความสุขจากการมีทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็ทรัพย์ที่บริโภคได้ หรือบริโภคไม่ได้ ถ้าบุคคลมีความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน และความเสียสละแล้ว การมีทรัพย์ ก็ถือเป็นทรัพย์ที่ได้มาด้วยความสุจริต ความดีงาม และความชอบธรรม ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลขาดความซื่อสัตย์ ขาดความเพียร ขาดความอดทน หรือขาดความเสียสละแล้วการมีทรัพย์ อาจเป็นทรัพย์ที่ได้มาจากการทุจริต การคดโกง ไม่มีความชอบธรรมได้ หรือความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการไม่ประพฤติให้เกิดโทษ (หรือประกอบกรงานไม่มีโทษ) เมื่อยึดมั่นในหลักของความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน และความเสียสละเป็น ที่ตั้งแล้ว ก็จะเกิดกุศล เกิดความสุขแก่ผู้ถือปฏิบัติเป็นสำคัญ ดังนั้น ขรวาธรรม 4 จึงถือได้ว่าเป็นเหตุแห่งความสุขสำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลายนั่นเอง

2) ความสุข ตามแนวคิดสุขนิยมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 มิติใหญ่ ๆ ที่ชัดเจน คือ ความสุขภายนอกหรือความสุขทางกาย และความสุขภายในหรือความสุขทางใจ ซึ่งในทางพุทธศาสนา ก็มองมิติของความสุข เป็น 2 อย่างเช่นกัน คือ กายิกสุข เป็นความถึงพร้อมด้วยความสุขทางกาย และเจตสิกสุข เป็นความถึงพร้อมด้วยความสุขทางใจ ทั้งนี้ เมื่อมองให้เห็นถึงความสุขของคฤหัสถ์หรือบุคคลผู้ครองเรือนแล้ว ความสุขภายนอกหรือความสุขทางกาย ก็คือความสุขที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น ความสุขที่ได้ยินเสียงไพเราะ ได้ลิ้มรสอาหารอร่อย ได้มองเห็นสิ่งที่สวยงาม ได้ดมกลิ่นที่หอมสดชื่น และได้สัมผัสสิ่งให้อ่อนนุ่ม เป็นต้น ถือเป็ความสุขที่ได้ใช้ปัจจัย 4 เป็นสุขจากการมีทรัพย์ และเป็นสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ส่วนความสุขภายในหรือความสุขทางใจนั้น ก็คือ ความสุขจากการไม่มีหนี้ และความสุขจากการประกอบกรงานไม่มีโทษ นั่นเอง แต่เนื่องจากความสุขทางใจ มีความสำคัญมากกว่าความสุขทางกาย เมื่อใดที่จิตใจบังเกิดความสุข ร่างกายก็ประสบกับความสุขไปด้วย ดังนั้น เมื่อจิตใจมีธรรมะเกิดขึ้น มีสัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะแล้ว ก็จะส่งผลให้ร่างกายเกิดธรรมะ ส่งผลให้ร่างกายเกิดความสุขขึ้นได้เช่นกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ต้องค้ความรู้ใหม่ ที่สามารถนำไปปรับ และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนี้

1. **วิถีชีวิตแห่งความสุขตามหลักขรวาธรรม 4** เป็นการสร้างแบบแผนหรือรูปแบบในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข และประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตในแบบของแต่ละคน เป็นการเสริมสร้างความสุขในชีวิตมนุษย์ โดยมีคุณธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริ่งใจ 2) ทมะ ความข่มใจ การฝึกฝนตน 3) ขันติ ความอดทน เพียรพยายาม และ 4) จาคะ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ซึ่งคุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ บุคคลต้องถือเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตไปพร้อมกัน จะด้อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ และต้องนำมาใช้เป็นประจำ สม่าเสมออย่าให้ขาด เพื่อให้เกิดความเคยชินเป็นนิสัยติดตัว ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อนำใช้หลักขรวาธรรม 4 ในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม กาลเทศะ โอกาส วิถีชีวิตของแต่ละคนที่มีบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไปร่วมด้วย เพราะในเรื่องเดียวกัน ถ้ามีความแตกต่างกันคนละบริบท คนละเวลา คนละโอกาส อาจต้องใช้คุณธรรมทั้ง 4 ประการ มากน้อยแตกต่างกันไป ตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ที่บุคคลและสังคมนั้นเป็นอยู่

2. **ธรรมะสร้างสรรค์ สิ่งสร้างสรรค์จากขรวาธรรม 4** ที่บุคคลยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิต จะส่งผลให้เกิดวิถีแห่งการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสงบทั้งกายและใจ ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว และระดับสังคม ในมุมมองของผู้วิจัย เห็นว่า จะทำให้เกิดหลักแห่งการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัว หลักแห่งการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หลักแห่งการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ และหลักแห่งการสร้างคุณค่าให้

เกิดแก่ตม ด้วยเหตุผลที่ว่า การมีสัจจะ จะส่งผลให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ หนักแน่น มั่นคง การมีทมะ จะส่งผลให้เป็นผู้มีปัญหา มีความกล้าหาญ การมีขันติ จะส่งผลให้เป็นผู้มีความเข้มแข็ง เป็นที่พึ่งแก้ปัญหาได้ และการมีจาคะ จะส่งผลให้เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีความเสียสละ ประกอบกันขององค์ธรรมทั้ง 4 ประการนี้เอง

3. สิ่งสรรสร้างจากความสุข ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ในแต่ละระดับมีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงกัน เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน โดยเริ่มจากระดับปัจเจกบุคคล เมื่อบุคคลมีความสุข ในมิติของความสุขแบบองค์รวมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ก็ส่งผลและแผ่ขยายความสุขออกสู่บุคคลและสังคมโดยรอบ ทำให้บุคคลและสังคมที่ได้รับผลจากความสุখনั้น มีลักษณะเป็นความ “เต็ม” หรือ “Full” ในความหมายที่ดีล้วน อิ่มเอม เพียงพอและพอเพียง ทำให้เป็นขุมพลังในการพัฒนา ริเริ่มสิ่งใหม่ดี ๆ ให้เกิดขึ้น และวนกลับคืนมาสู่ระดับบุคคล กลับไป กลับมาเช่นนี้ ตราบใดที่ยังคงมีความสุขดำรงอยู่

4. ทุกอย่างคือธรรมชาติ เป็นสัจจะธรรม ความสุขและความทุกข์ มีและเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกขณะ มนุษย์จึงต้องสร้างความสมดุลให้เกิด เพื่อให้มีความสุขมากและมีความทุกข์น้อย ต้องอยู่กับความสุขและความทุกข์ให้เป็น อยู่อย่างเข้าใจ เมื่อมีความสุขมาก ก็มีทุกข์มาก เมื่อแสวงหาความสุข ก็คือการแสวงหาความทุกข์เช่นกัน เพราะสุขทุกข์คือสิ่งเดียวกัน สุขทุกข์อยู่ที่ตัวของมนุษย์เองเป็นผู้สร้าง เป็นผู้ตัดสินใจ ดังนั้น การอยู่กับธรรมชาติให้เป็นและเข้าใจธรรมชาติ นั่นคือ การดำรงอยู่อย่างมีสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ตามสภาพความเป็นจริง

5. พุทธปรัชญาพูดถึงเรื่องความสุข แต่ตั้งต้นด้วยความทุกข์ และเหตุแห่งทุกข์ เพื่อให้เราได้มองเห็นความทุกข์ (นิโรธ) เราจะต้องดับความทุกข์ จึงจะเห็นและเป็นสุขได้ โดยที่พุทธศาสนาไม่ได้ใช้คำว่าสุข แต่จะใช้คำว่าดับทุกข์ เหมือนกับการดับความร้อน ซึ่งก็คือเย็น นั่นเอง สำหรับความสุขของฆราวาส หรือผู้ครองเรือน ประกอบด้วยความสุขทางกายและทางใจ เป็นความสุขที่ฆราวาส หรือประชาชนควรพยายามเข้าถึงให้ได้ สม่าเสมอ หรือเป็นความชอบธรรมที่ประชาชนควรมี เป็นสุขคุณุหุสัถ 4 ประการ โดยความสุขทางกาย เป็นความสุขที่ได้รับจากผลการตอบสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ถือเป็นความสุขที่ได้ใช้ปัจจัย 4 ได้แก่ ความสุขจากการมีทรัพย์ และความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ของตนเอง ส่วนความสุขทางใจ เป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายใน เป็นความอิ่มเอม ปิติในใจ ได้แก่ ความสุขจากการไม่มีหนี้ และความสุขจากการประกอบกรงานไม่มีโทษ โดยความสุขทางกายและความสุขทางใจนี้ พุทธศาสนาถือว่า ความสุขทางใจมีความสำคัญ และถือเป็นความสุขอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ความสุขทางกายและความสุขทางใจของเรานั้น จะเกิดเป็นกุศลแห่งความดี มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับธรรมของผู้ปฏิบัติ ซึ่งเหตุแห่งธรรมของฆราวาส ที่จะส่งผลต่อความสุখনั้น คือ ฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ ถือเป็นเหตุตั้งต้นของความสุขของฆราวาสหรือประชาชนนั่นเอง

สรุป

หลักฆราวาสธรรม 4 เป็นธรรมของฆราวาส หรือบุคคลทั่วไป ให้ถือปฏิบัติ เพื่อหวังมุ่งผลแห่งธรรม ให้บุคคลได้ดำเนินชีวิตในวิถีแห่งความสุข ความเจริญ และความสำเร็จ ด้วยหลักของความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน และความเสียสละเป็นที่ตั้ง ส่งผลให้บุคคลที่ดำรงตน ครองชีวิต และปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างปกติสุข ทำให้บุคคลครองชีวิตความสุคุณุหุสัถ 4 ประการได้ด้วยความดี และเป็นกุศล เกิดความสุขจากการมีทรัพย์ ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขจากการไม่มีหนี้ และความสุขจากการไม่ประพฤติให้เกิดโทษ ดังนั้น ฆราวาสธรรม 4 จึงถือได้ว่าเป็นเหตุแห่งความสุขสำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลายนั่นเอง

ความสุข แบ่งเป็นความสุขภายนอก และความสุขภายใน ส่วนพุทธปรัชญามองความสุข เป็น 2 อย่าง คือ กายิกสุข และเจตสิกสุข ทั้งนี้ เมื่อมองให้เห็นถึงความสุขของคฤหัสถ์หรือบุคคลผู้ครองเรือนแล้ว ความสุขภายนอกหรือความสุขทางกาย เป็นความสุขที่ได้ใช้ปัจจัย 4 เป็นสุขจากการมีทรัพย์ และเป็นสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ส่วนความสุขภายในหรือความสุขทางใจ เป็นความสุขจากการไม่มีหนี้ และความสุขจากการประกอบกิจการไม่มีโทษ ซึ่งความสุขทางใจ เป็นความสุขที่แท้จริงและมีความสำคัญมากกว่า เมื่อใดที่จิตใจเป็นสุข ร่างกายก็สุขด้วย ดังนั้น เมื่อจิตใจมีธรรมะ มีสัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะแล้ว ก็จะส่งผลให้ร่างกายเกิดธรรม ส่งผลให้ร่างกายเกิดความสุขขึ้นได้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, (2520). จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2554). ความสุขทุกแง่มุม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะ.
- _____. (2551). พื้นสุขภาวะยามสังคมวิกฤต. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- _____. (2554). ความสุขทุกแง่มุม, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะ.
- _____. (2555). ตามรอยพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: ไทยยูเนียนกราฟิกส์.
- พระมหาสุทนต์ อาภากร (อบอูน) และคณะ. (2556). สุขที่ได้ธรรม. นนทบุรี: ดีไซน์ ดีไลท์.
- พระไพศาล วิสาโล, (2552). ทำบุญให้สุขภาพดี, กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวศย์. (2553). ปรัชญาปริทรรศน์ : พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สมเจตน์ ผิวทองงาม. (2559). การแนะนำเพื่อชีวิตที่ดีงามในคำสอนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 24(46), 173-187.

ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระ

Liberation in Tantra Buddhist

พระชลชัย สุธมโม

PhraChonchai Suthammo

วัดคำเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

Kammek Temple, Ubon Ratchathani Province

E-mail: 0650300237gg@gmail.com

Received: 21 October 2021; Revised: 28 October 2021; Accepted: 7 November 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระที่เชื่อว่าการบรรลุความหลุดพ้นโดยมีเจตนาเป็นสำคัญ ต่อมาเห็นว่าการบรรลุความหลุดพ้นต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พิธีกรรมและการสวดธารณีและได้ปรับวิถีทางแห่งความความหลุดพ้นให้ง่ายภายในชาตินี้ เหมาะกับทุกคน ให้ผลเร็ว และมีอานิสงส์มาก และยังมีพัฒนาการด้านการบรรลุความหลุดพ้นโดยใช้พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์และการบรรลุความหลุดพ้นผ่านพุทธเทวนิยม คือ การได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งทุกคนก็สามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ เป็นเส้นทางลัดให้ถึงความหลุดพ้นได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องเสียเวลาบำเพ็ญบารมีให้แก่กล้าก่อนจึงจะหลุดพ้นเหมือนพระพุทธศาสนานิกายอื่น นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้าและเหล่าพระโพธิสัตว์ให้บรรลุความหลุดพ้นอย่างฉับพลัน

คำสำคัญ: ความหลุดพ้น, พระพุทธศาสนา, นิกายตันตระ

Abstract

This article aims to study liberation in Tantra Buddhism, which believes that liberation is achieved with intention. It was later seen that attaining liberation required the help of Buddhas, Bodhisattvas, rituals and chants, and had simplified the way of liberation within this lifetime. Suitable for everyone, giving results quickly and with great merit. There is also the development of attaining liberation through symbolic rituals and attaining liberation through Buddhist theism, i.e. receiving the help of Buddhas and Bodhisattvas, in which everyone can attain liberation. It is a shortcut way to reach liberation easily and quickly. You don't have to waste your time cultivating prestige for Kila before you can be freed like other sects of Buddhism. It was also assisted by Buddhas and Bodhisattvas to attain instant liberation.

Keywords: liberation, Buddhist, Tantra Nikaya

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในชมพูทวีป ซึ่งเป็นอารยธรรมที่มีเจ้าลัทธิ ศาสนา และปรัชญาเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการแข่งขันและคิดหาวิธีการเพื่อดึงดูดศาสนิกชนให้มาเคารพนับถือศาสนาของตน ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีพัฒนาการและแสวงหาวิธีการเผยแผ่ศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในสมัยพุทธกาลพระพุทธศาสนามีความมั่นคงและได้รับการเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก จนทำให้มีผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นน้อยลง แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ศาสนาพราหมณ์จึงได้หาอุบายที่จะทำให้ประชาชนหันกลับมานับถือและปฏิบัติตามความเชื่อเดิม อีกทั้งในขณะนั้นพระสงฆ์เริ่มขาดความสามัคคี มีการปฏิบัติย่อหย่อนต่อพระธรรมวินัย ทำให้ประชาชนขาดที่พึ่งทางใจ “ศาสนาพราหมณ์จึงได้เผยแพร่ศาสนาโดยหันมาเน้นที่พิธีกรรมและบทสวดมนต์ที่ลึกลับศักดิ์สิทธิ์เพื่อบูชาเทพเจ้า เรียกว่าฮินดูตันตระ เมื่อได้ประกอบพิธีอย่างถูกต้องเทพเจ้าก็จะประทานสิ่งต่างๆ มาให้ตามที่ต้องการ นอกจากนี้แล้วยังใช้มนต์ในการป้องกันและเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชีวิตอีกด้วย ทำให้ประชาชนหันกลับไปนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมาก” (พระวิมาน คมกิริยปญโญ (ตริกมล), 2549) ในขณะที่มีคนนับถือพระพุทธศาสนาลดน้อยลง ต่อมาในช่วงปลายราชวงศ์คุปตะ พระพุทธศาสนาในอินเดียได้ปฏิรูปตัวเองไปเป็นนิกายพุทธตันตระ เพื่อแข่งขันกับศาสนาฮินดู ทำให้ประชาชนหันมานับถือเป็นจำนวนมาก เพราะมีสิ่งสนองกิเลสของชาวบ้าน โดยหันไปยกย่องเรื่องเวทมนต์คาถา พิธีเสกเป่า ลงเลขยันต์ จนพระสงฆ์ทำหน้าที่เหมือนพราหมณ์” (อภิชาต โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2539) โดยนิกายพุทธตันตระได้พัฒนาการมาจากนิกายมหายาน “เป็นพัฒนาการขั้นที่ 2 ของนิกายมหายาน มีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มากมายเข้ามาเป็นองค์ประกอบ” (แสงจันทร์งาม, 2544) นิกายพุทธตันตระใช้การตีความพุทธพจน์ให้พิเศษลึกลับซึ่งและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การตีความที่สลับซับซ้อนนี้เองที่พัฒนามาเป็นสัทธรรมปฏิรูปในนิกายพุทธตันตระ ซึ่งเป็นพัฒนาการขั้นที่ 3 ของพระพุทธศาสนา หรือเป็นพัฒนาการที่เกิดจากนิกายมหายาน โดยนิกายพุทธตันตระมีชื่อเรียกหลายชื่อตามลักษณะของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น รหস্যาน คุยหายาน วัชรยาน มนตรยาน และตันตรยาน (พระวิมาน คมกิริยปญโญ (ตริกมล), 2549) ซึ่งเป็นความพยายามปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนารูปแบบใหม่ โดยการนำ

หลักธรรมหรือคุณของพระพุทธเจ้ามาประพันธ์เป็นบทสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นอุบายดึงดูดคนให้เข้าสู่ศาสนา และแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาก็มีมิติด้านความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน เมื่อมีการสวดเป็นประจำแล้ว ทำให้มีการถือขลัง ซึ่งเรียกว่าเป็นพุทธมนต์หรือมนต์ระทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นอุบายแย่งศาสนิกกับศาสนาพราหมณ์ “ต่อมาพระสงฆ์ในยุคหลังได้ยึดถือว่าบทสรรเสริญนั้นศักดิ์สิทธิ์จริงจึงได้เผยแพร่สืบทอดกันมา โดยให้ความสำคัญของเนื้อแท้ทางธรรมน้อยลง และเน้นการประกอบพิธีกรรมมากขึ้น มีการสอนเรื่องเวทมนต์คาถาอย่างจริงจังในยุคของมหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งมีพระสงฆ์จากหลายประเทศเข้ามาเรียนเวทมนต์คาถา” (พระวิมาน คมกัปปัญญ (ตริกมล), 2549) ต่อมาจึงได้นำความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาเข้าไปสู่ประเทศของตน เช่น ประเทศจีน ทิเบต ญี่ปุ่น เป็นต้น “การเผยแพร่พระพุทธศาสนามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษารูปแบบและวิธีการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาว่า วิธีการและรูปแบบของใครจะเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อนำมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อไป” (พระมหาแผน ธมมเมธี (ศรีอภัย, 2548) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานิกายตันตระมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการเผยแพร่รูปแบบใหม่ เพื่อรักษาและเพิ่มจำนวนผู้นับถือให้มากยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนานิกายพุทธตันตระยังได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการ กลยุทธ์ รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อนำเสนอทางเลือกใหม่ต่อสังคมในการเข้าถึงศาสนาและการเข้าถึงความหลุดพ้นง่ายขึ้น โดยไม่ต้องบำเพ็ญเพียรอย่างยากลำบากข้ามภพชาติเหมือนนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน และได้นำเสนอวิถีทางแห่งความหลุดพ้นได้ภายในชาติปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นนักบวชหรือฆราวาสทั่วไปก็สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ง่ายขึ้น ถึงแม้บางอย่างอาจถูกมองว่าไม่เป็นไปตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงก็ตาม โดยบางอย่างยังทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและก่อให้เกิดความขัดแย้งในกลุ่มผู้นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งบุคคลภายนอกยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นแบบพระพุทธศาสนานิกายพุทธตันตระค่อนข้างน้อย ทั้งที่ความเชื่อแบบตันตระมีแพร่หลายในสังคมไทย แนวคิดและวิธีการปฏิบัติเรื่องความหลุดพ้นของพระพุทธศาสนานิกายตันตระก็ยิ่งทำให้เกิดข้อสงสัยในสังคม เพราะเป็นแนวทางที่สังคมพระพุทธศาสนาในประเทศไทยไม่ค่อยคุ้นเคย และถูกมองว่าขัดกับแนวทางของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง แต่ก็ยังมีชาวพุทธจำนวนมากที่มีความเชื่อมั่นและปฏิบัติตามวิถีทางแห่งความหลุดพ้นของพระพุทธศาสนานิกายตันตระเป็นจำนวนมาก

พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายตันตระ

นิกายพุทธตันตระเคยเป็นส่วนหนึ่งของนิกายมหายานมาก่อน และได้แยกตัวออกมาภายหลัง โดยนิกายนี้ยอมรับว่าเคยเป็นส่วนหนึ่งของนิกายมหายาน แต่ที่แยกตัวออกมาเรียกตัวเองเป็นพัฒนาการขั้นที่ 2 ของนิกายมหายาน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

1. กำเนิดของพระพุทธศาสนานิกายตันตระ

พุทธตันตระมีกำเนิดและพัฒนาการที่ยาวนานสลับซับซ้อน ซึ่งตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียได้มีนักการศาสนาได้แบ่งระยะความเจริญรุ่งเรืองออกเป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้ (แสง จันทรงาม, ศาสนศาสตร์, 2531)

1. ตั้งแต่ พ.ศ. 1 ถึง พ.ศ. 500 พระพุทธศาสนานิกายสาวกยานรุ่งเรือง
2. ตั้งแต่ พ.ศ. 500 ถึง พ.ศ. 1000 พระพุทธศาสนานิกายมหายานรุ่งเรือง
3. ตั้งแต่ พ.ศ. 1000 ถึง พ.ศ. 1500 พระพุทธศาสนานิกายตันตรยานรุ่งเรือง

จะเห็นได้ว่าระหว่าง พ.ศ. 1000-1500 เบื้องต้นพัฒนาการมาจากนิกายมหายิกและโยคาจาร ต่อมาเมื่อนำพิธีกรรมลี้ลับ (คุยหะ) และการใช้มนตร์ (มนต์) แบบฮินดูเข้ามาใช้จึงเรียกตัวเองว่าพุทธตันตระ โดยการกำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายตันตระมีขึ้นเพราะมีสาเหตุ 5 ประการ คือ (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2544)

1. พุทธศาสนิกบางกลุ่มโดยเฉพาะพระสงฆ์เกิดความไม่แน่ใจว่า การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัดจะได้ประโยชน์อะไร ทำให้มีการปฏิบัติที่แปลกแยกออกไป

2. คำอธิบายหรือคำตอบปัญหาเกี่ยวกับ “สภาวะ” ของพระนิพพานไม่ชัดเจน ไม่เป็นที่น่าพอใจ คำอธิบายที่ว่า นิพพานคือความดับกิเลส นิพพานคือศูนย์ ตายแล้วไม่เกิดอีกหมายถึงอะไร ทำให้มีความพยายามอธิบายนิพพานในแนวใหม่ โดยเพิ่มคุณวิเศษที่เป็นรูปธรรมเข้าไป ทำให้นิพพานมีชีวิต มีลักษณะเป็นดินแดนในอุดมคติ

3. การที่ฝ่ายเถรวาทเน้นที่ความหลุดพ้นของตนเอง ทำให้มีการมองว่าขาดหลักกรุณา เห็นแก่ตัว จึงทำให้มีกลุ่มพุทธศาสนิกที่สอนเน้นกรุณาและแสดงในลักษณะเป็นบุคลาธิษฐานมากขึ้น

4. มหายานมีวรรณกรรมมากและพิสดารเกินไป ทำให้ผู้ครองเรือนไม่มีเวลาศึกษา จึงมีการย่อวรรณกรรมลงเป็นหัวใจ คงไว้เฉพาะสาระสำคัญ ง่ายในการประยุกต์ใช้ในชีวิตของผู้ครองเรือน เกิดมีมหากรุณาธารณี ปรัชญาปารมิตาธารณี

5. กระแสแห่งฮินดูตันตระรุนแรงมาก นักปราชญ์ฝ่ายพุทธโดยเฉพาะฝ่ายมหายานจึงพยายามปรับรูปแบบแห่งการเผยแผ่ศาสนา และพยายามทำตัวให้เข้ากันได้กับกระแสหลักคือฮินดู ทำให้เกิดการตีความคำสอนและวิธีการปฏิบัติผิดจากเถรวาทและมหายานมากขึ้น

ทั้ง 5 สาเหตุที่กล่าวมาเป็นส่วนที่ทำให้พุทธตันตระเกิดขึ้น โดยพยายามสร้างหลักเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาเพื่อที่จะเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้น และสามารถสัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรม เน้นหลักบุคลาธิษฐานและง่ายสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญก็เพื่อจะเอาชนะฮินดูที่มีกระแสทางสังคมอย่างรุนแรง คณาจารย์ฝ่ายพุทธจึงได้นำเอาหลักการของฮินดูมาใช้บ้าง เพื่อเสริมสร้างกำลังใจและสนองกระแสความต้องการของประชาชน โดยกล่าวอ้างถึงการหมั่นงล้อพระธรรมจักรของพระพุทธองค์ ว่าพระองค์เคยตรัสหลักการแบบพุทธตันตระเอาไว้ในที่ต่างๆ

พระพุทธศาสนานิกายตันตระก่อกำเนิดในประเทศอินเดียประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 แต่ก็ยังแผ่อยู่ภายใต้ร่มเงาของนิกายมหายาน “เมื่อประมาณ พ.ศ. 1000 ภิกษุสงฆ์ในฝ่ายมหายานได้หันหลังให้และปฏิเสธของตนไปเข้ากับลัทธิท้องถิ่นบ้าง และเข้ากับลัทธิศาสนาอื่นบ้าง มีศาสนาพราหมณ์ที่แพร่หลายอยู่ในสมัยนั้น นิกายผสมผสานระหว่างพุทธและตันตระของพราหมณ์ ได้กลายเป็นพุทธตันตรยาน และวัชรยาน เป็นพระพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่ง กลายเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากชมพูทวีป” (พิฑูร มลิวัลย์ และคณะ, 2533) ส่วนกลุ่มที่เน้นพิธีกรรมลี้ลับมักถูกเรียกว่าคุยหยาน

2. พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายตันตระ

การกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนานิกายตันตระมีหลายสาเหตุ ซึ่งเป็นการปรับตัวให้มีความเหมาะสมกับกระแสทางสังคมแต่ละยุคสมัย โดยคำนึงถึงความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา จึงมีการปรับยุทธวิธีใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และมุ่งหวังให้คนส่วนใหญ่เข้าถึงหลักธรรมคำสอนและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ง่ายยิ่งขึ้น เวทมนต์คาถาและพิธีกรรมลี้ลับได้ถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีทางสู่ความหลุด

พัน พิธีกรรมบางอย่างเป็นสิ่งลึกลับ ไม่ถูกเปิดเผยให้คนภายนอกได้ล่วงรู้ โดยกลุ่มที่ปกปิดข้อปฏิบัติบางอย่างให้ลึกลับจึงถูกเรียกว่าคฺยฺหฺยาน

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 พระพุทธศาสนานิกายตันตระแยกออกมาจากมหายาน เรียกตัวเองว่าคฺยฺหฺยาน เรียกมหายานเดิมว่าพวกเปิดเผย (ประยงค์ แสนบูรณ, 2548) คฺยฺหฺยาน แปลว่า ลัทธิลับ เป็นชื่อในช่วงแรกของการแยกตัวออกมาจากพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นนิกายที่มีลักษณะแปลกประหลาดกว่านิกายพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่รับเอาพิธีกรรมและอาถรรพเวทของพราหมณ์เข้ามาสั่งสอนด้วย แต่แก้ไขให้เป็นของพระพุทธศาสนาเสีย เช่น แทนที่จะบูชาพระอิศวรก็บูชาพระพุทธเจ้าแทน คฺยฺหฺยานหรือมนตรยาน รหัสยาน นั้นมีกำเนิดในฐานะคลุมเครือ แต่เข้าใจอย่างเร็วก็ไม่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 7 ขึ้นไป ขณะแรกก็คงเป็นส่วนหนึ่งมหายานมาในราวพุทธศตวรรษที่ 10 ลัทธินี้จึงได้ประกาศตนแยกออกมาจากมหายานเด็ดขาด กลายเป็นยานใหม่ คือ คฺยฺหฺยาน แต่ก็ยังถือหลักปรัชญาในมหายานเป็นปทัฏฐาน เรียกพวกมหายานเดิมว่า พวกเปิดเผย ส่วนพวกตน เรียกว่า พวกลับ คือเป็นมหายานชนิดลับไม่ใช้ชนิดเปิดเผย คฺยฺหฺยานกำเนิดขึ้นดูเหมือนเพื่อจะเอาชนะน้ำใจชาวฮินดูที่ติดใจเรื่องยัญกรรมบวงสรวงและพระเป็นเจ้าต่างๆ จึงได้อนุโลมตามความต้องการของสังคม รับเอายัญกรรมและอาถรรพเวทอาคมมนตราขลังต่างๆ เข้ามาในพระพุทธศาสนา ในตำนานของลัทธินี้กล่าวว่า หลักธรรมของมนตรยานเทศนาเปิดเผยโดยพระไวโรจนพุทธเจ้า ซึ่งเทศนาหลักธรรมนี้ในวันธรรมธาตุมณฑิรภายหลังพระวัชรสัตว์ (บ้างว่าคือ พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ บ้างว่าพระอินทร์) ได้รวบรวมไว้และบรรจุอยู่ในเจดีย์เหล็กของอินเดียนใต้ ต่อมาอาจารย์นาการชุนได้ไปเปิดกรุพระธรรมลึกลับนี้และได้รับการอภิเษกจากพระวัชรสัตว์ จึงได้ประกาศลัทธิคฺยฺหฺยานแก่โลก นาคารชุนได้ถ่ายทอดให้แก่ภาคิโพธิ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบุคคลผู้มีชีวิตในราวพุทธศตวรรษที่ 11 (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2548)

ในช่วงนี้พราหมณ์ได้ปรับปรุงศาสนาของตนโดยวิธีเลียนแบบพุทธศาสนาอีกหลายประการ เช่น เรื่องติมูรติ เลียนแบบพระรัตนตรัย เป็นต้นเหตุให้ศาสนาพราหมณ์เฟื่องฟูขึ้น (วศิน อิศรสระ, 2528) ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 1000 เป็นต้นมา พระพุทธศาสนานิกายตันตระเริ่มปรากฏตัวขึ้นและมาชัดเจน ในระยะประมาณ 200 ปี ต่อมา พุทธตันตระและฮินดูตันตระจึงพยายามเลียนแบบกันและกันอย่างกลมกลืน ดังนั้น “ก่อนที่จะมาเป็นนิกายพุทธตันตระนี้ได้เคยอยู่กับนิกายมหายานมาก่อน พอถึงพุทธศตวรรษที่ 10 จึงได้ประกาศตัวออกมาจากนิกายมหายานอย่างเด็ดขาด เรียกตัวเองว่า คฺยฺหฺยาน และเรียกนิกายมหายานว่า พวกเปิดเผย นิกายนี้ได้นำพิธีกรรมและ อาถรรพเวทของพราหมณ์เข้ามาดัดแปลงเป็นของพระพุทธศาสนา” (ประยงค์ แสนบูรณ, 2548)

สำหรับตันตระในกาลจักร พระพุทธองค์รับสั่งว่า เมื่อเคลื่อนวงล้อพระธรรมจักรครั้งที่ 2 ที่ยอดเขาคิชกูฏนั้น พระองค์ได้มอบคำสอนฝ่ายตันตระไว้ที่เมืองทานยกตกะ ในการพัฒนาคำสอนของตันตระนั้นทางทิเบตเองก็มีความเห็นแตกต่างกัน ฝ่ายหนึ่งอธิบายว่า พระพุทธองค์ทรงสอนตันตระในคืนเดือนเพ็ญ 1 ปีหลังจากที่ตรัสรู้ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนตันตระ 1 เดือนก่อนปรินิพพาน ทศนะที่สองดูเหมือนจะมีเหตุผลมากกว่า เพราะในกาลจักรตันตระเองกล่าวว่า เมื่อพระองค์ทรงเคลื่อนวงล้อพระธรรมจักรครั้งที่สองโปรดแสดงธรรมที่เขาคิชกูฏนั้น พระองค์ก็ทรงประทานคำสอนตันตระที่ทานยกตกะ ในคำสอนแบบตันตระเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงสอนโดยใช้ พระวรกายมนุษย์ กล่าวคือในสภาพที่เป็นภิกษุ โดยทั่วไปแล้วเวลาที่สอนตันตระพระองค์จะปรากฏ พระวรกายเป็นพระวัชรธรรม ซึ่งเป็นเทพเจ้าหลักของตันตระ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2538) มีเรื่องเล่ากันว่าผู้ประกาศหลักธรรมของนิกายมนตรยาน คือ พระไวโรจนพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแสดงหลักธรรมของนิกายไว้ในวัชรธรรมมณฑิร ต่อมาพระวัชรสัตว์ได้รวบรวมหลักธรรมนี้ไว้แล้วบรรจุในเจดีย์

เหล็กในอินเดียตอนใต้ ภายหลังท่านนาครชุนได้ไปเปิดกรุพระธรรมลักลับนี้ พร้อมกับได้รับการอภิเชกจากพระวัชรสัตว์ จึงได้ประกาศหลักธรรมของคุยหายนแก่ชาวโลก ต่อมาท่านนาครชุนได้อภิเชกถ่ายทอดให้แก่ท่านนาคโพธิ ผู้มีอายุในประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ยุคเดียวกับท่านเฮียงจิง โดยท่านนาคโพธิได้จาริกไปยังแคว้นต่างๆ เพื่อเผยแผ่กัณยคุยหายนจนถึงเกาะลังกา และได้อภิเชกถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่ท่านศุภกรสิงหะและวัชรโพธิ ต่อมาก็ได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งของนิกายนี้ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2548) เมื่อพระพุทธศาสนานำแนวคิดแบบฮินดูเข้ามาปะปน ในยุคนี้จึงเรียกว่าพุทธตันตระ เกิดสังกรรมปฏิรูปกับศาสนาฮินดู ทำให้พระพุทธศาสนาถึงแก่ความเสื่อม โดยพระพุทธศาสนาในยุคนี้ได้หลอมตัวเข้าหาลัทธิตันตระของฮินดู ซึ่งมีหลักการปฏิบัติที่สำคัญที่คล้ายกัน ดังนี้

1. ถือการท่องบ่นเวทมนต์ และลงเลขยันต์ซึ่งได้แก่มนตราและธารณี การออกเสียง สวดมนต์นั้นได้บัญญัติคำสวดอันลักลับขึ้นมา ผู้ปฏิบัติมีภาษาที่มีความหมายเป็นสองแง่ในทำนองคำคม ความหมายจริง ๆ ของคำเหล่านั้น เมื่อคนสามัญทั่วไปได้ยินเข้าถึงกับสะดุ้ง แต่นักปฏิบัติได้แปลความหมายไปในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้กันโดยเฉพาะและแตกต่างจากความเข้าใจของสามัญชนทั่วไปอย่างมาก

2. ถือเหมือนกันกับชั้นต้น แต่เพื่อให้มีความพิเศษออกไปจึงมีการนับถือพระฉานิพุทธะและพระโพธิสัตว์ยิ่งขึ้นไป มีความเชื่อในเทพเจ้าและเทพีเป็นจำนวนมาก และเห็นว่าการโปรดปรานของเทพเจ้าและเทพีเหล่านั้นสามารถทำให้ผู้ฮ้อนวอนบรรลุความสำเร็จได้ จึงนิยมการสร้างรูปขึ้นมาให้พระพุทเจ้าประทับนั่งอยู่ท่ามกลางเทพีทั้งหลาย ได้นำเอาลัทธิศักติของลัทธิฮินดูมารวมนับถือและฮ้อนวอนด้วยศักติ คือ การนับถือในชายาของพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งอันเป็นอำนาจเทพเจ้าผู้เป็นสามี เช่น พระนางอุมา เป็นศักติของพระศิวะ พระลักษมี เป็นศักติของพระวิษณุ เมื่อนับถือพระศิวะและพระวิษณุก็ต้องมีความนับถือหรือจงรักภักดีต่อพระนางอุมาและพระนางลักษมีด้วย ส่วนศักติของพระฉานิพุทธะและพระโพธิสัตว์ก็คือพระนางผู้เป็นคู่บารมีของพระพุทเจ้าและพระโพธิสัตว์ ยิ่งกว่านั้นลัทธินี้ยังมีการสมมติพระนิพพานให้มีรูปร่างขึ้นสำหรับบูชาสิ่งที่เหมาะสมกันขึ้น เรียกว่า “นิราตมเทวี” ผู้ที่เข้าถึงพระนิพพานก็คือเข้าถึงองค์เทวีหรือรวมอยู่ในองค์เทวี ลัทธินี้เรียกว่า “วัชรยาน” ผู้ที่อยู่ในลัทธินี้เรียกว่า “วัชรจารย”

3. มีการเพิ่มการเซ่นสรวงบูชาผีสงเข้าไปด้วย โดยถือว่าการบูชาบวงสรวงและฮ้อนวอนจะทำให้ได้รับความสุข และยังได้ทำรูปของพระฉานิพุทธะให้มีปางดุร้ายอย่างนางกาลิ ซึ่งเป็นปางดุร้ายของพระนาง อุมา ลัทธินี้เรียกว่า “กาลจักร” พระพุทธศาสนาที่ผสมเข้ากับลัทธิตันตระของฮินดูได้นำเอาประเพณีและพิธีกรรมอันลักลับน่ากลัวและลามกอนาจารมาปฏิบัติ (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2538) ในช่วงปลายสมัยราชวงศ์คุปตะ “พุทธตันตรยานหรือ มนตรยาน รหস্যาน คุยหายน สหস্যาน” ลัทธิหรือนิกายนี้ได้นำศาสนาฮินดูเข้ามาละคนปนเปมา ความตั้งใจเดิมต้องการจะแข่งกับศาสนาฮินดูซึ่งปรับปรุงใหม่ในสมัยราชวงศ์คุปตะ ทำให้ประชาชนสามัญหันกลับมานับถือเป็นจำนวนมาก เพราะมีสิ่งสนองกิเลสของชาวบ้าน ฝ่ายมหายานเห็นว่าลำพังเนื้อธรรมแท้ๆ ยากที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าถึงได้ จึงคิดแก้ไขให้เหมือนศาสนาฮินดู คือ กลับไปยกยอเวทมนต์อาคมขลัง พิธีฮาแลก พิธีเสกเป่า ลงเลข ลงยันต์ต่างๆ จนที่สุดพระสงฆ์เองทำหน้าที่เหมือนพราหมณ์ทุกอย่าง ลัทธินี้เรียกว่า “พุทธตันตรยาน” เพราะถือคาถาอาคมเป็นสำคัญ

การที่ความคิดแบบไสยศาสตร์เผยแผ่ออกไปทำให้ศาสนาพุทธเปลี่ยนแปลงไป หลักธรรมดั้งเดิมก็ถูกลบเลือนไปจากความทรงจำของคนรุ่นนั้น ทั้งพุทธตันตระและฮินดูตันตระ ต่างได้รับแรงสนับสนุนจากแหล่งเดียวกัน ข้อแตกต่างระหว่างนิกายทั้งสองจึงค่อยๆ เลือนไปที่ละน้อย อาจารย์ฝ่ายพุทธตันตระนำหลักการใหม่เข้ามาใช้ในการตีความพระสูตร เพื่อให้มีความสอดคล้องต้องกันกับชาวพุทธมหายานทั่วไป แนวความคิดใหม่นี้

คือ ศุญyata หรือความว่าง ทั้งเทพเจ้าและยักษ์มารนั้น ในความเป็นจริงแล้วไม่มีด้วยกันทั้งคู่ เป็นเพียงผลผลิตอันเกิดจากภาพลวงแห่งจิตของเราเท่านั้น โดยการใช้ความคิดเช่นนี้ ตันตระจึงสามารถรวมตัวเข้ากับหลักธรรมฝ่ายมหายาน และโดยการรวมตัวนี้ทำให้เกิดยานที่ 3 ขึ้น คือ ตันตรยาน หรือมนตรยาน (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์สาธ, 2539) การตีความพระสูตรจึงเหมือนกับการอธิบายความหมายพุทธพจน์ โดยผ่านพิธีกรรมลี้ลับและสิ่งสมมติที่เป็นปริศนา (มายา) แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงภาพลวงของจิต ถ้าสามารถไขปริศนาความลี้ลับได้ก็จะพบกับความเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ก็ดูเหมือนจะได้รับความนิยมนมากกว่าการแสวงหาสัจธรรม เห็นได้จากการที่พระสงฆ์ได้ทำตัวเป็นผู้ขมังเวทย์

จุดเด่นของพระพุทธศาสนานิกายตันตระ คือ การปรับตัวเข้ากับความสำเร็จได้ง่าย เมื่อพระพุทธศาสนาแบบตันตระเข้าสู่ประเทศใดก็สามารถที่จะเข้าถึงประชาชนได้ง่าย ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีศาสนาเดิมอยู่ก่อนแล้วก็ตาม เพราะพุทธตันตระมีหลักการลี้ลับชวนให้คนหันมาให้ความสนใจ ที่สำคัญความลี้ลับก็เป็นจุดขายอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่เข้าใจและไม่กล้าที่จะลบหลู่ และปฏิบัติตามโดยศุภฤ ด้วยเกรงว่าตนเองจะมีอันเป็นไปหรือได้รับผลกระทบจากสิ่งลี้ลับ พระพุทธศาสนานิกายตันตระมีพัฒนาการมายาวนานและยังมีแนวโน้มว่าจะยังคงพัฒนาการต่อไปอีกเมื่อเข้าสู่ประเทศอื่นๆ สำหรับประเทศอินเดีย ทิเบต จีน ญี่ปุ่น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลายประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบตันตระ (พระวิมาน คมกริปปญโญ, 2548) ดังนั้นพุทธตันตระจึงจำแนกออกเป็น 2 สาขา ใหญ่ๆ คือ ทักขิณาจารย์และวามจารย์ ส่วนตันตระที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามลักษณะความเชื่อและการปฏิบัติ โดยในกลุ่มของผู้ปฏิบัติตามตันตรยาน กาลจักรยาน วัชรยาน สัทธชยาน คุหยาน และมันตรยาน ประกอบด้วยผู้มีความเชื่อและปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นทั้งทักขิณาจารย์และวามจารย์ เพราะมีทั้งผู้ที่ยังปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและผู้ที่ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย แต่จะเน้นข้อปฏิบัติที่ลี้ลับซับซ้อน โดยกลุ่มที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับความลี้ลับซับซ้อนคือกลุ่มที่ปฏิบัติแบบคุหยาน

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายตันตระนี้ เป็นที่ทราบกันว่าได้เกิดที่ประเทศอินเดียเริ่มก่อตัวขึ้นภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยพัฒนามาจากปรัชญาโยคาจาร ในช่วงประมาณ พ.ศ. 400 ต่อมาจึงได้พัฒนาการจนเริ่มแสดงตัวออกมาครั้งแรกในช่วงประมาณ พ.ศ. 700 จาก พ.ศ. 700 เป็นต้นมาเป็นช่วงปฏิรูปตัวเองเพื่อให้เห็นความแตกต่าง จนถึง พ.ศ. 1,000 จึงได้แยกตัวออกมาจากพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ตั้งแต่ พ.ศ. 1,000-1,200 ความเชื่อแบบวัชรยานมีความโดดเด่นมากจึงเรียกช่วงนี้ว่าช่วงวัชรยานเฟื่องฟู ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 1,200-1,400 ความเชื่อแบบสัทธชยานเฟื่องฟู ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 1,400-1,500 ความเชื่อแบบกาลจักรยานเฟื่องฟู หลังจากนั้นก็เป็นยุคเสื่อมของพระพุทธศาสนานิกายตันตระ ก่อนที่จะถูกกองทัพมุสลิมโจมตีและทำลายอย่างหนักจนสูญสิ้นจากประเทศอินเดียประมาณ พ.ศ. 1,700 หลังจากนั้นพระสงฆ์ลัทธิชวาจารย์ก็ได้ลี้ภัยสงครามเข้าไปยังประเทศต่าง ๆ พร้อมนำแนวคิดแบบตันตระเข้าไปเผยแผ่ในประเทศนั้น ๆ ด้วย สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานิกายตันตระเริ่มก่อตัวขึ้นและมีพัฒนาการตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 400-1,500 แต่ละช่วงเวลาก็จะมีการพัฒนาแนวคิดและหลักธรรมคำสอนที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป และมีความโดดเด่นต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา มีพัฒนาการมาด้วยกันแต่มีความรุ่งเรืองต่างยุคสมัย ส่วนตันตรยานมักถูกผนวกเข้าในยุคเดียวกับวัชรยาน เพราะมีลักษณะข้อปฏิบัติที่คล้ายกันและเจริญรุ่งเรืองในเวลาเดียวกัน

ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระ

พระพุทธศาสนานิกายตันตระมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เข้าสู่ความหลุดพ้น โดยคำนึงถึงการหลุดพ้นในปัจจุบัน โดยเน้นทางลัดที่สะดวกรวดเร็วและเหมาะกับอุปนิสัยของผู้ปฏิบัติเป็นหลัก ซึ่งมีความแตกต่างจากพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน โดยมีหลักปฏิบัติอันเป็นแนวทางปฏิบัติของนิกาย ดังต่อไปนี้

1. วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นโดยถือเจตนาเป็นสำคัญ

พระพุทธศาสนานิกายตันตระเห็นว่าธรรมชาติแห่งความดีหรือความชั่วของการกระทำใดๆ นั้น ขึ้นอยู่กับผลที่ได้รับเป็นสำคัญ และผลแห่งการกระทำนั้น เพื่อให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ควรพิจารณาตัดสินที่ความตั้งใจในการกระทำนั้นๆ จุดใหญ่ใจความของตันตระขึ้นอยู่กับความตั้งใจในการกระทำใดๆ อันเกี่ยวแก่ศาสนาพิธี เพื่อไปสู่ความหลุดพ้น ควรถือว่าใช้ได้ทั้งสิ้น ถ้าจะมองในแง่ความเมตตากรุณาแล้ว เราจะใช้กฎศีลธรรมจรรยาของปุถุชนไปตัดสินการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ไม่ได้ เพราะพระโพธิสัตว์เป็นผู้อุทิศชีวิต เพื่อช่วยให้สัตว์โลกทั้งหลายพ้นทุกข์ ตำราทางฝ่ายตันตระมีกล่าวไว้ว่า ถ้าเกิดมีหญิงนางหนึ่งหลงรักในพระโพธิสัตว์อย่างล้นพ้น จนกระทั่งยอมถวายชีวิตเพื่อพระองค์แล้ว เป็นหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องช่วยชีวิตเธอไว้ โดยสนองตอบตามความต้องการของนาง พระโพธิสัตว์ไม่เคยทำบาป และเพราะเหตุนี้ ในตำรานั้นจึงได้กล่าวย่ำว่า ไม่มีสิ่งใดที่พระโพธิสัตว์ไม่ควรทำ หากจะเป็นการช่วยปลดทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ทั้งนี้เพราะไม่ว่าพระโพธิสัตว์จะประพฤติปฏิบัติสิ่งใด ความตั้งใจของท่านสะอาดหมดจดเสมอ ดังนั้น ผลแห่งการกระทำของพระองค์ย่อมเป็นผลดีเสมอด้วย (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2525)

ทำให้บางครั้งการกระทำของพระพุทธศาสนานิกายตันตระอยู่นอกเหนือจากการเปรียบเทียบกับกฎทางศีลธรรม เหตุว่าถือเจตนาเป็นสำคัญ รูปแบบวิธีการต่างๆ ที่นำมาใช้ถือว่าเป็นอุบายเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด ไม่ได้มองที่การกระทำ แต่ให้มองที่ผลของการกระทำว่าเป็นไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสรรพสัตว์ ถึงจะถูกมองว่าบางกรณีไม่เหมาะสมกับแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่นิกายพุทธตันตระกลับเห็นว่าผู้ที่บำเพ็ญเพียรสามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อเป็นการปลดปล่อยทุกข์ การปฏิบัติจึงอยู่ที่เจตนาเพื่อบรรลุความหลุดพ้นเป็นหลัก แนวคิดลักษณะนี้เองที่ทำให้นิกายพุทธตันตระแสวงหาวิถีทางการเผยแผ่ศาสนาที่แตกต่างออกไปจากพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นโดยการได้รับความช่วยเหลือ

ถึงแม้พระพุทธศาสนานิกายตันตระจะเห็นว่าสรรพสัตว์สามารถพัฒนาตนเองโดยการสร้างสมบุญบารมีจนถึงความหลุดพ้นด้วยตนเองได้ แต่ก็เห็นว่าเป็นเรื่องยากและจะต้องใช้เวลาหลายภพชาติ ทำให้คนส่วนใหญ่รู้สึกวามนุษย์กับการหลุดพ้นเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัว ยากที่สามัญชนทั่วไปจะเข้าถึงได้ ดังนั้น นิกายพุทธตันตระจึงได้พัฒนาแนวความคิดการเผยแผ่เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ที่จะพ้นทุกข์ในชาติปัจจุบัน ภายใต้แนวคิด 4 ประการ คือ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2548)

1) เพราะเป็นความลึกลับซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายซ่อนเร้นเอาไว้ ไม่ทรงเปิดเผยแก่สาธารณชน นอกจากบุคคลผู้มีอุปนิสัยและมีปัญญากล้า ที่จักพอรับรสพระสัทธรรมอันเร้นลับนี้ พระองค์จึงประทานให้เปรียบว่าผู้ใหญ่ที่ไม่ยืนอาวุธหรือของมีคมแก่เด็กผู้ไม่รู้เดียงสา เพราะเกรงจะเป็นอันตราย แต่จะให้ก็เฉพาะผู้รู้ความแล้ว

2) เพราะธรรมชาติคัมภีร์สำเนียงต่างๆ ในโลกนั้นแท้จริงแล้วเป็นพระธรรมเทศนาของพระไวโรจนพุทธเจ้า แต่ปุถุชนสัตว์มีอวิชชากำบังจึงไม่รู้แจ้งและไม่เข้าใจในสิ่งธรรมชาติเหล่านั้น จัดว่าเป็นความลึกลับอย่างหนึ่ง

3) เพราะพระพุทธรูปนั้น มีอรรถลักษณะที่หนักหนา เราจะเพ่งเอาแต่รูปภาษาโวหารอย่างเดียวไม่ได้ เช่น ในพระสูตรมีกล่าวว่า "การภาวนานั้นแหละ คือ อริยมรรค โทสะและโมหะก็อันเดียวกัน" ถ้าเราไปยึดเอาตามตัวโวหาร จักกลายเป็นโทษ ผิดพุทธประสงค์ ฉะนั้น ต้องพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาอันสุขุม

4) เพราะการปฏิบัติเข้าถึงโพธิ์นั้น ลำพังกำลังของตนไม่พอที่จะต่อต้านพละมารกิเลส ต้องพึ่งอานุภาพของพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ช่วยจึงจักสำเร็จได้

ดังนั้น การบรรลุลุธรรมจึงต้องแกะรหัสลับไขให้ออก โดยไม่ติดอยู่ในภาษาทางโลกทั่วไป เพราะภาษาปุถุชนไม่อาจสื่อสภาวะนิพพานได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีผู้เปิดทางและนำทางแห่งสติปัญญาสูงสุด จึงจะสามารถรู้แจ้งได้ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

3. วิธีการบรรลุลุความหลุดพ้นที่เหมาะสมกับทุกคน ให้ผลเร็ว และมีอานิสงส์มาก

พระพุทธศาสนานิกายตันตระเห็นว่าหลักธรรมในนิกายของตนมีจุดพิเศษกว่านิกายพระพุทธศาสนาอื่นๆ เพราะมีความเหมาะสมกับทุกคน บรรลุผลได้อย่างรวดเร็ว และมีอานิสงส์มาก มีจุดเด่นที่พิเศษกว่านิกายอื่นๆ ดังนี้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2548)

1) การปฏิบัติตามนิกายอื่น กว่าบรรลุนุตรสัมโพธิ์ต้องกินเวลาช้านาน เช่น ต้องกินเวลาถึง 30 อสงไขยแสนกัปในการสร้างบารมี ในระยะเวลาอันช้านานนั้น บุคคลผู้บำเพ็ญส่วนมากที่ถอยเสีย 90 เปอร์เซนต์ ส่วนผู้ปฏิบัติตามลัทธิคฤหยานนั้นสามารถบรรลุสัมโพธิ์ญาณได้ในภายใต้นี้ปัจจุบันนี้ ไม่ต้องเสียเวลาช้านานยาวไกล

2) ลัทธิคฤหยานเหมาะกับอุปนิสัยของชนทุกชั้นทุกวัย ทุกนิกาย เช่น ผู้เลื่อมใสในอวตังสกุสูตร นิกายอวตังสกะ ในลัทธินี้มีโยคกรรมให้บำเพ็ญ เรียกว่า สมันตภัทรโยคกรรม (พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในอวตังสกุสูตร) ผู้เลื่อมใสในนิกายเทียนไท่ก็มีอวโลกิเตศวรโยคกรรมให้บำเพ็ญ ผู้เลื่อมใสในศูนยตวาทีนและวิชญาณตวาทีนก็มีมัญชุศรีโยคกรรม และเมตไตรโยคกรรมให้ภาวนา ผู้ที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์องค์ใด ก็มีโยคกรรมอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์องค์นั้นๆ ให้ ซึ่งแต่ละโยคกรรมล้วนมีผลานิสงส์พิลึกโอฬารยิ่ง อาจบรรลุให้ถึงวิมุตติได้

3) ผู้ปฏิบัติตามโยคกรรมของลัทธินี้ เวลาไปปฏิบัติในพุทธเกษตร เช่น สุขาวดีโลกธาตุ ก็ปฏิบัติแต่ในชั้นที่ 1 ไม่เกิดในชั้นที่ต่ำกว่าลงไป

4) ข้อปฏิบัติก็ง่าย แต่มีผลานิสงส์มาก เช่น สวดธารณีก็สามารถดับอกุศลบาปกรรมในอดีตได้ หรือเพียงแต่เขียนธารณีลงบนแผ่นผ้ากระดาษเก็บไว้อยู่กับตัว เมื่อตายไปก็อาจอุบัติในสุขาวดีได้ อย่างว่าแต่สวดสารถายด้วยความเลื่อมใสเลย

5) ลัทธินี้สามารถดับกรรมวิบากได้ เช่น สวดอมิตายุธารณีเพียงบทเดียว ก็สามารถดับอนันตริยกรรมวิบากได้หมดสิ้น ถ้าภิกษุ ภิกษุณี ต้องครุภาบัติถึงปาราชิก หากสวดธารณีนั้นเพียง 7 บท ก็อาจแก้ได้และกลับมาบริสุทธิ์ดังเดิม

6) ในนิกายสุขาวดีเห็นว่า บุคคลผู้ไปเกิดต้องบริบูรณ์ด้วยความศรัทธา ปณิธาน และปฏิบัติ จึงไปอุบัติได้ แต่ลัทธิคฤหยานถือว่าเพียงแต่อำนาจธารณีอย่างเดียว ก็สามารถช่วยให้คนทำครุอกุศลกรรมกลับไปอุบัติในสุขาวดีได้ เช่น เสกทรายด้วยธารณี 108 คาบ แล้วนำไปเกลี่ยลงบนหลุมฝังศพของผู้ตาย ผู้ตายแม้ไม่เคยทำกุศลใดๆ จะไปตกอยู่ในอบายภูมิได้ก็ตาม ก็อาจหลุดพ้นไปปฏิสนธิในสุขาวดี ลัทธินี้มีวิธีโปรดสัตว์ในนรกทางลัด คือทำมุทราหรือร่ายธารณี เพ่งสัณนิษฐานเป็นอารมณ์ ด้วยอานุภาพแห่งมุทราและธารณีสัณนิษฐานจะหลุดพ้นจากทรมานหมด พวกนี้ไปเกิดในสุขาวดี

7) ในสถานที่ใด หากเป็นที่ประดิษฐานธารณี เราเพียงแต่ได้เห็นหรือได้อยู่ หรือเราได้ฟังเสียงคน ร่ายธารณี หรือเราได้สังสรรค์กับผู้ร่ายธารณีเป็นนิตย์ มีอานิสงส์เท่ากับเราได้พบเห็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน และดับทุกข์ได้ด้วย ในอุณห์ศิวชัยธารณีบอกอานิสงส์ว่า ผู้ใดได้ฟังอุณห์ศิวชัยธารณีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น อกุศลกรรมที่ทำมาตลอด 1,000 กัป ก็ดับหมดไม่ได้ผลเลย

8) นิกายพระพุทธศาสนาอื่นๆ ถือว่าการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าต้องอยู่ในปฐวีภาวะ เพราะเป็น ธรรมฐิติธรรมนิยามอย่างนั้น แต่ลัทธิมินตรยานว่า ไม่จำเป็น แม้อิตถิภาวะก็บรรลุได้ ทั้งนี้เนื่องด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งวัตถุก็เป็นภาวะของพระไวโรจนะพุทธะหมด เรื่องเพศอันเป็นเพียงรูปร่างจึงไม่เป็นปัญหาอันใด

9) นอกจากจะได้ปราชาติ ประโยชน์ในภพหน้าแล้ว ในปัจจุบันภพ หากมีทุกข์ภัยอันใด ลัทธิคุยหยานก็มีวิธียุทธกรรม ทำให้สำเร็จสมปรารถนา เช่น ต้องการได้โชคลาภ ก็มีโยคกรรมสำหรับบำเพ็ญให้บังเกิดโชคลาภ เวลาภัยสงครามมาตีประเทศชาติ ก็มีโยคกรรมสำหรับคุ้มกันประเทศ ให้รอดพ้นภัยข้าศึก เป็นต้น

10) ปวงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่บรรลุสัมโพธิญาณล้วนต้องปฏิบัติตามธรรมในลัทธินี้ทั้งสิ้น ในพระสูตรหนึ่งชื่ออาณาคเตตตอภิปาลสูตร (แปลตามตัวจีน) กล่าวเป็นทำนองพระพุทธดำรัสของพระศากยมนีว่า เมื่อราตรีวันตรัสรู้ ก่อนพระโพธิสัตว์จะบรรลุนั้น แม้จะสร้างทศปารเมศครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ก็ยังเกิดความขัดแย้งในญาณ ในขณะนั้นปรากฏว่าปวงพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาชุมนุมและตรัสเตือนให้ปฏิบัติตามลัทธิคุยหยาน คือ ให้พระโพธิสัตว์เพ่งว่า มีภาพดวงจันทร์ อยู่เบื้องบนพระนาสิก ภายในดวงจันทร์นั้นก็มีอักขระ "โอม" ด้วยวิธีนี้ พระโพธิสัตว์จึงสามารถบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้

4. วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นโดยใช้พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์

พระพุทธศาสนานิกายตันตระจะสร้างมณฑลที่มีความสวยงามน่าพิศนา สามารถดึงดูดความรู้สึกนึกคิดอันสุนทรให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของเราได้ บริเวณสำหรับประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์หรือความบริสุทธิ์หมดจดนั้น ได้แสดงออกซึ่งพลังอำนาจของจักรวาล และพลังอำนาจของจิตวิญญาณในรูปของเทพนิยาย หรือไม่ก็ถูกสมมติให้เป็นตัวบุคคลขึ้นมา โดยการใช้อุปมาของเทพเจ้าทั้งหลายแทน ซึ่งถ้าไม่แสดงให้เห็นปรากฏเป็นตัวตนที่มองเห็นได้ด้วยตา ก็จะแสดงออกเป็นถ้อยคำที่เราสามารถใช้สาธยายวิงวอนให้อำนาจเหล่านั้นช่วยเหลือได้ นอกจากนี้ถ้อยคำดังกล่าวนี้ ยังเป็นส่วนประกอบอันสำคัญของกฎอันลึกลับแห่งอำนาจเหล่านั้นด้วย สัญลักษณ์เหล่านี้ถ้าหากอ่านให้ถูกต้องแล้วจะก่อให้เกิดความกลัว เกิดอารมณ์และความรู้สึกแปลกๆ ขึ้นอย่างน่าประหลาดทีเดียว โดยอาศัยสัญลักษณ์เหล่านั้นเราจะสามารถหน่วงเหนี่ยวหรือครอบครอง ทำลายพลังแห่งจักรวาลลงเสียได้ สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นมายาทั้งหลายแห่งสังขารโลกให้เป็นจริงขึ้นมาได้ และยังสามารถที่จะรวมตัวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ "เอกบรมจิต" ได้อีกด้วย มณฑลทั้งหลายเป็นแบบพิเศษแบบหนึ่งของแผนผังสากลจักรวาลสมัยโบราณ ซึ่งเป็นขบวนการแห่งชีวิต วิวัฒนาการมาจากกฎที่สำคัญกฎหนึ่งและจะหมุนรอบแกนกลางอันหนึ่ง นั่นคือ ภูเขาสุเมรุ ซึ่งจัดเป็น "แกนกลางของโลก" แผนผังของสากลจักรวาลดังกล่าวนี้ ได้ถูกถอดแบบไว้ไม่เฉพาะในมณฑลเท่านั้น แต่ยังถูกถอดแบบไว้ในแจกันในพิธีกรรม ในพระราชวัง ในสถูป และในวัดทั้งหลายอีกด้วย เนื่องจากความสมดุลกันแห่งโลกใหญ่น้อยที่มีอยู่ในจักรวาล ดังนั้น ลักษณะของจักรวาลจึงถูกถอดแบบไว้ในตัวของคนแต่ละคนด้วย โดยที่ร่างกายและจิตใจของเขาจัดว่าเป็นมณฑลอันหนึ่ง เพราะว่าเป็นแดนแห่งการค้นหาพระโพธิญาณ การสร้างและการออกแบบมณฑลที่ดี การสวดวิงวอนเทพเจ้าทั้งหลายก็ดี จะต้องเป็นไปตามกฎอย่างเข้มงวดกวดขัน และจะต้องเป็นไปตามนิยามแห่งพิธีกรรมที่กำหนดเอาไว้เป็นอย่างดี (เอ็ดเวิร์ด โคนซ์, มปป.) นิกายพุทธตันตระ

จึงใช้การประกอบพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องมือหนึ่งในการบรรลุความหลุดพ้น ส่วนประกอบของพิธีกรรมล้วนมีปริศนาธรรมแฝงอยู่ด้วย เช่น เปรียบเสมือนชีวิต การย่อส่วนโลกและจักรวาลเข้ามาไว้ในมณฑลพิธี และจุดศูนย์กลางของพิธีหมายถึงเอกบรมจิต

5. วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นผ่านพุทธเทวนิยม

พระพุทธศาสนานิกายตันตระแบ่งพลังอำนาจแห่งสากลจักรวาลทั้งหมดเป็น 5 ชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีพระตถาคตองค์หนึ่งในบรรดา 5 องค์เป็นประธาน โดยมีพระนามดังนี้ (เอ็ดเวิร์ด โคนซ์, มปป.) 1) พระไวโรจนพุทธะ 2) พระอักโขภยพุทธะ 3) พระรัตนสัมภวพุทธะ 4) พระอามิตาภพุทธะ 5) พระอโมฆสิทธิพุทธะ นอกจากนี้นิกายพุทธตันตระยังเห็นว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์ และพระองค์จะคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์อยู่เสมอ ซึ่งเป็นลักษณะแนวคิดคล้ายแบบเทวนิยม โดยสร้างแนวคิดว่าการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นเพียงมายาที่พระองค์ประสงค์จะสอนธรรมะให้เข้าใจความไม่เที่ยง แต่แท้จริงแล้วทรงเปลี่ยนสถานะเป็นเทพที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ที่มีความศรัทธาและปฏิบัติตามนิกายพุทธตันตระ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์คอยเปิดแสงธรรมช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นได้

ดังนั้น พัฒนาการเกี่ยวกับความหลุดพ้นของนิกายพุทธตันตระจึงจำแนกออกเป็น 5 ประการ คือ 1) วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นโดยถือเจตนาเป็นสำคัญ การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์ 2) การบรรลุความหลุดพ้นโดยการได้รับความช่วยเหลือ เพราะถือว่ามนุษย์ยากที่จะหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าลำพังมนุษย์ก็สามารถบรรลุถึงความหลุดพ้นได้ด้วยการปฏิบัติของตนเอง แต่ก็มีโอกาสเป็นไปได้ยากมากและมีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดมิจฉาทิฐิ จึงต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เพื่อชี้ทางและเปิดประตูแห่งความหลุดพ้น 3) วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นที่เหมาะสมกับทุกคน ให้ผลเร็ว และมีอานิสงส์มาก โดยมรรควิธีแบบพุทธตันตระเหมาะสมกับทุกจริตนิสัย ช่วยให้บรรลุความหลุดพ้นได้เร็ว และมีพลาณาภพมาก 4) วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นโดยใช้พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ พระพุทธศาสนานิกายตันตระมีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือให้บรรลุความหลุดพ้น ประกอบด้วย มন্ত্রะ ธารณี มุทรา มณฑล อภิเชก เป็นต้น 5) วิถีทางการบรรลุความหลุดพ้นผ่านพุทธเทวนิยม คือ การบรรลุความหลุดพ้นที่ได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า

เมื่อวิเคราะห์จากแนวทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระดังกล่าวพบว่า เป็นการไขมนต์ผนวกเข้ากับพิธีกรรมและการสวดมนต์ ซึ่งถือว่าการปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติธรรมใหม่เพื่อให้สามารถเข้าถึงสภาวะธรรมด้วยการประกอบพิธีกรรม จากนั้นได้ยกระดับไปสู่การสร้างโพธิจิต เพื่อให้จิตแนบไปเพื่อความหลุดพ้น โดยการเพ่งจิตไปที่พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพเจ้าที่เคารพนับถือ ซึ่งเป็นการฝึกแบบอนุสสติและการสร้างนิมิตขึ้นในจิต จากนั้นจึงปฏิบัติแบบรหัส 3 คือ กายรหัส วจรรหัสและมโนรหัส เพื่อให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งเป็นเอกสภาวะธรรม จากนั้นจึงมุ่งกระแสจิตไปหลอมรวมเป็นพุทธภาวะ คือ การทำจิตให้หลุดเข้าไปเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธเจ้า สภาวะนั้นจะทำให้ความเข้าใจว่ามีตัวตนสลายไป กิเลสตัณหาก็กถูกทำลายไปด้วย ดังนั้น จึงมีทั้งส่วนที่เป็นการปฏิบัติและสภาวะธรรม ในพิธีกรรมต่างๆ ล้วนมีการปฏิบัติแฝงอยู่ เพียงแต่อาจไม่อธิบายเท่านั้น จุดเด่นของพระพุทธศาสนานิกายตันตระก็คือ ทุกการปฏิบัติสามารถหลุดพ้นได้ตลอดเวลา บางคนอาจหลุดพ้นในขณะที่สวดมนต์อยู่ บางคนกำลังทำพิธี บางคนขณะเพ่งจิตไปที่พระพุทธเจ้า บางคนหลุดพ้นขณะทำท่ามุทรา บางคนหลุดพ้นในขณะที่ประกอบบุพพกิจทำแสน เป็นต้น ทุกขั้นตอนการปฏิบัติจึงสามารถทำให้หลุดพ้นได้ ซึ่งเป็นวิถีทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับทุกสภาพจิต

ส่วนพัฒนาการของผู้บรรลุความหลุดพ้น หลังจากที่ได้หลุดพ้นแล้วยังมีเวลาช่วยเหลือโลกและสรรพสัตว์ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นผู้มีอานุภาพมากและเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ได้พัฒนาการมาจากพระ

อรหันต์ พระโพธิสัตว์ และพัฒนาการมาเป็นสิทธะ คือ บุคคลผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลจนไม่มีสิ่งใดที่จะควบคุมเขาได้อีกต่อไป เนื่องจากเป็นผู้ที่หลุดพ้นแล้ว มีภารกิจในการช่วยโลกและสรรพสัตว์ ทั้งในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครอง ผู้อำนวยผลบุญ ผู้ช่วยเหลือให้มีสวัสดิภาพ การส่งเสริมสิ่งดีงาม มีทั้งพระเดชและพระคุณ และมีความเกื้อกูลต่อโลกและสรรพสิ่ง

สรุป

ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานิกายตันตระ ถือว่าการบรรลุความหลุดพ้นโดยถือเจตนาเป็นสำคัญ ต่อมาเห็นว่าการบรรลุความหลุดพ้นโดยถือว่ามนุษย์ยากที่จะหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง จึงต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์ รวมทั้งองค์ประกอบด้านพิธีกรรมและความเชื่อด้านการสวดมนต์และสวดธารณี ซึ่งจะทำให้การบรรลุความหลุดพ้นแบบตันตระเหมาะสมกับทุกคน ให้ผลเร็ว และมีอานิสงส์มาก และยังมีพัฒนาการด้านการบรรลุความหลุดพ้นโดยใช้พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์และการบรรลุความหลุดพ้นผ่านพุทธเทวนิยม คือ การได้รับความช่วยเหลือจากพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งทุกคนก็สามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ภายในชาตินี้ สะท้อนให้เห็นว่าการบรรลุความหลุดพ้นไม่ได้ยากลำบากเกินกว่าบุคคลทั่วไปจะบรรลุถึงได้ ทั้งยังเป็นการปฏิบัติง่าย สะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องเสียเวลาบำเพ็ญบารมีมากมายเพื่อบูทางไปสู่ความหลุดพ้นเหมือนพระพุทธศาสนานิกายอื่น

ส่วนพัฒนาการของผู้บรรลุความหลุดพ้น หลังจากที่ได้หลุดพ้นแล้วยังมีเวลาช่วยเหลือโลกและสรรพสัตว์ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นผู้มีอำนาจมากและเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ได้พัฒนาการมาจากพระอรหันต์ พระโพธิสัตว์ และพัฒนาการมาเป็นสิทธะ คือ บุคคลผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาลจนไม่มีสิ่งใดที่จะควบคุมเขาได้อีกต่อไป เนื่องจากเป็นผู้ที่หลุดพ้นแล้ว มีภารกิจในการช่วยโลกและสรรพสัตว์ ทั้งในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครอง ผู้อำนวยผลบุญ ผู้ช่วยเหลือให้มีสวัสดิภาพ การส่งเสริมสิ่งดีงาม มีทั้งพระเดชและพระคุณ และมีความเกื้อกูลต่อโลกและสรรพสิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2525). ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา (ฝ่ายมหายาน). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.
- _____. (2538). พระพุทธศาสนาแบบทิเบต. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2548). พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2544). พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2538). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- พระมหาแผน ธมฺมเมธี (ศรีอภัย). (2548). ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพันเอกปิ่น มุทุกันต์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิมาน คมกัปปญโญ (ตริกมล). (2549). ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิฑูร มลิวัลย์และคณะ. (2533). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

วสิน อิศรสระ. (2528). พุทธปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

แสง จันทรงาม, (2544). ประทีปธรรม. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

_____. ศาสนศาสตร์. (2531). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2548). ปรัชญามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

เอ็ดเวิร์ด โคนซ์. (มปป.). พุทธศาสนประวัติสังเขป. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

การศึกษาวิเคราะห์การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร

An Analytical Study of Disaster Relief by the Ratana Sutta

พระมหาปริญา วรญาโน

Pramaha Parinya Varanano

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดมัทนิมวาส จังหวัดอุดรธานี

Phrapariyatthamma School, General Education Department Wat Matchimawat Udon Thani Province

E-mail: yatodchuay@hotmail.co.th

Received: 4 November 2021; Revised: 14 November 2021; Accepted: 20 November 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร พบว่า ภัยพิบัติในพระพุทธศาสนา เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มี 4 ประเภท ได้แก่ อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย และทุพภิกขภัย สาเหตุมี 2 สาเหตุใหญ่ ได้แก่ สาเหตุทางธรรมชาติ เกิดจากธาตุน้ำ ลม และไฟกำเริบ สาเหตุจากมนุษย์ เกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ ส่งผลกระทบทั้งทางร่างกาย และด้านจิตใจ แก่มนุษย์และสรรพสัตว์ทุกชนิดบนโลก โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เกิดภัยพิบัติจากการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

รัตนสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สวดขจัดปัดเป่าภัยพิบัติในสมัยพุทธกาลที่เกิด ทรงแนะนำให้พระเถระน้อมรำลึกถึงคุณของรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ และอามวยพรให้สรรพสัตว์เหล่านี้มีความสุข ทำให้เกิดความสงบกายสงบใจ ลดความทุกข์ใจจากภัยพิบัติที่เกิดจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 ทำให้ได้รับความศรัทธาและพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลาย และสามารถนำมาพัฒนาชีวิต ได้แก่ 1) การพัฒนาทางจิต คือ ลดความท้อถอย เป็นต้น ทำให้จิตใจไม่แฉ่มใสคลุมเครือ 2) การพัฒนาทางกาย เช่น ช่วยปรับสมดุลให้ร่างกาย ทำให้มีสติ เป็นภูมิคุ้มกันโรคไปในตัว 3) การพัฒนาทางด้านสังคม ทำให้เกิดความสามัคคีในสังคม 4) การพัฒนาทางด้านปัญญา ทำให้เกิดปัญญาความฉลาดรู้ เท้าทันตามความเป็นจริง ความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ แก้ไขปัญหาได้ด้วยสติปัญญา หากสวดสาธยายมนต์แล้ว มีการเจริญวิปัสสนาภาวนา ก็จะเป็นการพัฒนาจิตขั้นสูงสุด

คำสำคัญ: การบรรเทา, ภัยพิบัติ, รัตนสูตร

Abstract

This article aims to study and analyze disaster relief using the Ratana Sutra. There are 4 types of natural phenomena: fire, flood, storm, and famine. There are 2 major causes: natural causes. Caused by water, wind and fire elements. Caused by humans. Caused by lobha, hatred and delusion. It affects both physically and mentally to human beings and all kinds of creatures on earth. Especially in the current era of disaster caused by the epidemic of the corona virus (COVID-19), both domestically and internationally.

Ratana Sutra is a sutra that the Lord Buddha used to chant to dispel disasters in the time of the Lord Buddha. He advised the Thera to commemorate the virtues of Ratana, namely Buddharatana, Dhammaratana, and Sangharatana, and bless these beings with happiness. cause peace of mind Reduce suffering from disasters caused by the COVID-19 epidemic situation, resulting in auspiciousness and free from all dangerous obstacles and can be used to improve life, namely 1) mental development, i.e. reducing discouragement, etc., making the mind not bright and ambiguous 2) physical development, for example, helping to balance the body, resulting in consciousness and immunity to disease in the body 3) spiritual development Social Cause social unity. 4) Intellectual development. cause wisdom, wisdom, knowledge as timely as it actually is Right understanding of the Three Jewels, knowing the sins - the merits, the virtues - the harms, the benefits - not the benefits Solve problems with wisdom If the mantra has been recited There is a growth in Vipassana meditation. It will be the highest level of mental development.

Keywords: relief, disaster, Ratana Sutra

บทนำ

การเกิดภัยพิบัติที่รุนแรงแต่ละครั้ง มักจะส่งผลให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ยิ่งองค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (นาซา) ชี้ว่าจะเกิดการระเบิดครั้งรุนแรงที่สุดบนดวงอาทิตย์ ซึ่งจะมีผลต่อมนุษย์และโลกอย่างแน่นอน การเกิดพายุสุริยะอาจส่งผลให้ขั้วแม่เหล็กโลกกลับขั้ว หรือไม่ก็ห่มุณผิวดินทางไป จากการศึกษาร่วมกันของกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ กลุ่มนักธรณีฟิสิกส์ และนักดาราศาสตร์ พบว่าดวงอาทิตย์และโลกกำลังเข้าสู่การพลิกกลับของขั้วแม่เหล็ก ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับโลกอีก เสมือนเมื่อ 65 ล้านปีที่ผ่านมา การกลับขั้วแม่เหล็กในครั้งนั้นได้ทำให้สัตว์จำพวกไดโนเสาร์สูญพันธุ์ (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, 2555) หรือในปัจจุบันที่เกิดภัยพิบัติที่เกิดจากโรคติดต่อร้ายแรง เช่น โรคไวรัสโคโรนา-โนนทิน (Covid-19) ซึ่งทั่วโลกต่อสู้กับการแพร่ระบาดของโรคทางเดินหายใจดังกล่าวอย่างถึงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หลังจากที่ตัวเลขผู้เสียชีวิตล่าสุดสูงเกินกว่าหนึ่งพันราย และมียอดผู้ติดเชื้อสะสมทั่วโลกกว่าสี่หมื่นรายแล้ว ก่อนหน้านี้มีการเรียกชื่อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ และโรคไขปอดอักเสบที่เกิดขึ้นจากไวรัส

ชนิดนี้หลายชื่อ เช่น ไข้ฉี่หนู ไวรัสจีน หรือไข้หวัดคางคาว ซึ่งล้วนแต่สร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคดังกล่าว (ปีปิซีไทย, 2564)

ในปัจจุบัน สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นที่เกิดจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ว่า “โควิด-ไนน์ทีน” (Covid-19) โดยชื่อนี้มาจากคำย่อในภาษาอังกฤษของคำว่าโคโรนา ไวรัส และ ดิซิส (Disease) ที่แปลว่า โรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งเลข 19 ซึ่งแสดงถึงปีที่มีการรายงานการแพร่ระบาดครั้งแรก นายเทรอส อาดานอม เกเบรเยซัส ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอนามัยโลก แถลงตั้งข้างต้นที่นครเจนีวาของสวิตเซอร์แลนด์ และเรียกร้องให้ทั่วโลกต่อสู้กับการแพร่ระบาดของโรคทางเดินหายใจดังกล่าวอย่างถึงที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ หลังจากที่ตัวเลขผู้เสียชีวิตล่าสุดสูงเกินกว่าหนึ่งพันราย และมียอดผู้ติดเชื้อสะสมทั่วโลกกว่าสี่หมื่นรายแล้ว ก่อนหน้านี้มีการเรียกชื่อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ และโรคไข้วอดอักเสบที่เกิดขึ้นจากไวรัสชนิดนี้หลายชื่อ เช่น ไข้ฉี่หนู ไวรัสจีน หรือไข้หวัดคางคาว ซึ่งล้วนแต่สร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคดังกล่าว ส่วนชื่อที่เป็นทางการของเชื้อไวรัส 2019-nCoV ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกชั่วคราวนั้น คณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยอนุกรมวิธานวิทยาของไวรัส (International Committee on Taxonomy of Viruses) ได้กำหนดให้ใช้ชื่อใหม่ว่า SARS-CoV-2 หรือไวรัสโคโรนาโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรงชนิดที่สอง (Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2) เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพันธุกรรมอย่างใกล้ชิดกับเชื้อไวรัสโรคซาร์ส ในการแถลงข่าวครั้งล่าสุดนี้ องค์การอนามัยโลก ย้ำว่ายังคงมีโอกาสสกัดกั้นการแพร่ระบาดของไวรัส SARS-CoV-2 ได้จริง หากสามารถระดมทรัพยากรเพื่อต่อสู้กับโรคได้อย่างเพียงพอ โดยมาตรการที่จีนดำเนินอยู่นั้นมีความเหมาะสม และช่วยชะลอการแพร่ระบาดไปยังประเทศต่างๆ ให้ช้าลง (ปีปิซีไทย, 2564)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภัยพิบัติขึ้นมาแล้วหลายครั้ง เช่น ครั้งหนึ่งเมืองไพสาลี เกิดทุพภิกขภัยฝนแล้งข้าวยากหมากแพง คนล้มตายเป็นอันมากเพราะความอดอยาก พระเจ้าแผ่นดินและประชาชน จึงพากันไปอาราธนาพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง ก็มีฝนตกมาทำใหญ่ ครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เรียนรัตนสูตร อันมีเนื้อความสรรเสริญแก้ววิเศษ 3 ประการที่ไม่มีแก้วอื่นใดเสมอเหมือน คือ พุทธรัตนะ อัมมรัตนะ และสังฆรัตนะ และทำให้ผู้สวด ผู้ฟัง ผู้บูชาและผู้ระลึกถึงประสบแต่ความสุขสวัสดิ เมื่อพระอานนท์เรียนและสาธยายพร้อมทั้งได้นำบาตรน้ำมนต์จากพระพุทธเจ้าไปประพรมรอบกำแพงเมือง 3 ชั้นตลอดสามยามตามรับสั่ง เมื่อน้ำพระพุทธมนต์ไปถูกพวกปีศาจๆ ก็หนีไป ถูกมนุษย์ที่เจ็บป่วยความเจ็บป่วย ใดๆ ก็หายสิ้น พระอินทร์ก็ดำริว่าแม้เราก็ควรอ้างคุณพระรัตนตรัยทำให้ชาวเมืองประสบสุขจึงได้ตรัส 3 บทท้าย แม้ปริตรนี้ ก็มีการสวดยอตั้งที่นำมาลงไว้เพื่อความเหมาะสมต่อเวลา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจ มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อชีวิตสมควรอย่างยิ่งที่คนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัตนสูตร เป็นพื้นฐาน ถือว่าการสวดมนต์รัตนสูตร เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธส่วนหนึ่ง ครั้นการสวดรัตนสูตรนั้น ถ้าสวดมนต์ได้ก็จะเป็นคุณค่าอย่างยิ่ง นอกจากนี้การสวดรัตนสูตร ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพุทธพจน์จึงเรียกว่าพุทธมนต์ คือ พุทธพจน์อันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์สาวกของพระองค์มีสมาธิจิตอันแน่วแน่สวดพร้อม ๑ กันเพื่อให้สัมฤทธิ์ตามความหมายแห่งถ้อยคำพุทธพจน์ที่นำมาสวดนั้นความมุ่งหมายของการสวดมนต์ถือเป็นมงคลที่อุบาสกอุบาสิกาในประเทศไทยปัจจุบันปฏิบัติกัน นอกจากนี้เพื่อเป็นสิริมงคลแล้วยังเชื่อว่าสามารถป้องกันภัยพิบัติ ความวินาศแห่งชีวิตอีกด้วย สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทยกับคณะสงฆ์ไทยที่มี

มติมหาเถรสมาคม ที่พิเศษ 4/2564 เรื่อง การเจริญพระพุทธมนต์บทรัตนสูตร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ พศ. 0006/341 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม 2564 แจ้งว่า ตามที่ได้มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ระลอกใหม่ ได้แพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างแพร่กระจายออกไปในหลายพื้นที่ของประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ติดเชื้อสะสม และผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และได้มีผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อมีแนวโน้มจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ทั้งทางด้านจิตใจและความเป็นอยู่ กอปรกับรัฐบาลได้ประกาศ ข้อกำหนดให้ทุกคนปฏิบัติตามมาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) อย่างเคร่งครัด ได้อัญเชิญบทสวดรัตนสูตรมาเจริญพระพุทธมนต์ ให้ทุกวัดและพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ สวดสาธยายรัตนสูตรเพื่อเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจและเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อประชาชนชาวไทยท่ามกลางสถานการณ์โรคในปัจจุบัน

ดังนั้น การสวดรัตนสูตร ด้วยเหตุที่การสวดมนต์มีความสำคัญอย่างน้อยก็เป็นการสาธยายคำสอนของพระพุทธเจ้า การบำรุงขวัญกำลังใจและเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อประชาชนชาวไทยท่ามกลางสถานการณ์โรคในปัจจุบัน หากเข้าใจในเนื้อหาด้วยนั้นก็จะทำให้ชาวพุทธมีคุณภาพชีวิตมีสติปัญญาประกอบกับศรัทธา เป็นสัมมาปฏิบัติ เป็นประโยชน์ในชีวิตอย่างมีคุณค่า นั้นย่อมเป็นไปเพื่อบรรเทาภัยพิบัติ โรคทั้งปวงสมควร ซึ่งจะมีผลให้รู้ถึงคุณค่า ความเชื่อ อาณิสสของการสวดมนต์ จนมีผลต่อการพัฒนาจิตใจ ชีวิต ส่งผลไปถึงสุขภาพกาย สุขภาพใจของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย

ความเป็นมาของรัตนสูตร

“บทรัตนสูตร” มักจะเรียกกันว่า “บทสวดเจ็ดตำนาน” เป็นพระสูตรที่พระอานนท์เถระได้ศึกษาจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อใช้สวดขจัดปัดเป่าภัยพิบัติร้ายแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับชาวกรุงเวสาลี ที่มีทั้งโรคระบาด อันตรายจากภูตผีปีศาจ (มนต์ ทองธัช, 2534) ความอดอยากล้มตาย มีความเป็นมาดังนี้

1. ความเป็นมาของรัตนสูตร

บทรัตนสูตร เป็นบทสวดพรรณนาคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และอัสสัมชิตา อำนวยสวัสดิมงคล (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560) ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ รัตนสูตร ว่าด้วยรัตนอันประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสรัตนสูตร ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนอากาศ (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภาสิตโดยเคารพเถิด เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ จงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด มนุษย์เหล่านี้ใคร่เรื่องเช่น สรรพมาให้ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนี้ ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท จงรักษามนุษย์เหล่านั้น ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ หรือรัตนชาติที่ประณีต (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ไต ๆ ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่น หรือในสวรรค์ ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้นๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ พระศาสดานี้ผู้มีพระทัยตั้งมั่น ทรงบรรลุธรรมได้นั้นเป็นที่สันนิษฐาน ปราศจากโรค เป็นอมตธรรมอันประณีต ไม่มีธรรมใดๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรมด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐตรัสสรรเสริญสมาธิ

(อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ได้ว่าเป็นธรรมสะอาดตรัสถึงสมาธิได้ว่าให้ผลโดยลำดับสมาธิอื่น (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ที่เสมอด้วยสมาธินั้น ไม่มีนี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระธรรมด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

บุคคล 108 จำพวก (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ที่สัตบุรุษสรรเสริญ ซึ่งจัดเป็นบุคคล 4 คู่ เป็นสาวกของพระสุตเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมากนี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าเป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความห่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์ สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเชื่อนที่ฝังลงดิน อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถอยกำเริบในภพที่ 8 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์ พระโสดาบันนั้นละธรรม 3 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคได้แล้ว แม้จะมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระโสดาบันนั้นพ้นแล้วจากอบายทั้งสี่ (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) และจะไม่ทำอาภิวาจา 6 (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์ ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ เรากล่าวว่าผู้เห็นบท (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) แล้ว ไม่อาจทำอย่างนั้นได้นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์ พุ่ไม่งามในป่า ซึ่งมียอดออกดอกบานสะพรั่ง ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดู งามอย่างยิ่ง ฉันทิ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ฉันทินั้น เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้าด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำทางอันประเสริฐมาให้ ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใคร ๆ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์ พระชินาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่ ทั้งมีจิตเบื่อหน่ายในภพที่จะเกิดต่อไป ท่านเหล่านั้นชื่อว่ามิพซ (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) สิ้นแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้น เป็นปราชญ์ ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไปนี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ์

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้นหรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคต (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) พุทธเจ้าที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสวัสดิ์ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้นหรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระธรรมของพระตถาคตที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสวัสดิ์

ญาติทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้นหรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระสงฆ์ของพระเถรเถาและภิกษุสงฆ์แล้ว ขอให้มีความสุขดี ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่ ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. บทสวด “รัตนสูตร” โลโรคภัยตั้งแต่สมัยพุทธกาล

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้เกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 แล้วนั้น มาตรการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมการป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 ที่ช่วยในด้านจิตใจ อีกหนึ่งมาตรการนั้นก็คือ การจัดให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศสวดมนต์บทรัตนสูตรหรือรัตนสูตรในช่วงทำวัตรเย็น ผ่านการถ่ายทอดสดทางทีวี

การสวดมนต์รัตนสูตรนี้ นายเทวัญ ลิปตพัลลภ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ข้อมูลมาตรการแก้ไขปัญหาจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ให้สัมภาษณ์ถึงแนวคิดที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้ทุกวัดทั่วราชอาณาจักร และวัดไทยในต่างประเทศเจริญพระพุทธมนต์บทรัตนสูตร เพื่อเป็นสิริมงคลและสร้างขวัญกำลังใจในช่วงสถานการณ์ประเทศเกิดวิกฤตว่า ที่ผ่านมามาตั้งแต่โบราณก็มีช่วงที่ประเทศประสบกับโรคภัยไข้เจ็บ เช่น การระบาดของโรคอหิวาตกโรค ก็จะมีการสวดมนต์บทนี้เพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยปัดเป่าเรื่องโรคภัยไข้เจ็บและสิ่งไม่ดีให้พ้นจากประเทศไป

โดยนอกจากจะให้แต่ละวัดได้สวดมนต์บทนี้ ในช่วงหลังจากทำวัตรเย็นทุกวัน ก็ยังได้คุยกับวัดต่าง ๆ เพื่อประสานขอความร่วมมือ โดยจะเริ่มตั้งแต่วันแรกวันที่ 25 มีนาคม 2563 จะเป็นการนำสวดโดยคณะสงฆ์นำโดยวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งจะกราบทูลอาราธนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธานในพิธี รวมไปถึงวัดบวรนิเวศวิหาร และวัดไตรมิตรฯ และวัดในจังหวัดหลักเพื่อเสริมให้กำลังใจกับประชาชนท่ามกลางโรคภัยในช่วงนี้ (ไทยโพสต์, 2563) ซึ่งบทสวด “รัตนสูตร” มีความเป็นมา ดังต่อไปนี้

3. ความสำคัญของ “รัตนสูตร”

ครั้งหนึ่งกรุงเวสาลีนั้นเกิดทุกข์ภัย ฝนแล้งข้าวกล้าตายเกลื่อนกลาด จนชาวเมืองมากมายต้องล้มตาย ต้องนำศพไปทิ้งนอกเมือง ครั้นพวกอมนุษย์ได้กลิ่นคนตายก็พากันเข้าพระนคร รบกวนมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ต่าง ๆ นาๆ แต่นั่นผู้คนก็ล้มตายเพิ่มมากขึ้น ทั้งเพราะความอดอยาก ความปฏิกูลจนเกิดอหิวาตกโรค และอมนุษย์เบียดเบียน ชาวเมืองจึงพากันไปกราบทูลพระราชาว่า แต่ก่อนนี้ นับได้ 7 ชั่วราชสกุล ไม่เคยเกิดภัยเช่นนี้เลย พระองค์ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม ครั้นพระราชาทรงเรียกพระประยูรญาติเจ้า เจ้าลิขิตวิมาประชุมโดยพร้อมกัน เพื่อพิจารณาว่า พระองค์ได้ตั้งอยู่ในความบกพร่องหรือไม่ แต่ไม่ปรากฏว่าพระราชาทรงมิได้กระทบบกพร่องแต่อย่างใด จึงมีการถกเถียงกันถึงหนทางที่จะปัดเป่าภัยอันตรายที่เกิดขึ้น สุดท้าย บรรดาเจ้าลิขิตวิมาประชุมให้เชิญเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาโปรด

เมื่อเจ้าลิขิตวิมาประชุมนครเวสาลีได้เข้าเฝ้า และกราบทูลความเป็นไปแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาว่า เมื่อตรัสรัตนสูตรในกรุงเวสาลี การอารักขาจักแผ่ไปแสนโกฏิจักรวาลจบสูตร สัตว์ 84,000 จักตรัสรู้ธรรม แล้วจึงทรงรับนิมนต์ นับเป็นประโยชน์ถึง 2 ทาง จึงทรงรับนิมนต์ไป ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสาร ผู้ทรงอุปฐากพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบเช่นนั้น ก็โปรดให้รับแต่งทางเสด็จพระพุทธดำเนินระยะทางจากกรุงราชคฤห์ถึงแม่น้ำคงคา อันเป็นพรหมแดนแห่งแคว้นทั้งสองนั้น 5 โยชน์ รับสั่งให้ปราบพื้นผืนดิน ทำทางให้เรียบให้ปลูกที่ประทับแรมทุกโยชน์ เตรียมให้เสด็จวันละโยชน์ แล้วทูลเชิญเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุ 500 รูป มีการส่งเสด็จอย่างเอิกเกริกมโหฬาร ครั้นเมื่อเสด็จถึงเขตแดนนครเว

สาธิต์ลำดับนั้น พอพระผู้มีพระภาคเจ้ายกพระบาทแรกวางลงริมฝั่งแม่น้ำคงคา ฝนโบกขรพรรษก็โปรยเม็ดลงมา ชากศพทั้งปวงถูกน้ำพัดส่งลงสู่แม่น้ำคงคา พื้นดินก็สะอาดสะอ้าน และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงกรุงเวสาลี ท้าวสักกะจอมทวยเทพ อันหมู่เทพห้อมล้อมก็เสด็จมาถึง ยังผลให้อมนุษย์ทั้งหลายต้องหลบหลีกหนีไปจากเมืองเวสาลีเป็นอันมาก

ลำดับต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืนใกล้ประตูพระนครทรงเรียกท่านพระอานนท์มาสั่งว่า อานนท์ เธอจงเรียนรัตนสูตรนี้ ถือเครื่องประกอบพิธีกรรม เทียวเดินไประหว่างปราการ 3 ชั้นแห่งกรุงเวสาลี กับพวกเจ้าลิจฉวีราชกุมาร ทำพระปริตร แล้วได้ตรัสรัตนสูตร พอพระเถระกล่าวว่า ยงกิญจิ เท่านั้น พวกอมนุษย์ที่อาศัยกองขยะและที่ผาเรือนเป็นต้น ซึ่งยังไม่หนีไปในตอนแรก ก็พากันหนีไปทางประตูทั้ง 4 ประตูทั้งหลายก็ไม่มีที่ว่าง อมนุษย์บางพวก เมื่อไม่ได้ที่ว่างที่ประตูทั้งหลาย ก็พากันกำแพงเมืองหนีไป พอพวกอมนุษย์พากันไปแล้ว ที่เนื้อตัวของพวกมนุษย์ทั้งหลาย โรคก็สงบไป พวกมนุษย์ทั้งหลายก็พากันออกมาบูชาพระเถระด้วยดอกไม้ของหอมเป็นต้นทุกอย่าง มหาชนเฝ้าของหอมทุกอย่างฉาบพาสัญชาคารที่ประชุมท่ามกลางพระนคร ทำเพดานขจิตด้วยรัตนะ ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ปุพฺพธอาสน์ลง ณ ที่นั้นแล้วนำเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ามา (สารานุกรมเสรี, 2563)

วิเคราะห์การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร

หน้าการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้หมายถึง การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร จากการศึกษาค้นคว้า บทรัตนสูตร เป็นบทสวดพรรณนาคุณ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ และอําสัจจวาจา อํานวยสวัสดิมงคล ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ รัตนสูตร ว่าด้วยรัตนอันประณีต การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตร จึงวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. การนํารัตนสูตรมาสวดสํายเพื่อเกิดมงคลแก่ชีวิต

การสวดสํายมนต์มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เพียงแต่การสวดมนต์ในสมัยนั้นท่านไม่ได้เรียกว่าการสวดมนต์ ไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่เป็นแบบอย่างในปัจจุบัน ในขั้นต้นเป็นการสวดสํายเพื่อความทรงจำพระพุทฺธวจนะ หรือ ทบทวนหลักคำสอนสำคัญที่พระพุทฺธเจ้าทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่างๆ เป็นการสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้วิธีเรียนรู้จากอาจารย์ ที่เรียกว่า มุขปาฐะ และในบางครั้งพระพุทฺธเจ้าทรงแนะนำให้พระสงฆ์สวดสํายมนต์เพื่อให้เกิดความสงบและเป็นอุบายในการบรรลุนิพพาน เมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดสํายก็พากันอนุโมทนาและได้ถือกันว่าการได้ยินพระสงฆ์สวดสํายเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดความสุขไม่มีภัยเบียดเบียน ด้วยเหตุที่การสวดมนต์มีความสำคัญ เมื่อเกิดโรคระบาดหรือมีอาการเจ็บป่วยขึ้น พุทธศาสนิกชนจึงได้รับเอาสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่างในการสวดมนต์เพื่อให้เกิดความสงบสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีงามต่อชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามดังนั้น การนํารัตนสูตรมาสวดสํายเพื่อเกิดมงคลแก่ชีวิต จึงมีมุ่งหมายดังนี้

1.1 เป็นการประกาศให้เหล่าภูตคฤมครองรักษาพวกมนุษย์ ที่นำเครื่องพลีกรรมมาบวงสรวงทั้งในเวลากลางวัน และกลางคืน ซึ่งพลีกรรมนี้หมายถึง การทำบุญตามหลักพุทธศาสนานั้นเอง ในทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งประเภทของบุญที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุไว้ 10 อย่าง ดังต่อไปนี้ 1) ทานมัย บุญที่สำเร็จหรือเกิดจากการให้ทาน 2) สีลมัย บุญที่สำเร็จจากการรักษาศีล 3) ภาวนามัย บุญที่สำเร็จจากการภาวนา 4) เวยยาวัจมัย บุญที่สำเร็จมาจากการชวนช่วยเหลือในการทำบุญ 5) เชฏฐาปายนมัย บุญที่สำเร็จจากการอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อผู้ใหญ่ 6) ปัตติทานมัย บุญที่สำเร็จจากการแผ่อุทิศบุญกุศล 7) ปัตตานุโมทนามัย บุญที่สำเร็จจากการอนุโมทนาบุญที่คนอื่นทำแล้ว 8) ธัมมเทสนามัย บุญที่สำเร็จจากการ

แสดงธรรม 9) อัมมัสสวนมัย บุญที่สำเร็จจากการฟังธรรม 10) ทิฏฐุชกรรม บุญที่สำเร็จจากการทำความเห็นให้ตรงกับคลองคลองธรรม

1.2 เป็นการบรรยายคุณพระรัตนตรัย ว่าเป็นรัตนะอันประเสริฐสุด โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุณของพระสงฆ์หรือพระอริยะเจ้านั้น มีการบรรยายคุณของท่านอย่างละเอียดว่า เป็นผู้ประกอบด้วยศีลเป็นอันดี มีใจมั่นคง ไม่มีกามกิเลส เป็นผู้ไม่มีความห่วงใย ไม่มีความหวั่นไหวด้วยโลกธรรม และมีพระนิพพานอันเป็นอมตะเป็นที่สุด ด้วยคุณของพระสงฆ์ดังที่พระคาถาพรรณนามานี้ ถือเป็นสัจจะอันยิ่งใหญ่ ยิ่งซึ่งความสวัสดิมีชัยแก่ผู้ประกาศหรือสาธยายคุณของท่าน ทั้งนี้รัตนสูตรยังให้น้ำหนักกับการพรรณนาคุณลักษณะของพระโสดาบันเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการระบุว่า พระโสดาบันจะไม่ถือเอาภพที่แปด คือ เกิดอย่างมากอีกเพียงเจ็ดครั้ง และยังสามารถละสังโยชน์ (ทำลายกิเลสให้หมดไป) 3 ประการ คือ (1) สักกายทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าเป็นอัตตา (2) วิจิกิฉา หมายถึง มีความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย (3) สีลัพพตปรามาส หมายถึง ความถือมั่นศีลพรต ยึดติดศีลด้วยวัตร ทำให้พระอริยะเจ้าชั้นนี้คือ พระโสดาบันพ้นแล้วจากการตกลงสู่อบายภูมิ และจะไม่อาจทำอภิสฐาน 6 หมายถึง ฐานะอันหนัก 6 ประการ ได้แก่ (1) ฆ่ามารดา (2) ฆ่าบิดา (3) ฆ่าพระอรหันต์ (4) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ (5) ทำให้สงฆ์แตกกัน (6) เข้ารีตศาสนาอื่น (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) อันมิใช่สัมมาทิฏฐิอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม พระโสดาบันยังอาจทำกรรมชั่วด้วยกาย วาจา หรือใจอยู่บ้าง แต่ก็ไม่สามารถปิดบังกรรมชั่วที่กระทำไว้นั้น เพราะการที่บุคคลผู้เห็นทางพระนิพพานแล้ว จะปิดบังกรรมชั่วของตนไว้นั้น พระตถาคตกล่าวว่าไม่อาจปิดบังได้

1.3 เป็นการประกาศให้รู้ทั่วถึงหลายจกนัมมัสการพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และอำนวยการให้สรรพสัตว์เหล่านี้มีความสุข โดยเหตุที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระสูตรนี้ เพื่อขจัดปัดเป่าภัยความ อุดอยาก ภัยจากโรคระบาด และภัยจากอมนุษย์เบียดเบียน ชาวพุทธจึงถือเป็นธรรมเนียมสวดพระสูตรนี้เพื่อขจัดโรคภัยเช่นโรคห่า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่าการสาธยายรัตนสูตร (รัตนสูตร) หรือรัตนปริตรจะทำให้ได้รับความสวัสดิ และพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลาย

สรุปได้ว่า การนำรัตนสูตรมาสาธยายเพื่อเกิดมงคลแก่ชีวิต เพื่อใช้สวดขจัดปัดเป่าภัยพิบัติที่เกิดกับชาวกรุงเวสาลี พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระเถระน้อมรำลึกถึงคุณของรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทำวัจกิริยาให้เกิดเป็นอานุภาพขจัดปัดเป่าภัยพิบัติทั้งหลาย เริ่มต้นด้วยการแนะนำให้เหล่าภุมิทัตทั้งหลายได้อนุโมทนาบุญกุศลที่หมู่มนุษย์อุทิศให้ และเมื่ออนุโมทนาแล้ว ขอให้เกิดความเมตตาทำการรักษามนุษย์ทั้งหลาย ต่อมาเป็นการน้อมคุณพระรัตนตรัย เป็นสัจจาจาเพื่อให้เกิดความสวัสดิ และสุดท้ายเป็นคำกล่าวของท้าวสักกะที่ผูกขึ้นเป็นคาถาพรรณนาคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นสัจจาจาให้เกิดความสวัสดิ โดยเหตุที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระสูตรนี้ เพื่อขจัดปัดเป่าภัยความอุดอยาก ภัยจากโรคระบาด และภัยจากอมนุษย์เบียดเบียน ชาวพุทธจึงถือเป็นธรรมเนียมสวดพระสูตรนี้เพื่อขจัดโรคภัยในอดีต เช่น โรคห่า เป็นต้น ส่วนในปัจจุบันมนุษย์สวดเพื่อขจัดโรคระบาดโควิด 19 นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่าการสาธยายรัตนสูตรหรือรัตนปริตรจะทำให้ได้รับความสวัสดิ และพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลาย รบกวณ ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ประกอบอาชีพในทางใดก็จะได้ความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับสืบไป

2. การพัฒนาชีวิตด้วยรัตนสูตร

2.1 การพัฒนาทางจิต

การบรรเทาภัยพิบัติโรคทางจิต คือ โรคที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ความริษยา ความตระหนี่ ความท้อถอย เป็นต้น เมื่ออาการเหล่านี้ปรากฏขึ้นก็จะทำให้จิตใจไม่แจ่มใสคลุมเครือ ภาวะจิตเช่นนี้เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรม ผิวพรรณกลับหมองคล้ำ เมื่อจิตใจถูกครอบงำด้วยพลังในทางลบ เรากลายเป็นคนน่าเบื่อ ไม่มีความสุข และสุขภาพทรุดโทรมคล้ายกับการหายใจเอาอากาศที่มีสารพิษเข้าไป ในทางตรงข้าม หากผู้ปฏิบัติพยายามอย่างแข็งขันในการเจริญสติ กำหนดรู้อารมณ์ให้คมชัดอยู่ทุกขณะ เป็นธรรมชาติอยู่เองที่จิตก็จะเกาะอยู่กับอารมณ์นั้น โดยไม่ฟุ้งซ่านหรือซัดส่าย สมาธิหรือความตั้งมั่นของจิตจะปรากฏขึ้น จากนั้นจิตจะสะอาดปราศจากนิวรณ์หรืออคติใด ๆ และแล้วปัญญาจะเริ่มเบ่งบาน เมื่อสภาวะญาณเกิดขึ้นจิตจะบริสุทธิ์มากขึ้นราวกับได้หายใจเอาอากาศบริสุทธิ์อีกครั้ง หลังจากที่ได้กลับจากเมืองใหญ่ที่มีความพลุกพล่านสติ วิริยะ และธัมมวิริยะ ก่อให้เกิดสมาธิ และสภาวะญาณตามลำดับ การเกิดสภาวะญาณแต่ละขั้นเปรียบเสมือนการได้รับอากาศบริสุทธิ์เข้าไปในร่างกาย สภาวะญาณที่ประจักษ์การเกิดดับของสภาวะธรรมเป็นการเริ่มต้นของการปฏิบัติที่ดีและลึกซึ้ง อุเบกขาสัมโพชฌงค์ทำให้จิตมีความมั่นคงและสติมีความลึกซึ้งมากขึ้น การเกิดดับของอารมณ์มีความแจ่มชัด และผู้ปฏิบัติหมดความสงสัยในสภาวะธรรมที่สามารถสัมผัสได้โดยตรง พลังปัญญาที่แรงกล้าขึ้นโดยฉับพลันนี้อาจทำให้รู้สึกว่าการปฏิบัติไม่ต้องใช้ความพยายามมาก ผู้ปฏิบัติอาจเข้าใจว่าไม่มีตัวตนหรือแม้แต่ผู้ที่ออกแรงพยายาม ปิติและความอิ่มใจเกิดเมื่อผู้ปฏิบัติ ประจักษ์ความบริสุทธิ์ของจิตด้วยตนเองรวมทั้งความลึกลับของสังขารธรรมที่เผยออกขณะต่อขณะความสุขที่เปี่ยมล้นตามมาด้วยความสงบนิ่ง และจิตที่ปราศจากความสงสัยและวิตกกังวลในช่วงของความสงบนี้ จิตสามารถจะมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สมายิยังม่นคงเมื่อปราศจากสิ่งรบกวน ในการปฏิบัติที่ลึกซึ้งนี้ แม้ว่าปิติและความสุขที่ลึกซึ้งยังคงอยู่ ผู้ปฏิบัติจะมีสภาวะจิตที่เป็นกลางอย่างแท้จริง ไม่ถูกพัดพาไปตามกระแสของกามคุณอารมณ์ นอกจากนี้ อารมณ์ที่ไม่น่าพอใจก็ไม่รบกวนจิต ผู้ปฏิบัติจะไม่รู้สึกถึงภัยความเจ็บปวดหรือโหยหาสิ่งที่น่าพอใจใด ๆ

สรุปได้ว่า การพัฒนาทางจิตด้วยรัตนสูตร คือ โรคที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ความริษยา ความตระหนี่ ความท้อถอย เป็นต้น เมื่ออาการเหล่านี้ปรากฏขึ้นก็จะทำให้จิตใจไม่แจ่มใสคลุมเครือ ภาวะจิตเช่นนี้เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรม ผิวพรรณกลับหมองคล้ำ เมื่อจิตใจถูกครอบงำด้วยพลังในทางลบ เรากลายเป็นคนน่าเบื่อ ไม่มีความสุข และสุขภาพทรุดโทรมคล้ายกับการหายใจเอาอากาศที่มีสารพิษเข้าไป

2.2 การพัฒนาทางร่างกาย

การสวดบทรัตนสูตรมีผลต่อร่างกายเช่นเดียวกับจิตใจ เพราะกายกับจิตเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด เมื่อจิตมีความบริสุทธิ์โดยมีโพชฌงค์ประคับประคองอยู่ ระบบการหมุนเวียนโลหิตจะทำงานได้ดีขึ้น เม็ดเลือดที่สร้างขึ้นใหม่จะมีความบริสุทธิ์และจะแทรกซึมไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้อวัยวะและอวัยวะต่าง ๆ มีความคล่องแคล่ว ความสามารถในการรับรู้สูงขึ้น ผิวพรรณผ่องใส ผู้ปฏิบัติบางคนอาจรู้สึกว่ามีแสงออกจากร่างกายของตนเองจนทำให้สว่างไสวเวลากลางคืน จิตก็เช่นกันจะแจ่มใสมีศรัทธาเข้มแข็งเช่นเดียวกับศรัทธาสัมปทา ที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรงของผู้ปฏิบัติ จิตจะเบา และคล่องแคล่วเช่นเดียวกับร่างกายที่บางครั้งรู้สึกเหมือนล่องลอยอยู่ในอากาศ บ่อยครั้งที่ร่างกายหายไป และผู้ปฏิบัติสามารถนั่งได้นาน ๆ โดยไม่รู้สึกเจ็บปวด

พลังของการสวดบทรัตนสูตรจะส่งผลต่อความเจ็บป่วยเรื้อรัง เช่น วัณโรค โรคความดันโลหิตสูง โรคกล้ามเนื้อหัวใจ โรคทางเดินปัสสาวะ โรคหัวใจ มะเร็ง และอื่นๆ โดยเฉพาะในการปฏิบัติในระดับลึกซึ้ง แต่ผล

เหล่านี้ ไม่อาจเป็นที่รับประกันได้ หากผู้ปฏิบัติเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ ในการกำหนดสติที่อาการเจ็บปวดที่เกิดจากความเจ็บป่วย หรืออาการบาดเจ็บในอดีต ผู้ปฏิบัติอาจพบการเปลี่ยนแปลงอย่างน่าอัศจรรย์จากอาการเหล่านี้ ความพยายามอย่างไม่ลดละทำให้อะไรๆ เกิดขึ้นได้ การเจริญสติปัฏฐาน หรือการสวดบทรัตนสูตร อาจให้ผลดีค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกับผู้ป่วยเป็นมะเร็ง มะเร็งเป็นโรคร้ายที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่ร่างกายและจิตใจอย่างแสนสาหัส ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานกรรมฐานได้ก้าวหน้าสามารถทำอาการให้ทุเลาลงโดยการกำหนดสติที่ความเจ็บปวด ไม่ว่าจะรุนแรงเพียงใด ผู้ปฏิบัติจะสามารถตายได้อย่างสงบ มีสติอย่างสมบูรณ์ กำหนดรู้ความเจ็บปวดอย่างเต็มที่ สมบูรณ์ และแม่นยำ ความตายเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีและประเสริฐ

จากที่กล่าวมา หากมองพุทธวิธีการบรรเทาภัยทางกาย ที่หมายถึงรักษาสุขภาพด้วยการสวดบทรัตนสูตรโดยการปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า การเจริญสติปัฏฐานก็ได้ชื่อว่าได้รับรัตนสูตรด้วยเช่นกัน และเมื่อเจริญสติถึงระดับหนึ่งแล้วแน่นอนว่าก็ย่อมเกิดผลต่อสุขภาพนั่นคือ สามารถรักษาโรคได้อย่างไม่ต้องสงสัย หากวิเคราะห์บทรัตนสูตรที่มีต่อการรักษาสุขภาพโดยผ่านการกระทำพิธีกรรม คือ การสวดมนต์ก็พอมีเหตุผลสนับสนุนได้ว่ามนุษย์เกือบทุกยุคทุกสมัย มีการท่องคาถาสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มนุษย์อาศัยภาษาและเสียงในการท่องมนต์ การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี ซึ่งมีความเก่าแก่หลายพันปี โดยอาศัยการเปล่งเสียงเป็นภาษาพูดในแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ซึ่งภาษาบาลีนี้ ประกอบด้วยสระผสมผสานอยู่แทบทุกพยางค์ การเปล่งเสียงที่มีพยัญชนะครบสามารถกระตุ้นให้เกิดพลังได้ (พระสิงห์ทน นราสโร, 2543) พลังในที่นี้คือพลังสันสะเทือน คือ เสียงโอ โฮล (Whole) กระตุ้นหัวใจ เสียงออย จอย (Joy) หรือ สวา หา ยะ กระตุ้นไต เสียงอีชี (She) กระตุ้นระบบขับถ่าย เช่น การให้เด็กเล็กปัสสาวะ มักจะบอกเด็กว่า ฉี่ ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ในภาษาบาลียังมีฐานกรณ์ หรือฐานเสียงอักขระทุกตัว เมื่อเกิดจากฐานใด เสียงก็จะไปกระตุ้นอวัยวะส่วนนั้น ๆ การเปล่งเสียงในภาษาบาลีจึงมีพลังสันสะเทือน ซึ่งในแง่โยคะแล้ว สามารถกระตุ้นจักรทั้ง 7 ในตัวเราได้ อาทิคำว่า “โอม” ถือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ (Sacred word) เพราะหากกล่าวคำนี้ออกมาด้วยเสียงสูงและไปต่ำ ผู้กล่าวจะรู้สึกถึงพลังสันสะเทือนของเสียงนั้น ๆ ไปตามจุดสำคัญของร่างกายนับแต่กันบกจนถึงลำคอและศีรษะ

ดร.ริชาร์ด เกอร์เบอร์ และแอนดรู ไวลด์ กล่าวถึง พลังสันสะเทือนที่มนุษย์ได้จากการ ท่องมนต์ และคาถาว่าเป็นยารักษาโรคได้ จากหนังสือเรื่อง Vibration Medicine กล่าวไว้ว่า โรคภัยที่ส่งผลต่อร่างกายในส่วนใด ๆ หากได้รับพลังสันสะเทือนถือเป็นการเยียวยาต่ออวัยวะนั้นๆ

ดร.แอนดรู ไวลด์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง Spontaneous Healing และได้ร่วมทำวิจัยพร้อมกับ **ดร.เกเฮนดริก** ผู้เขียนเรื่อง Conscious Breathing ทั้งสองได้ข้อสรุปว่า ร่างกายเรามีแนวโน้มที่จะสามารถรักษาตัวเองได้ หากรู้จักใช้พลังกระตุ้นอวัยวะที่มีปัญหาในร่างกาย คำถามมีอยู่ว่า เมื่อเรากล่าวคำสรรเสริญสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเคารพบูชาผู้ควรบูชาได้แก่ พระพุทธเจ้า และพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย เหตุใดการกล่าวคาถาดังกล่าว จึงนำมาซึ่งความสุขสวัสดิ์ ปกป้องคุ้มครองผู้นั้นได้ อาจอธิบายได้ว่า การเปล่งวาจาที่เป็นสัจจะธรรมออกมาเปรียบได้กับการเปล่งแสงสว่างที่ทรงคุณค่า การสวดมนต์ จึงนำมาซึ่งความสว่างไสว สามารถปกป้องผู้กล่าว และสรรพสิ่งทั้งหลายได้ ทั้งนี้มีการวิจัยที่น่าจะพิจารณาเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้คือ การมีผู้นำน้ำพระพุทธมนต์ไปวิเคราะห์ว่าอนุของน้ำเป็น เช่นไร ปรากฏว่าโมเลกุลของน้ำที่ได้รับเสียงสวดมนต์มีความสมบูรณ์สวยงาม ขณะที่น้ำที่ตั้งอยู่หน้าโทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์ มีความบกพร่องของอนุ มีรูปร่างที่ไม่สมบูรณ์ ขาดประสิทธิภาพ คำอธิบายที่ได้จากทดลองนี้คือ อนุภาพของคาถาที่มีพลังหรือการสันสะเทือนของคาถาส่งให้อนุในน้ำปรับตัวสู่ภาวะที่สมบูรณ์ละเอียดอ่อนได้ (พุจิโมโต้ โนริยุกิ, 2547)

นอกจากนี้ ข้อพิจารณาคือ ในบางครั้งผู้แปลบทสวดมนต์ก็ยังไม่เข้าใจในคำกล่าวตักเตือนแต่เหตุใดจึงสามารถมีประสิทธิผลได้ ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่า มนุษย์มีความฉลาดยิ่งกว่าสมองคอมพิวเตอร์มนุษย์จะรวบรวมข้อมูลที่ได้อยู่ตลอดเวลาเหมือนข้อมูลที่ใส่ในคอมพิวเตอร์ ความแตกต่างของมนุษย์ในโลกนี้ นอกจากครอบครัว เชื้อชาติ ฐานะ และการศึกษา ก็คือ การรับข้อมูลที่ต่างกันออกไป การสวดมนต์ถือเป็นการใส่ข้อมูลที่ต่างจากตัวเรา เพราะเป็นการกล่าวถึงสัจธรรม และเป็นคำที่ก่อปรด้วยพลังดังกล่าวแล้วข้างต้น ทั้งนี้การใส่ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพย่อมนำไปประโยชน์สุขแก่ตน ขณะเดียวกัน หากใส่ข้อมูลที่ผิดพลาดย่อมนำความทุกข์ระทมแก่ผู้นั้น ๆ ดังนั้น ความฉลาดในการเลือกข้อมูล จึงมีความสำคัญยิ่งต่อความสุขสวัสดิ์ของมนุษย์ นอกจากนี้ การสวดมนต์ภาวนา ถือเป็นทางไปสู่การบรรลุธรรม โดยอาศัยสมาธิเป็นพื้นฐานเพราะผู้สวดมนต์จะต้องท่องคาถาที่ยาก จึงต้องมีความตั้งใจมั่น การสวดมนต์อาศัยการมีสมาธิ จิตที่เป็นสมาธิ จิตที่จดจ่อแน่วแน่ และเป็นหนึ่งเดียวในปัจจุบัน ช่วยให้เกิดปัญญาเท่าทัน เข้าใจสรรพสิ่งตามเป็นจริง หากพิจารณาจากหลักฐานในพระไตรปิฎกจะพบว่า ในพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมการรักษาโรคประกอบด้วย 2 วิธี คือ 1) การสวดมนต์รักษา คือ รัตนสูตร 2) การพรมน้ำมนต์เพื่อรักษาไข้ ซึ่งตัวอย่างของการฟังบทสวดไพธมงค์แล้วหายอาพาธ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ ผู้ซึ่งอาพาธ เมื่อได้ฟังไพธมงค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ ก็ได้หายจากอาพาธนั้นทันที พระคิริมานนท์อาพาธหนักได้ฟังสัญญา 10 จากพระอานนท์อาพาธก็สงบโดยพลัน (ศิริพร ทศนศรี, 2557)

จากทัศนะของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการดังกล่าว การสวดมนต์การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตรเป็นพุทธวิธีการรักษาโรคในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้สวดมนต์สามารถนำการสวดมนต์บทอื่น ๆ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งในแต่ละพระสูตรจะมีหลักพุทธธรรมให้ผู้สวดมนต์ได้ศึกษานำหลักการ และวิธีการไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาทางร่างกายด้วยรัตนสูตรช่วยพัฒนาคุณภาพทางร่างกายให้ดีขึ้น เช่น บรรเทาจากการเจ็บป่วย หรือโรคภัยไม่เบียดเบียน โดยไม่ต้องพึ่งยา ช่วยปรับสมดุลให้ร่างกาย ทำให้ร่างกายของแข็งแรง การสัมผัสรับรู้ดีขึ้น ทางตา ทางจมูก ลิ้น ทำให้มีสติ เป็นภูมิคุ้มกันโรคไปในตัว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ทำให้บุคคลมีการดูแลร่างกายให้แข็งแรง สะอาด แต่งกายเรียบร้อย การดำรงชีวิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2.3 การพัฒนาทางด้านสังคม

การพัฒนาทางด้านสังคมด้วยรัตนสูตร จะช่วยในการพัฒนาทางด้านสังคม ทำให้เกิดสังคมคุณธรรมด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึง อาณิสสสังคหวัตถุที่เกิดจากการสงเคราะห์ประชาชนด้วย สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่เป็นประจำ เมื่อจุติจากเทวโลกมาแล้ว บุญที่เกิดจากการให้ทานเป็นประจำ จะทำให้ได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีฝ่ามือ และฝ่าเท้าอ่อนนุ่มและมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจกดกันเป็นรูปดาข่างดงาม น่าดูน่าชม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และบุญที่เกิดจากการใช้ปิยวาจาจะช่วยให้มีพระชิวหาใหญ่ยาว และมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่ชัดเจน แจ่มใส ไพเราะ ก้องกังวาน สามารถเหนี่ยวนำใจผู้ฟังให้ดื่มด่ำไปกับน้ำเสียงนั้น ส่วนอาณิสสของอตถจริยา และสมานัตตตานี้ จะทำให้มีญาติสนิทมิตรสหายตลอดจนพวกพ้องบริวารมากมาย รวมถึงพระราชามหาอมาตย์เศรษฐี มหาเศรษฐี พ่อค้า ประชาชนทุกชาติทุกภาษา ทั้งวรรณะต่าง ๆ ให้การยอมรับนับถือ ทั้งหมดจะมาเป็นพันธมิตร เป็นกัลยาณมิตร ที่ดีต่อกัน

และไม่ว่าจะไปที่ไหน ย่อมได้รับการปฏิสนธิ์เป็นอย่างอื่นนอกจากนี้ สังคหวัตถุ 4 ยังอำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้ 1) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข 2) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน 3) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ 4) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี 5) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตรจะช่วยในการพัฒนาทางด้านสังคม ทำให้เกิดสังคมคุณธรรม ด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 คือ หลักแห่งการสงเคราะห์ การช่วยเหลือเกื้อกูล พึงพาอาศัยกันเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีคือ ทาน คือ การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ปิยวาจา คือ เจรจาอ่อนหวาน พูดคำที่สุภาพ อ่อนโยน และเป็นคำที่มีประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจ อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น และสมานัตตา คือ การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัวนับถือเพื่อนมนุษย์ ผู้มีฐานะศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับตน และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้ามีสุขภาพจิตดี รักความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงย่อมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย และเมื่อมีกิจกรรมส่วนรวมสมาชิกในสังคมก็ย่อมพร้อมที่จะสละความสุขส่วนตนให้ ความร่วมมือกับส่วนรวมอย่างเต็มที่

พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย คนไทยจึงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงการเจริญจิตตานุสสนา จึงมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธอย่างแท้จริง มีอิทธิต่อความคิด ทศนคติมุมมองต่อชีวิต ทำให้ก่อเกิดศรัทธา ความเชื่อวิถีความเป็นอยู่ของชาวพุทธ จึงมีส่วนเกี่ยวพันต่อวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ รวมถึงงานด้านศิลปะ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ และภาพจิตรกรรมฝาผนังต่าง ๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสวยงาม ดนตรี และนาฏศิลป์ของคนไทย จะมีเรื่องของพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในส่วนของวรรณคดี เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาทางด้านสังคมด้วยรัตนสูตร จะช่วยในการพัฒนาทางสังคม ทำให้เกิดสังคมคุณธรรม ด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน คือ การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ปิยวาจา คือ เจรจาอ่อนหวาน พูดคำที่สุภาพ อ่อนโยน และเป็นคำที่มีประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจ อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น และสมานัตตา คือ การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัวนับถือเพื่อนมนุษย์ และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้ามีสุขภาพจิตดี รักความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงย่อมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย ทำให้เกิดความสามัคคีในสังคม

2.4 การพัฒนาทางด้านปัญญา การบรรเทาภัยพิบัติด้วยรัตนสูตรจะช่วยในการพัฒนาทางด้านปัญญา เมื่อเราสวดมนต์จิตใจก็จะจดจ่อกับบทสวดมนต์ มีสติ มีสมาธิอยู่กับบทสวดมนต์ ถ้าได้สวดมนต์พร้อมคำแปลเนื้อหาของบทสวดมนต์ จะทำให้ผู้สวดมนต์เข้าใจในความหมายในหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง และการพัฒนาทางด้านปัญญา จะทำให้บุคคลมีศรัทธา และความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ แก้ไขปัญหาได้ด้วยสติปัญญา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเจริญจิต เพื่อให้จิตสงบ กิจกรรมที่เป็นการได้อบรมจิต เช่น ฟังเทศน์ ไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม โดยให้เป็นวันสำคัญที่พุทธศาสนิกชนไปประชุมร่วมกัน เพื่อฟังพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ที่วัด ในประเทศไทยปรากฏหลักฐานว่าได้มีประเพณีวันพระมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (Chulalongkorn University, 1984) ตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง หรือมักจะเรียกว่า สิกขา 3 ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ในหนังสือคู่มือมนุษย์ (Buddhist Monks Bhikkhu, 2009) การเจริญ

วิปัสสนาภาวนา เป็นการพัฒนาคิดขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา มีผลมากกว่าการบำเพ็ญสมณภาวนา เพราะเป็นการถอนทำลายกิเลสอย่างละเอียด อันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้งมวลโดยตรง (Phra Damwisutikavee (Phichit Thitavatee), 2001) กล่าวโดยสรุป การพัฒนาทางด้านปัญญา ด้วยรัตนสูตรจะเกิดการพัฒนากาย ปัญญา ทำให้เกิดปัญญาความฉลาดรู้ เท่าทันตามความเป็นจริง ความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ แก้ไขปัญหาได้ด้วยสติปัญญา หากสวดมนต์แล้ว มีการเจริญวิปัสสนาภาวนา ก็จะเป็นการพัฒนาจิตขั้นสูงสุด

สรุป

รัตนสูตร เป็นพระสูตรที่ใช้สวดขจัดปัดเป่าภัยพิบัติที่เกิดกับชาวกรุงเวสาลี พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ พระเถระน้อมรำลึกถึงคุณของรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ทำวัจกิริยาให้เกิดเป็นอานุภาพขจัด ปัดเป่าภัยพิบัติทั้งหลาย เริ่มต้นด้วยการแนะนำให้เหล่าภุมมเทวดาทั้งหลายได้อนุโมทนาบุญกุศลที่หมู่มนุชย์อุทิศให้ และเมื่ออนุโมทนาแล้ว ขอให้เกิดความเมตตาทำการรักษามนุชย์ทั้งหลาย ต่อมาเป็นการน้อมคุณพระรัตนตรัย เป็นสัจจวาจาเพื่อให้เกิดความสวัสดี และสุดท้ายเป็นคำกล่าวของท้าวสักกะที่ผูกขึ้นเป็นคาถาพรรณาคณพระศรี รัตนตรัยเป็นสัจจวาจาให้เกิดความสวัสดี โดยเหตุที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระสูตรนี้ เพื่อขจัด ปัดเป่าภัยความอดอยาก ภัยจากโรคระบาด และภัยจากอมนุษย์เบียดเบียน ชาวพุทธจึงถือเป็นธรรมเนียมสวด พระสูตรนี้เพื่อขจัดโรคภัยในอดีต เช่น โรคห่า เป็นต้น ส่วนในปัจจุบันมนุษย์สวดเพื่อขจัดโรคระบาดโควิด 19 นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่าการสวดรัตนสูตรหรือรัตนปริตรจะทำให้ได้รับความสวัสดี และพ้นจากอุปสรรค อันตรายทั้งหลาย บทรัตนสูตรเมื่อสวดเป็นประจำจะมีอานุภาพคือ สามารถที่จะขจัดโรคภัยต่าง ๆ ภูติผีปิศาจ จะไม่มารบกวน ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ประกอบอาชีพในทางใดก็จะได้ความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ สืบไป

นอกจากการนำรัตนสูตรมาสวดสาธยายเพื่อให้เกิดมงคลแก่ชีวิตแล้ว การนำรัตนสูตรสามารถนำมา พัฒนาชีวิต ได้แก่ **การพัฒนาทางจิตด้วยรัตนสูตร** คือ โรคที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ความ ริษยา ความตระหนี่ ความท้อถอย เป็นต้น เมื่ออาการเหล่านี้ปรากฏขึ้นก็จะทำให้จิตใจไม่แจ่มใสคลุมเครือ ภาวะจิตเช่นนี้เป็นเหตุให้ร่างกายทรุดโทรม ผิวพรรณกลับหมองคล้ำ เมื่อจิตใจถูกครอบงำด้วยพลังในทางลบ เรากลายเป็นคนน่าเบื่อ ไม่มีความสุข และสุขภาพทรุดโทรมคล้ายกับการหายใจเอาอากาศที่มีสารพิษเข้าไป **การพัฒนาทางร่างกาย** เช่น บรรเทาจากการเจ็บป่วย หรือโรคภัยไม่เบียดเบียน โดยไม่ต้องพึ่งยา ช่วยปรับ สมดุลให้ร่างกาย ทำให้ร่างกายของแข็งแรง การสัมผัสรับรู้ดีขึ้น ทางตา ทางจมูก ลิ้น ทำให้มีสติ เป็นภูมิ ด้านทานโรคไปในตัว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ทำให้บุคคลมีการดูแลสุขภาพให้แข็งแรง สะอาด แต่งกายเรียบร้อย การดำรงชีวิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม **การพัฒนาทางด้านสังคมด้วยรัตนสูตร** จะ ช่วยในการพัฒนาทางสังคม ทำให้เกิดสังคมคุณธรรม ด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน คือ การให้ความ อดออมเพื่อพ่อแม่ เสียสละ แบ่งปัน ปิยวาจา คือ เจรจาอ่อนหวาน พูดคำที่สุภาพ อ่อนโยน และเป็นคำที่มี ประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจ อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น และสมานัตตา คือ การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัวนับถือเพื่อนมนุษย์ และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้ามีสุขภาพจิตดี รักความ เจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงยอมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย ทำให้เกิดความ สามัคคีในสังคม **การพัฒนาทางด้านปัญญา** ด้วยรัตนสูตรจะเกิดการพัฒนากาย ปัญญา ทำให้เกิดปัญญาความ ฉลาดรู้ เท่าทันตามความเป็นจริง ความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่

ประโยชน์ แก้ไขปัญหาได้ด้วยสติปัญญา หากสวมนต์แล้ว มีการเจริญวิปัสสนาภาวนา ก็จะเป็นการพัฒนาจิต
ชั้นสูงสุด

เอกสารอ้างอิง

ไทยโพสต์. ใช้ทุกทาง “เทวัญ” ชงสวมนต์รัตนสูตรไล่ไวรัส. เรียกใช้เมื่อ 24 พฤษภาคม 2563 จาก
<https://www.thaipost.net/main/detail/60143>

บีบีซีไทย. โรคโควิด-19. เรียกใช้เมื่อ 7 มิถุนายน 2564 จาก <https://www.bbc.com/thai/features-51473472>

พระสิงห์ทน นราสโร. (2534). พลังรังสีธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โลกทิพย์.

พุจิโมไต โนริยุกิ. (2547). น้ำประจุพลังบำบัดโรค. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมธรรม.

มนต์ ทองธัช. (2534). 4 ศาสนาสำคัญของโลก. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2560). อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริพร ทศนศรี. พุทธวิธีการรักษาโรคด้วยโพชฌงค์: ผลแห่งการปฏิบัติหรือมหัศจรรย์แห่งมนต์คาถา. วารสารครู
ศาสตร์ปริทรรศน์. 1(1), 138-144.

สารานุกรมเสรี. รัตนสูตร (รัตนสูตร). เรียกใช้เมื่อ 23 พฤษภาคม 2563 จาก https://th.wikipedia.org/wiki/_note-6

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2560). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี 45
เล่ม ฉบับวาระ 100 ปี ชาตกาล อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2555). มหันตภัยล่อโลก. นนทบุรี: ไผ่เหลือง.

Buddhist Monks Bhikkhu. (2009). Human Guide. Bangkok: Department of Religious Affairs.
Ministry of Culture.

Chulalongkorn University. (1984). The inscription of King Ramkamhaeng the Great. Bangkok:
Chulalongkorn University Press.

Phra Damwisutikavee Phichit Thitavatee. (2001). Vipassana Meditation. Nakhon Pathom:
Mahamakut Buddhist University Press.